

”La eksperten fare”

Oppgaven har fokus på grunnleggende krav til kompetanse hos terapeuter i arbeidet med bruk av reflekterende prosesser

Av
Ann-Rita Gjertzen

Veileder: Randi Bagge
Masteroppgave i familierapi og systemisk praksis MGFAM-H07
Diakonhjemmets Høgskole – 28. april 2011
Avd. for etter- og videreutdanning

Antall ord: uten fotnoter, med fotnoter
30271 31046

Forord

TUSEN TAKK

Jeg arbeider i Akutt-teamet ved Psykiatrisk Senter i Tromsø. Gjennom de siste 15 år, har min faglige interesse blitt rettet mot arbeid med bruk av reflekterende prosesser og reflekterende team.

Overlege Magnus P. Hald som leder av senteret og Professor Tom Andersen (1936-2007) har vært sammen om den faglige utviklingen. Andersen har vært initiativtaker til systemisk arbeid på Nordkalotten og til å åpne terapirummet, ved å la klienter høre på terapeutens refleksjoner. Sammen med kollegaer tok han initiativ til en utadrettet behandling, hvor pasienter skulle tilbys psykiatriske tjenester nært opp til sitt naturlige livsmiljø. Denne masteroppgaven er en hyllest til ham som mentor, forfatter, venn og menneske.

Først og fremst må jeg takke mine kollegaer ved Akutt-teamet for deres tålmodighet i mitt delvise fravær gjennom 4 år. Dernest må jeg takke ledelsen ved Psykiatrisk Senter som har påkostet meg denne fantastiske muligheten til å lære mer. Uten deres støtte hadde dette prosjektet ikke latt seg gjennomføre.

Takk til mine fantastiske informanter for spennende samtaler rundt et tema som engasjerte oss alle. Så en stor takk og mengder av klemmer til min uunnværlige veileder Randi Bagge, som har hjulpet meg til å holde stø kurs, hente meg inn og ryddet i mitt kaos. Hun har inspirert meg til å fortsette når usikkerheten var på vei til å ta overhånd.

En takk også til mine studenter, ved Relasjon og Nettverksutdanningen i Tromsø, for samtaler som har ført til inspirasjon. Takk til Jette, Trine, Morten, Jette, Anette, Edel, og Jane.

Så må jeg rette en stor takk til filosof Holger Hole for spennende samtaler rundt et kafé´ bord og hans iherdige forsøk på å lære meg noe om Wittgenstein og Gadamer.

Dernest en stor takk til psykologspesialist Erik Leinum for hans bistand og interesse for mitt prosjekt.

Til slutt – en stor takk til min samboer Petter Næsje, for inspirasjon, kombinert med mas, støtte, tålmodighet og en ustopkelig tilgang på litteratur som har medført at jeg til tider har holdt pusten, unnlatt å spørre, i redsel for å ble sittende med dårlig samvittighet for ikke rekke å lese alle artikler.

Mine barn Raymond, Espen og Ørjan fortjener en oppmerksomhet fordi de har vist hensyn. Helt til slutt en takk til min gamle far som ikke har fått så mye besøk som han fortjener.

Ann-Rita Gjertzen

Tromsø den 28.04 2011

Sammendrag

Masteroppgaven er en kvalitativ studie som bygger på to filosofiske retninger, fenomenologi og hermeneutikk. Utgangspunktet for forskningen er engasjement for bruken av reflekterende team etter Professor Tom Andersens arbeid.

Forskningsspørsmålene tar utgangspunkt i en overordnet nysgjerrighet; *"Er det slik at alle refleksjoner fører til en reflekterende prosess?"* Jeg hadde et ønske om å finne frem til vesentlige kjennetegn ved arbeidsmåten, om det stilles spesielle forventninger til terapeuter og hvordan informantene omtaler kjennetegn som skiller seg ut, ved seg selv og andre. Jeg har hatt et spesielt fokus på arbeid med bruk av reflekterende team og reflekterende prosesser.

Empirien er hentet fra terapeuter som har samarbeidet med Andersen og gjort bruk av reflekterende prosesser. Analysen er gjennomført ved hjelp av systemisk tekstkondensering, en tilnærming inspirert av Amadeo Giorgis fenomenologiske analyse.

Funnene viser at Andersen gjennom klinisk samarbeid og veiledning har formidlet en innstilling til det som skjer i det terapeutiske rommet, som har forandret arbeidsmåten for fremtidig praksis. Informantene har oppfattet dette som varsomhet for den andres selvforståelse, respekt, likeverdighet og sensitivitet i møte med mennesker. Dette fremheves som vesentlig og forskjellig fra andre terapiformer. Den terapeutiske holdning innebærer å ta et bevisst valg i forhold til "profesjonalitetsregelen. Med utgangspunkt i en "ikke vitende holdning", fremheves det som vesentlig å vise seg selv frem i et møte med den andres uttrykk. For oppnåelse av reflekterende prosesser fremheves gjensidighet i samarbeidet mellom intervjuer og terapeuter i det reflekterende team, hvor samtalene er ført med utgangspunkt i et livsverden perspektiv. For å utvikle evner, er bevissthet omkring det som skjer i egen kropp og det "å gjøre praksis" en forutsetning. Praktisering fører til personlig trygghet og holdningsendring. Funnene er drøftet i forhold til teori og annen forskning. Teoretiske inspirasjonskilder er ,sosialkonstruksjonisme og systemisk teori.

Summary

This master thesis is a qualitative study based on two branches of philosophy: phenomenology and hermeneutics. The starting point of the research is a commitment to the use of reflecting teams in accordance with the work of Professor Tom Andersen. The research questions are rooted in an overall curiosity; “*Do all reflections lead to a reflecting process?*” I wanted to determine essential characteristics of the working method, whether there are specific expectations towards therapists, and how the informants describe distinctive characteristics, of themselves and others. I have particularly focused on work using reflecting teams and reflecting processes.

The empirical findings are gathered from therapists who used to cooperate with Andersen, and who have applied reflecting processes. The analysis is performed by means of systematic text condensation, an approach inspired by Amadeo Giorgi’s phenomenological analysis. The findings show that Tom Andersen, through his clinical work and supervision, conveyed an attitude to what takes place in the therapeutic room that has changed the working method of future practice. The informants have understood this as consideration towards the other’s self-understanding, and as respect, equality, and sensitivity in the encounter with people. This is emphasized as essential and different from other forms of therapy. The therapeutic attitude implies making a conscious choice regarding “the rule of professionalism”. Based on an “attitude of not knowing”, showing oneself in the encounter with the other’s utterance is underlined as important. For achieving reflecting processes, mutuality is pinpointed as crucial in the cooperation between interviewer and therapists in the reflecting team, where conversations are made based on a lifeworld perspective. To develop abilities, the preconditions are consciousness about what happens in one’s own body and “doing practice”. Practice leads to personal security and change of attitude. The findings are discussed in relation to theory and other research. The theoretical sources of inspiration are social constructionism and system theory.

INNHOLDSFORTEGNELSE

Forord	2
Sammendrag.....	3
Summary.....	4
1. INNLEDNING.....	8
1.1. Bakgrunn for valg av tema.....	8
1.2. Utvikling av tema.....	8
1.3. Arbeidet med problemstillingen.....	9
1.4. Oppbygging av oppgaven.....	10
2. ”REFLEKTERENDE TEAM” OG ”REFLEKTERENDE PROSESSER”.....	10
2.1. Min erfaring med og forståelse av reflekterende prosesser.....	10
2.2. Refleksjon knyttet til andre terapeutiske tradisjoner.....	14
2.3. Systemteori og systemisk perspektiv.....	15
2.4. Sosialkonstruksjonisme.....	16
2.5. Forskning og litteratur på området	17
2.6. Å forske i et kjent felt.....	22
3. VITENSKAPSTEORETISK STÅSTED.....	25
3.1. Postmodernismen.....	25
3.2. Fenomenologi.....	25
3.3. Fenomenologisk og hermenutisk forståelsesramme.....	26
4. METODE.....	27
4.1. Kvalitativ forskning.....	27
4.2. Fenomenologisk metode.....	28
4.3. Hermenutisk metode.....	30
4.4. Forberedelser og utforming av intervjuguide.....	31
4.5. Forsknings spørsmål.....	31
4.6. Rekruttering, presentasjon og nærhet til informantene.....	32
4.7. Gjennomføring av intervjuene.....	33
4.8. Transkribering.....	34
4.9. Etske hensyn.....	34
4.10. Validitet og reliabilitet.....	35
4.11. Konfidensialitet og anonymisering.....	36
4.12. Krittisk blikk på valg av metode.....	36
5. ANALYSE	37
5.1. Amadeo Giorgis fenomenologiske analysestrategi.....	37
5.1.1. Trinn 1 - Å få et helhetsinntrykk.....	38
5.1.2. Trinn 2 - Å identifiserer meningsbærende enheter.....	38
5.1.3. Trinn 3 - Kondensering – fra kode til mening.....	39
5.1.4. Trinn 4 - Sammenfatning – fra kondenseringer til beskrivelser og begreper.....	40
5.2. Sammendrag.....	41

6. EMPIRISKE FUNN OG DRØFTING	41
6.1. Hovedtema 1. Forventninger til terapeut.....	42
6.1.1. <i>Kjennetegn ved terapeuten.....</i>	42
<i>Oppsummering av funn.....</i>	44
<i>Drøfting av funn.....</i>	44
<i>Evner.....</i>	44
<i>Sensitivitet /sensibilitet.....</i>	45
<i>Fornemmelse.....</i>	48
<i>Evne til å ta i mot den andres uttrykk og vise frem seg selv... </i>	49
<i>Ikke vitende posisjon.....</i>	50
<u><i>Oppsummering.....</i></u>	51
6.1.2. <i>Det reflekterende samarbeid.....</i>	51
<i>Oppsummering av funn.....</i>	52
<i>Drøfting av funn.....</i>	53
<i>Kunnskap, praksis, teori.....</i>	53
<i>Samarbeid, samspill, samhandling.....</i>	53
<u><i>Oppsummering.....</i></u>	57
6.1.3. <i>Prosess og inntoning i relasjonen.....</i>	57
<i>Oppsummering av funn.....</i>	59
<i>Drøfting av funn.....</i>	59
<i>Livserfaring.....</i>	60
<i>Sårbarhet.....</i>	62
<u><i>Oppsummering.....</i></u>	63
6.2. Hovedtema 2. Kroppen og sansenes språk.....	63
6.2.1. <i>Som reflektør.....</i>	63
<i>Oppsummering av funn.....</i>	65
<i>Drøfting av funn.....</i>	65
<i>Berøring.....</i>	66
<i>Fornemmelse.....</i>	66
<i>Sanselighet.....</i>	67
<u><i>Oppsummering.....</i></u>	69
6.2.2. <i>Som terapeut.....</i>	69
<i>Oppsummering av funn.....</i>	70
<i>Drøfting av funn.....</i>	70
<i>Forandringer, bevegelser, oppmerksomhet.....</i>	70
<u><i>Oppsummering.....</i></u>	72
6.3. Hovedtema 3. Terapeutens praksis i det reflekterende team.....	72
6.3.1. <i>Holdning til profesjonalitetsregelen.....</i>	72
<i>Oppsummering av funn.....</i>	73
<i>Drøfting av funn.....</i>	74
<u><i>Oppsummering.....</i></u>	75
6.3.2. <i>Å utfordre seg selv og de gjeldene regler på arbeidsplassen.....</i>	76
<i>Oppsummering av funn.....</i>	77
<i>Drøfting av funn.....</i>	77

<i>Oppsummering</i>	79
6.3.3. <i>Terapeuten må innta en holdning i forhold til praksis og teori</i>	79
<i>Oppsummering av funn</i>	81
<i>Drøfting av funn</i>	81
<i>Oppsummering</i>	83
7. AVSLUTNING	84
7.1. Formålet	84
7.2. Oppsummering i forhold til studiets formål	84
7.2.1. <i>Evner og forutsetninger</i>	84
7.2.2. <i>Det reflekterende samarbeid</i>	86
7.2.3. <i>"La eksperten fare"</i>	86
7.2.4. <i>Kroppen og sansenes språk</i>	87
7.2.5. <i>Praksis før teori</i>	87
7.2.6. <i>Oppsummering</i>	87
7.3. Kritisk refleksjon	88
7.4. Min prosess	88
7.5. Nye spørsmål for fremtidig forskning	89
7.6. Konklusjon	89
7.7. Hva ville Tom ha sagt om denne oppgaven?	90

LITTERATURHENVISNING..... 92

Vedlegg.....	100-113
1. Informasjonsbrev til informantene	
2. Intervjuguide	
3. Bilder fra analyseprosessen	
4. Samtykke erklæring	
5. Kopi av transkribert tekst 1. Side	
6. Norsk samfunnsvitenskaplige datatjeneste AS	
7. Prosjektplan	

1. INNLEDNING

1.1. Bakgrunn for valg av tema

14 dager før Professor Tom Andersen døde, satt vi sammen og spiste lunsj. På et tidspunkt sa jeg; ”Det er ikke alle refleksjoner som fører til en reflekterende prosess”. Han var stille lenge før han svarte; ”Jeg har alltid sagt at du har forstått noe”. Svaret hans ble hengende i luften. Jeg ønsket om å spørre hva han mente, men dessverre døde han før jeg fikk anledning til det.

Jeg opplevde at klinikere beskrev sin forståelse av arbeidet med reflekterende team svært forskjellig og de refererte til ulike teori.

Begrepet ”reflekterende team” ble etter min mening hentet fra andre teorier og samtidig referert til Andersens arbeid, bok og artikler. Dette har skapt en undrende frustrasjon hos meg.

Oppgavens formål er å finne frem til vesentlige faktorer som fører frem til reflekterende prosesser i bruk av reflekterende team, i tråd med Andersens ideer.

1.2. Utvikling av tema

Min nysgjerrighet er rettet mot å få frem informantenes tanker om betydningsfulle hensyn å ta i arbeidet med reflekterende team gjennom deres erfaringer.

Andersen er kjent for utviklingen av arbeidet med reflekterende team og senere reflekterende prosesser. Bøkene ”Reflekterende prosesser samtaler og samtaler om samtaler”(1991-2006) er sentrale. Han sa ofte ”praksis før teori¹”. En uttalelse som har skapt debatt blant studenter og teoretikere. Jeg oppfattet at Andersen foretrakk å arbeide sammen med terapeuter, mer enn å forklare hva han fant betydningsfullt i arbeidet.

Da han selv ikke lenger kan formidle grunnlagstenkningen for sin holdning, og betydningen denne holdningen har for klinisk arbeid, vil jeg gjøre et forsøk på å samle inn erfaringer og beskrivelser for min forståelse. Det var viktig for meg å få tak i erfaringer fra terapeuter som hadde arbeidet sammen med ham og gjort bruk av reflekterende team, som et forsøk på å finne måter å omtale hans arbeid på. Ikke for å finne frem til en sannhet, men for mangfoldet innen hans rammer, i vårt eget språk.

---

¹ Per Jensen: (Fokus på familien 2006:163) ”Veiskiller”. Her sier Andersen i et intervju med Jensen:” Praksis kommer først, hevder Tom Andersen. Det er ikke lett å være en hierarkisk orientert psykiater hvis man skal delta i det reflekterende teamet, mener han. Å snakke mindre, å høre mer ble et viktig veiskille i hans praksis”.

Alle informanter har samarbeidet med Andersen. Jeg har vært spesielt opptatt av hva informantene opplever fører til en reflekterende prosess, og deres tanker om dette. Jeg har vektlagt informantenes praksiserfaring med bruk av reflekterende team.

En del av arbeidet med oppgaven vil være å holde frem det Andersen har fremhevet som vesentlig ovenfor informantene. En annen del vil være å få frem hva informantenes erfaringer med bruk av reflekterende team har medført for dem i deres arbeid.

Jeg har tatt utgangspunkt i samtalen mellom informantene og meg som forsker og valgt et fenomenologisk forskningsperspektiv. Det har fokus på menneskers livsverden, deres erfaringer og søken etter mening og sammenheng. Mitt overordnede forskningsspørsmål er følgende; *”Er det slik at alle refleksjoner fører til en reflekterende prosess”?*

1.3. Arbeidet med problemstillingen

De valg man tar som forsker er med på å definere problemet som studeres. Pålitelighet vil være knyttet til kravet om å tydeliggjøre egen rolle som forsker i forhold til det som skal undersøkes og de funn som fremstår. Egen erfaring og engasjement kan føre til manglende motforestillinger i forhold til ny informasjon. Som Malterud (2008) påpeker kan forskerens faglige interesser, motiver og personlige erfaringer er avgjørende for hvilken problemstilling som blir valgt. Av den grunn vil jeg gi en beskrivelse av arbeidet med problemstillingen.

Ideen bak tema har vært en prosess med utgangspunkt i ubehag. Ubehaget var knyttet til uklarhet rundt bruken av ordet refleksjon og reflekterende team som arbeidsmåte, knyttet til Andersens tenkning. Jeg arbeidet i første omgang frem spørsmål knyttet til min egen nysgjerrighet, til ubehaget. Deretter leste jeg forskningsteori. Spørsmål ble utarbeidet rettet mot terapeuters erfaringer med bruk av reflekterende team.

- *Hva fremmer bruken av refleksjon?*
- *Hvordan omtaler terapeuter de kjennetegn hos seg selv og andre som de mener fremmer refleksjon?*
- *Hvilke forventinger stilles til terapeuter som arbeider etter denne arbeidsmåten?*

1.4. Oppbygging av oppgaven

Etter innledningskapittelet, kommer kapittel to hvor jeg beskriver egen forforståelse og erfaring med bruk av reflekterende team, forskers erfaringsbaserte og teoretiske ståsted. Videre beskrives sammenlignbare teorier og et utvalg av tidligere forskning og litteratur på området. Kapittel tre omhandler det vitenskapsteoretiske ståsted undersøkelsen er bygget på. Kapittel fire redegjør for metode, arbeidet med planlegging og forskningsdesign. Kapittelet presenterer forskningsteoretisk ståsted. Analysen presenteres i kapittel fem. Det blir gitt en utførlig redegjørelse for alle steg i forskningsprosessen. Sjette kapittel presenter funnene. De er delt inn 3 hovedgrupper med flere undergrupper. Hver undergruppe vil ha utsagn fra informantene. Drøfting av funnene vil komme avslutningsvis for hvert undertema. Oppgaven avsluttes med kapittel sju, oppsummering og konklusjon i forhold til studiens problemstilling og formål. Jeg reflekterer så over de erfaringer jeg har gjort meg som forsker i skriveprosessen knyttet til egen rolle i forskerposisjon i et felt som jeg har forforståelse og erfaringskunnskap fra.

2. ”REFLEKTERENDE TEAM” OG ”REFLEKTERENDE PROSESSER”

I følge Malterud (2008:47) skal forsker være bevisst sin forforståelse, identifisere sin utgangsposisjon før forskningen begynner. Som forsker er det da nødvendig at jeg klargjør 15 års erfaring med reflekterende team, min forkunnskap, antagelser og gjør dem transparente. Innledningsvis vil min forståelse synliggjøres gjennom presentasjon av mitt arbeidssted. Andersen´s definisjon knyttet til reflekterende team og reflekterende prosesser vil inkluderes i dette kapittel. Jeg har valgt å presentere 3 andre terapeutiske tradisjoner som benytter refleksjoner i sitt arbeid for å se på evt. forskjeller.

Deretter presenteres de teorier, forskning og litteratur jeg oppfatter reflekterende prosesser bygger på. Avslutningsvis sier jeg noe om å forske i eget felt. Intensjonen med dette kapittel er å belyse min erfaring og teoretiske forståelse innen forskningen tar til.

2.1. Min erfaring med og forståelse av reflekterende prosesser

Teamet jeg arbeider i har valgt en arbeidsmåte inspirert av professorene Tom Andersen og Jaakko Seikkula. Prinsippene for organiseringen av familie- og øvrig nettverksmøter er inspirert av den finske modellen fra Keropodas i Nord Finland. (Jmf. 2.2.) Måten å føre samtaler på ved bruk av reflekterende team, er derimot inspirert av Andersen.

Ved henvendelser, til Akutt-teamet inviteres klient, fastlege, familie og annet nettverk til å delta i samtalen. En leder samtalen (intervjuer), mens en eller to kollegaer reflekterer. Den som leder samtalen arbeider innledningsvis med å sette kontekst². Å bruke tid på å klargjøre kontekst, kan medføre trygghet og ro rundt de tema det skal samtales om. Dette kan være viktig om det skulle være en deltager tilstede som var der mot sin vilje. Denne vil få mulighet til å si noe om dette og finne en passende posisjon i møtet.

Det legges til rette for at ulike meninger kan uttrykkes uten å bli avbrutt. På denne måten vil de øvrige tilstedeværende personer, erfaringsmessig lytte og få mulighet til å tenke over det de hører.

Reflektørene sitter utenfor ringen av personer som snakker sammen og blir invitert inn i samtalen når det føles naturlig for den som leder samtalen. De inviteres til å snakke med hverandre om tanker de har gjort seg, mens de har lyttet. Den som lytter vil kunne lytte til sin indre dialog, mens de lytter til den/de som snakker. Skiftet tydeliggjør skille i det å snakke til seg selv og snakke med andre.

Det er en tydelig ledet struktur under selve samtalen med familienettverket. Dette skaper en ramme for trygghet. Strukturen skaper samtidig rom for at alle kan få snakke ut fra personlig kompetanse.

En reflekterende prosess er for meg, en utvidet eller ny forståelse av det jeg har tenkt tidligere eller en aha-opplevelse. Det kan oppstå i en sammenheng hvor personer, tilstrekkelig rolig og langsomt, gis en mulighet til å utveksle sine tanker med hverandre, ved å skifte mellom å være i en ytre og indre dialog. I en slik samtale er det mulig å undre seg i fellesskap, og stoppe opp ved uttrykk som ennå ikke har ord. Andersen (2006) sier at den indre samtalen oppfyller minst to formål, å behandle tankene som utveksles og vise oppmerksom mot den andre personens deltagelse i den ytre samtalen (Ibid:35).

Andersens arbeid med reflekterende prosesser er bygd på systemisk tenkning. *"Vi erkendte, at vores "systemiske" tænkning også omfatter os selv og relationerne til de øvrige professionelle, som vi blev en del af"*(Andersen 2006:21).

Inspirasjonen med bruk av team kom fra Milano tradisjonen, med team bak et toveisspeil. Terapeutenes refleksjoner var lukket for klientene. I den nordnorske varianten snudde de

---

² Kontekst: Ordet er fra kommunikasjonsteorien. Begrepet benyttes om den sammenheng, et utsagn forekommer i. I denne sammenheng viser jeg til et sitat fra Ølgaard 2004:82, *"-det gælder naturligvis enhver hændelse og adferd, at den skal ses i sin kontekst eller sammenhæng: Det miljø eller de omgivelser, jeg befinder mig i, er kontekst for eller ramme omkring det, jeg foretager mig."*

speilet slik at klientene lyttet til teamets refleksjon, ved et skifte med lys og lyd mellom de to rommene. Terapeutene oppdaget at teamets språk endret seg når familien lyttet. Vendepunktet er etter min mening en understreking av jevnbyrdigheten mellom alle deltagere. Andersen gav denne arbeidsmåten betegnelsen ”reflekterende team”.

Andersen definerte refleksjon: ”Man hører noget, tager det ind og tænker over det, inden man svarer.”(Ibid:24) Ideen til det reflekterende team var ut fra spørsmålet: ”Hvordan kan vi med andre ord gøre det muligt for en person, vi taler med, at han/hun begynder at stille sig selv nye spørgsmål?”(Ibid:43).

Reflekterende team består av en eller flere personer som lytter i taushet til det verbale og analoge i samtalen;

”deltagerne får mulighed at veksle mellem aktiv deltagelse ved at tale om et eller flere emner og at lytte til andre, der taler om det samme emner. Disse skift gør det muligt at bevæge sig frem og tilbage mellem ydre og indre dialoger”(Ibid:100).

De ulike samtaler vil gi forskjellige utgangspunkt for nye beskrivelser og forståelser. Samtlige personer inkludert terapeut som leder samtalen kan oppnå reflekterende prosesser.

”De ydre stemmer kan høres af andre, de indre kun af personen selv. De indre stemmer, som der er mange af, er på sin vis afgørende. De fortæller os, hvordan vi kan forstå det, vi til hver en tid står over for, og hvad vi kan gøre fra det ene øjeblik til det næste. Når de indre stemmer ”luftes” og bliver til ydre stemmer, kan andres reaktioner eller kommentarer ledes tilbage til og forandre de indre stemmer”(2006:167).

Denne vekslingen gir samtlige muligheter til å ta til seg nye formuleringer, tanker og enkeltord som kan være passe forskjellig fra hva de har tenkt tidligere. Andersen refererte ofte til Harold (Harry) Goolishians (1924-1991) utsagn ”vi vet ikke hva vi tenker før vi har sagt det”(ibid:171). Først kommer uttrykkene, deretter kommer betydningene.

Teorigrunnlaget har utviklet seg og er i dag inspirert av filosofi og fenomenologisk-hermeneutisk vitenskapssyn, hvor praksis og hensynet til språket er vektlagt. Andersen var opptatt av språket og viste en varhet for hverdagspråket i menneskets sosiale og kulturelle livsverden.

Ved å gi refleksjoner i rommet med klient, familie og terapeut til stede, viser teamet i praksis at refleksjonene er knyttet til den enkeltes subjektive oppfattelse av virkeligheten. Ingen virkelighetsforståelse er overlegen en annen.

Anvendelsene av ordene er og blir et kriterium for forståelsen. Han henviste til Wittgensteins uttrykk ”Ordets mening er dets bruk³”. Han var opptatt av ”formulering som konstruksjon av mening” og hevdet at når man formulerer, lytter en samtidig til det en selv sier. De tilstedeværende skal da kunne oppnå grader av forståelse for hverandres perspektiver gjennom dialog. Dette er basert på ideen om at mennesker skapes i de sammenhenger de er en del av. Familien og lokalsamfunnet blir derfor viktige samarbeidspartnere med historisk og kulturell tilknytning i språket.

I den siste utgaven av boken, ”Reflekterende Prosesser” (2006) endret Andersen beskrivelsen reflekterende team til reflekterende prosesser. Han mente at reflekterende team bare var en av mange muligheter for å tilrettelegge for skiftet mellom lytte og tale posisjon. ”*Team er enormt viktige, når man er under utdanning, men i ”almindeligt” arbejde er det et spørsmål, hvorvidt der er brug for team mere*” (Ibid:98). Jeg velger i fortsettelsen å anvende begrepet ”reflekterende prosesser”.

Reflekterende prosesser inkluderer det som skjer i et terapeutisk rom når det legges til rette for å skape forskjeller gjennom språklig utvikling av informasjon. Det inviteres til å ta i bruk språket som: ”*utvidelse eller endring av uttrykk som beveger, kan føre til en endret forståelse av en vanskelig situasjon*” (Eliassen & Seikkula 2006:42). En reflekterende prosess kan i følge Andersen kun virke ved at den nye kunnskap knyttes til det som var der tidligere (Ibid:151). Ulik kontekst kan gi ulik forståelse av ord eller hendelser. Et ord har forskjellig betydning ut fra person, kulturell og historisk sammenheng.

Ideen til Reflekterende prosesser kom i følge Andersen i 1988, som et resultat av egen utvikling og forandringer gjennom diskusjoner med kollegaer. Slik jeg har oppfattet det var det Gollishian som hadde ideen. Fokus på språket og kroppens uttrykk var en foranledning til endringene. Han sier;

”Meget tidligt koncentrerede Aadel Bülow-Hansen sig om åndedrættet og så åndedrættet og kroppens bevægelser som to uadskilte dele. Følelser og ord følger udåndingsluften” (Andersen 2006:27).

---

³ Min forståelse av Andersens tilknytning til Wittgenstein er basert på samtaler med Filosof Holgeir Hole ved Universitetet i Tromsø, og hans fortolkning. Han henviser til ”Filosofiske undersøkelser: (Pax, Oslo 2010)

Etter hvert ble arbeidsmåten også blitt knyttet til språkssystemisk familierterapi, som fremhever språkets egenskaper som noe som både informerer og former individet.

”Udtrykkene er informative, dvs. De fortæller noget om os selv til den andre og os selv”(ibid:171).

Udtrykkene er også formative: vi bliver dem, vi bliver, ved at udtrykke os, som vi gør”(Ibid:172).

Innen dette perspektivet er problemet språklige konstruksjoner, og ikke problemer før de er kommunisert med andre, med andre ord konstruksjoner som dannes og er i språket. Siden det er gjennom samtalen problemet skapes, vil de også oppløses gjennom samtaler, hvor ny informasjon legges til. Terapi er ensbetydende med at terapeuter, klient og dennes nettverk i felleskap skaper nye fortellinger, som bidrar til ny handling og forståelser.

2.2. Refleksjon knyttet til andre terapeutiske tradisjoner

Innledningsvis skriver jeg om min uro knyttet til omtalen av reflekterende team og min opplevelse av at flere arbeidsmåter ble sammenblandet. Dette ble utgangspunktet for forskningen, et ønske om å finne ut hva Andersen hadde videreført til terapeuter i klinisk samarbeid, ut over det skriftlige.

Ordet ”refleksjon” har vært og er fremdeles i dag benyttet innen flere systemteoretiske modeller eller arbeidsmåter. ”Reflekterende team”, med Andersens innflytelse, har sin inspirasjon fra Milano gruppen tidlig på 70 tallet og deres bruk av et toveisspeil. Palazzoli, Cecchin, Boscolo, og Prata´s (1980) arbeid var knyttet til et strategisk terapeutisk prosjekt. Deres tre retningslinjer for intervjuet var sirkularitet, nøytralitet og hypotesedannelse. Teamet utfordret myten om terapeuten som objektiv observatør. Terapeutene bak toveisspeilet kom med sirkulære intervensjoner, paradokser og motparadokser i sine tilbakemeldinger.

Professor Jaakko Seikkula, Universitetet i Jyväskylä, Finland, arbeidet i mange år sammen med et team i Keropodas, Nord Finland. De er kjent for sitt nettverksarbeid som de har kalt, ”Åpen dialog”, hvor de arbeider med mennesker med psykoseerfaring. De profesjonelle sitter i samme rom som familienettverket og utveksler sine tanker med familienettverket. ”Åpne samtaler”,(Seikkula:2002). Her omtaler Seikkula de profesjonelles samtaler (arbeidsgruppen) på følgende måte;

”Samtalen har tre viktige funksjoner: skape rom for felles erfaringer, kommentere sine egne observasjoner og føre en reflekterende samtale med de vanskeligste ”motfølelsene”, ”Arbeidsgruppa diskuterer hvilken konklusjoner

de kan trekke av samtalen. Når behandlingsmøtet er slutt, reflekterer arbeidsgruppa kort over sine følelser og analyserer tilleggsmaterialet som møtet ga om behandlingen”(Ibid:114-115).

I de senere år har Michael White's, "Outsider witness group" innen Narrativ tenkning fått bred anerkjennelse innen klinisk arbeid i Norge. Team medlemmene blir før refleksjon bl.a. oppfordret til å ha et fokus på "noe" fremfor noe annet. Marner (1994) omtaler det slik;

"Efter teamets refleksion bytter familien og teamet plads på sædvanlig manér og terapeuten går videre med at interviewe familiemedlemmer om teamets refleksion, dvs. hvad de fandt relevant og tankevækkende”(Ibid:96).

Her vises til måte å arbeide på hvor terapeuten , etter å ha hørt nettverkets refleksjoner, intervjuer familiemedlemmene om teamets refleksjon, med fokus på det de fant relevant.

Marriage Guidance team, Canberra Australia er i følge en artikkel i Family Process 1993, et av flere team som er spredt over 8 regioner, hvor de har funnet frem til egne varianter av bruk av reflekterende team. Carole Kayrooz beskriver følgende når hun omtaler ulik bruk av Reflekterende Team benyttet i Australia;

"The reflecting team, as practised by Marriage Guidance Canberra and Region, is most influenced by the work of Lyn Hoffman, Michael White and the Milan school although they also use some of the practices of the Strategic school. As in Hoffman's work, there is a strong appreciation for the stories that clients tell. The reflecting team are enlightened witnesses to the client's story. There is also an awareness of how the therapists' stories weave in and out of the clients' stories. Like White, the team avoid solutions and constantly search for exceptions. They attempt to develop the context for change rather than specifying those changes. They practice White's idea of becoming "specialists in creating contexts for reconstruction”(Ibid: 151).

De mener teamet tilfører flere meninger og en varierende ressursspeiling av informasjon både om dem selv og verden. Dette kommer både klienter og terapeuter til gode.

2.3. Systemteori og systemisk perspektiv

Systemteori og systemisk perspektiv angir en teoretisk ramme for hvordan vi kan forstå menneskers samhandling. Vi snakker om et system: "når vi kan identifisere en enhed, der er sammensat af et sæt dele, som kommuniserer med og påvirker hinanden" (Dallos & Draper 2007).

Tenkningen tar utgangspunkt i at mennesket ses som en del av ulike sosiale systemer hvor

man ivaretar ulike roller og funksjoner. Relasjon, kommunikasjon og interaksjonen i en familie har betydning for dannelsen av individets identitet. Systemet er en helhet som fungerer gjennom den gjensidige avhengigheten det er mellom delene. Hver enhet er feedback styrt. Innenfor denne forståelsesrammen beskrives det vi omtaler som sirkulær tenkning David Campell (1991) beskriver et system som følgende;

”A system is any unit structured on feedback. We emphasize the importance of creating and observing feedback processes in every situation which requires systemic thinking”(Ibid:26).

Dallos et al.(2007) skriver at det å betrakte symptomer som uttrykk for interpersonelle problemer bidro til systemisk tenkning. Det bidro til å frigjøre enkeltindividet for sykeliggjøring og i stedet se på hva press og konflikter i eks. familien har røtter i interpersonlige forhold og ikke i individet.

2.4. Sosialkonstruksjonisme

I et sosialkonstruksjonistisk perspektiv er man i følge Harlene Anderson (2003) opptatt av og undersøker dagligdagse hendelser som individet vanligvis tar for gitt. Hun beskriver det slik og viser til Giddens (1984);

”De undersøker begge dagligdage anskuelser og praksisser, som tages for givet, hvordan vi skaber og forstår individer og sociale institutioner, hvordan vi deltager i det vi skaber, oplever og beskriver”(2003:66)

Nevnte forståelsesteori betrakter menneskelige systemer som komplekse størrelser som er sammensatt av tenkende, fortolkende og forstående individer. Teorien tar utgangspunkt i et fortolkende perspektiv som legger vekt på ordenes betydning og mening som knyttes til erfaringer i livet. Mening blir skapt i samtaler og kan tolkes på ulike måter. Et sosialkonstruksjonistisk perspektiv fokuserer på hvordan språket brukes til å skape verden. Det er gjennom språklig aktivitet alle samfunn skaper mening. Sosialkonstruksjonisme blir betraktet som en filosofisk retning innen psykologi og samfunnsvitenskap. Psykolog Kenneth J. Gergen er kjent for å være Sosialkonstruksjonismens talsperson. Han har sammen med sin kone Mary skrevet boken ”Social konstruktion, ind i samtalen” (2007:9). De skriver;

”Den grunnleggende ide i social konstruktion virker ret enkel, men den er også dyb. Alt, hvad vi regner for virkelighed, er socialt konstrueret. Eller, sagt mere dramatisk, intet er virkelig, før folk er enige om, at det er det”.

Et sosialkonstruksjonistisk perspektiv fokuserer på at språket brukes til å skape verden. Gjennom språk forhandlers det og stilles spørsmål ved det vi tar for gitt. Språket er aktiv handling og virkemiddel i denne sosiale utvekslingen. *"Language are essentially shared activities"*(1985:270). Dette kalles et sosialkonstruksjonistisk grunnsyn.

Mennesket konstruerer sin virkelighet gjennom språklig interaksjon, og er dermed sterkt påvirket av den kulturelle konteksten man befinner seg i. Prosessen er en aktiv handling som bygger på forhandlinger og samskaping av mening. Lundby, Geir (1998:78) siterer Jill Freedman slik;

1. *Virkeligheten blir sosialt konstruert.*
2. *Virkeligheten konstrueres gjennom språket.*
3. *Virkeligheten blir organisert og bevart gjennom historier / narrativer.*
4. *Det finnes ingen grunnleggende / essensielle sannheter om folk."*

Verden oppdages ikke, den skapes i følge Gergen. Intervjusituasjonen er et eksempel på samhandling, hvor språk og uttrykk mellom informant og forsker, gir grunnlaget for en samskaping i transkribert tekst.

2.5. Forskning og litteratur på området

Min forskning tar utgangspunkt i terapeuters erfaring med reflekterende prosesser. For å skaffe meg oversikt over litteratur om emnet, søkte jeg i følgende databaser: Bibsys, Psychinfo, svensk artikkelsøk BTS, Pub.med, MedPsyk og Norart knyttet til Universitetet i Tromsøs bibliotek. Jeg begrenset søkene til nordiske og engelsk språk. Jeg søkte på ord / setninger som:- reflekterende team, reflekterende prosesser, sensitivitet, terapeutiske relasjoner i behandling, terapeutiske egenskaper, samarbeidende terapi, hva øker terapeutens sensitivitet m.m. De fleste treff på nevnte søkeord gav lite relevant henvisning til tidligere forskning. Derimot var det flere - ikke forskningsartikler - knyttet til tema som terapeut, sensitivitet, reflekterende team, reflekterende prosesser, mm.

Dette stemmer godt overens med funn fra Willott, S. et al (2010:1) som skriver i sin artikkel "Reflecting team processes in family therapy: a search for research";

"Despite continuing enthusiasm for the practice, however, there are few journal articles reporting empirical research and only one (now dated) review of the literature".

Dette kan skyldes ut fra et noe mer "pessimistisk syn" i Brownlee, K. et al's, Review artikkel (2009:143);

"The literatures on the therapeutic effectiveness of the reflecting team is limited, which raises the question as to whether reflecting teams are worth the investment of time of not only the clients involved but also the team of professionals and whether the cost it takes to execute them properly justifies the results".

Det kan også skyldes det Rober P (2010:4) beskriver som;

"In contrast to the psychoanalytic field, for a long time the family therapy field didn't give much attention to the therapist's experiences in the session. Especially after the postmodernist and narrative turn hit the field at the end of the 1980s, the emphasis was on the client's expertise (Anderson and Goolishian 1992), and on harmonizing with the client (Smith, 2004). While this was indisputably a very valuable evolution, through the lens of Foucault's thinking (Foucault, 1979,1984), the therapist's contribution to the therapeutic dialogue became suspect, as it has the potential for colonizing client".

Jeg vil i min gjennomgang i hovedsak støtte meg til overnevnte artikler og bruke noen av de funn og hovedpunkter disse forfattere har gjort. Det betyr at jeg primært har støttet meg til engelsk litteratur. Som Brownlee et al (2009) og Willott (2010) kan jeg undre meg over mangel på forskning til tross for entusiasme ved praksis og beskrivelser i fagblader, og vise til Thorn (2008:1) som skriver;

"A recent survey of 130 systemic practitioners in the UK found that 92 percent of respondents used teamwork for around a third of their therapy time, with RTPs being the most commonly used approach".

Arbeidet til Willott et al (2010:18) slutter etter en gjennomgang, med et forslag om hva en kan studere videre og skriver;

"Finally, if practitioners are beginning to incorporate embodied knowing into their work, we need to develop ways of researching this that go beyond the linguistic analytic techniques currently available".

Jeg har primært valgt å holde fokus på terapeuten. Dette har begrenset tilfanget av relevant forskning. Jeg har derfor valgt å referere til noen funn sett fra klientens side. Jeg har ikke kompetanse nok til å vurdere validiteten i andres forskning, men vil referere noe av den her.

Resultatstudier

I følge Willott et al (2010) er det foretatt kun to studier. En av disse er Griffith et al.(1992) som gjennomførte deler av et studie, med 12 klientfamilier. Klientgruppen presenterte

somatiske symptomer. De fant ut at ved å bruke reflekterende team kommuniserte klientene med større tillit og uavhengighet. De snakket i mindre grad anklagende og kontrollerende om andre medlemmer i familien.

En annen er Höger et al.(1994a:6) som rapporterer fra to studier hvor reflekterende team er brukt; ”..two-thirds of these clients reported symptom improvement and around 80 per cent reported overall global satisfaction”. Brownlee et al (2009:143) skriver om materialet i studien til Höger et al som baserte seg på;

“59 families or couples on the effectiveness of reflecting teams, offered an indication of effectiveness. The results were based on follow-up reports with 35 families 15 months following the therapy”.

Gjennomgang av praksis

Willott et al (2010) viser til Jenkins (1996) internasjonale studie som inkluderte 21 terapeuter med erfaring og bakgrunn fra reflekterende team. Da teknikker og intervensjoner ble vurdert viste det seg at bare 20 prosent var i overensstemmelse med de to vide antagelsene som var satt opp. Disse var;

*”1.Identity is socially constructed: there is not one single truth or perspective.
2.Unhelpful differences in power should be undermined” Willott (2010:8).*

De observerbare teknikker var;

”1.shifting between talking and listening, 2.adopting a curious and neutral rather than a directive or interpretive stance, 3.creating a process that invite and encourages self-reflections for therapists, 4.ensuring that reflections are different, but not too different, from the existing client position, 5.enduring that reflections are limited to less than 10 minutes”(Ibid:8).

Studiet viste at selv om mange perspektiver var nyttige kunne for mye prat virke belastende på familien. Willott et al. konkluderte sine betraktninger av Jenkins studie med følgende;

”That the RT approach is perceived to be a philosophy more than a method could explain the relative lack of agreed techniques”(Ibid:8).

Rober (2010:19) fokuserer på tre trinn i prosessen ved bruk av refleksjon;

*”Step 1. The therapist is sensitive to his own experiencing during the session.
Step 2. The therapist considers his experiencing as implicit invitations to join the family members in relational scenarios, and reflects on the possible*

negative and perpetuating effects of these scenarios. Step 3. The therapist explores dialogical opportunities to use his experiencing to proceed with the session in new and constructive ways”.

Han slutter sin artikkel med (Ibid:20);

”Although the usefulness and validity of these concepts need further study, they show promise in aiding therapists to develop a higher threshold for reactivity in the session, especially in those moments when they are experiencing intense emotions that implicitly but urgently invite them to act. Acting automatically without a moment for reflection can be hazardous for the therapeutic process”.

De mange perspektiver

Sosialkonstruktivisme bygger på ideen om at det ikke kun er en sannhet eller realitet. De mange perspektiver må tilbys gjennom reflekterende team. Jeg vil her holde fokus på terapeuten. Willott et al (2010) viser til forskningen til Smith et al (1992) som konkluderer sine funn med;

“Likewise, therapists concluded that multiple realities were helpful to clients and that disagreement was positive, although challenging and intense, for the interview therapist in particular”.

“...therapists also noted, however, that too much feedback or comments unrelated to the preceding therapeutic conversation were unhelpful, as these steered clients toward chaos rather than weighing alternatives around particular dilemmas or events”(Ibid:9).

De viser til hvordan terapeuter og klienter har ulike erfaringer med bruk av reflekterende team;

”Sells et al 1994 found that clients were concerned with issues such as spatial proximity between themselves and therapists and with hearing problems differently. Therapists, on the other hand, were more focused on effectiveness and the different uses of RTs. Taking up the last point, therapists assumed that a team was helpful only when the family were experiencing a major problem, such as therapeutic impasse or a conflict between family members”(Ibid:10).

Cole et al (2001) har i sin forskning hatt fokus på *“Getting personal on reflecting teams”* og skriver om nytten for både klient og terapeut å dele personlige historier gjennom refleksjon.

”Sharing personal stories on reflecting teams can help co-create new narratives for clients. Team narratives can be used as a background for the new stories that clients want to perform. When carefully considered, sharing personal stories creates atmosphere of more authenticity and can be a transforming experience for the client as well as the therapist and team members”(Ibid:87).

Hva fremmer terapeutisk sensitivitet? Dette er et bredt og stort område, som jeg finner mange linker til. Det henvises til forskning på brukermedvirkning. Strand (2010:433) viser til et intervju med professor Jacobsen, K. som uttaler; ”*Terapi dreier seg jo om å se den andre personen. Ta ubehaget og smerten det medfører og bruke tid på å forstå nettopp dette mennesket sier han*”. Han sier videre at jo mer terapeuten fremstår som ekspert, desto høyere er sannsynligheten for at det ikke er brukermedvirkning. Dette i motsetning til om terapeuten er refleksjonspartner.

Om erfaringen ved å være flue på veggen

Willott et al (2010) viser til Andersen (1990) hvor pauser i samtalen, skifte mellom å snakke og lytte, kan være meget viktig for at en skal få reflektere over prosessen. De viser til ulike artikler med, ”*the ’fly-on-the-wall’ experiences*”, og skriver videre;

“The gaze shifts from one system to the other and back again once the RT has finished their discussion. According to this ‘eavesdropping’ (Hoffman, 1990b) or ‘fly-on-the-wall’ experience promotes a meta level (second-order) reflection that, in turn, encourages clients to hear the multiple perspectives offered” (Ibid:9).

Brownlee et al (2009) skriver at ulike systemer gir en mulighet til å høre ulike problemer ulikt. Til tross for at det er fokusert på makt og likeverd i modellen og ulike muligheter sett fra terapeutenes side, så viser forfatterne til Reimers (2001) artikkel om bruk av ”*video feedback i family therapy*” og sier;

“Although researchers argue that clients felt less intimidated when the team did not remain behind the one-way mirror, some authors believe that regardless of the location of the team, the reflecting process falls short of the openness on which the model was based”(2009:144).

Nytten av reflekterende team

Jeg vil her vise til et sitat fra Willott et al (2010);

“Hearing others talk about the groove you inhabit currently alongside other potential positions, when you are hovering above the conversation rather than being in the conversation, offers a unique vantage point to see the groove as a position rather than the position. Coherence can then be maintained by the interview therapist once the gaze switches back to the family-plus-interview therapist. Undermining unhelpful power relations (by demystifying the process therapist curiosity and client choice from the “smörgåsbord” of ideas (Haley, 2002, p31) available presumably oils this process as it loosens up the positions available to adopt”(Ibid:11).

Brownlee et al (2009) slutter sin review artikkel med et forslag om fremtidig forskning som faller inn i det jeg kan kalle forskning på makt og likeverd.

”...equality between clinicians and clients could become compromised if the reflecting process does not allow full collaboration with clients. Therefore, there is a definite need for more research on how the reflecting team process could be of most benefit to clients as well as research on the effectiveness of reflecting teams and the exploration of when the use of a reflecting team may be most appropriate”(Ibid:145).

Nevnte funn omhandler reflekterende team og ulike sider ved dette. Jeg kunne ha søkt videre i den terapeutiske relasjon. Jeg har valgt å ikke gjøre dette, da et bredt søk og gjennomgang ikke vil gi meg mer kunnskap i forhold til min oppgave. Man kan undre seg over ”lite forskning”, når Rober (2010) skriver om hvor krevende det er å være terapeut;

”Pope and Tabachnick (1993) asked 600 randomly selected professional therapists in a survey study about the feelings they have experienced during their work. Over 80 per cent of the respondents reported experiencing fear, anger and sexual feelings in the context of their work. The most widespread feelings were fear and anger, both experienced by 90 per cent of the respondents”(Ibid:2).

Jeg har valgt å slutte denne delen med nok et sitat fra Willott et al (2010) som peker fremover mot fremtidig forskning. De viser til Anderson og Jensen (2007) og skriver om en utvikling med fokus på kroppslig erfaring i den terapeutiske prosess. Fokuset vil da kunne være på;

”Andersen’s claim that Gudrun Øvreberg and her teacher Aadel Bülow Hansen brought theory alive through their work around breathing and muscles (Andersen, 1990). It is only fairly recently, however, that embodiment has become explicitly discussed in the field”(2010:12).

Min forskning vil bl.a. fokusere på kroppens språk og kunnskap.

2.6. Å forske i et kjent felt

Jeg ønsket å ha fokus på den oppmerksomhet terapeuter bør ha på seg selv i møte med klienter, for oppnåelse av reflekterende prosesser i klinisk arbeid.

I Andersen (2006) ”Klienter og terapeuter som co-forskere med henblik på at øge terapeutens sensitivitet”, finner jeg Andersens tanker om noe av det jeg ønsker å berøre. Av fire punktersom som handler om kunnskap, (hvor første handler om faglig lest kunnskap, med rom for tolkninger og den andre handler om praktisk erfart viten), velger jeg å trekke frem de

to siste som er relevant for fokuset mitt i oppgaven;

”3) eller vil det være den tredje type: relasjonell viden. Den form for viden som er vanskelig at lære af andre, men som hjælper os til at finde en position i forhold til andre, således at dette forhold bliver så givende som mulig for de personer, som indgår i det. 4) eller vil det være den fjerde type: kropslig (sanserelateret)viden, som omfatter alle de små responser på vores væren-tilstede-i-verden, som vi får fra de fem sanser og vores åndedræt. Denne viden hjælper os til at gribe den oplevede mening i et givet øjeblik, længe før vi er i stand til at udforme meningen i ord. Den kropslige viden antages her at være af afgørende betydning for å opnå relationel viden” (Ibid:132).

Han sier videre følgende;

”Men med årene er jeg nået frem til at den antagelse, at relationel viden og kropslig viden er de mest betydningsfulde af de fire. Vel at merke: i terapeutisk arbejde.” (Ibid:132).

Andersen skriver her at han hadde kommet frem til at den relasjonelle og kroppslige viden er den mest betydningsfulle i terapeutisk arbeid. I kapittelet ” At være sig selv” , vises igjen til samarbeidet med Bülow-Hansen og Øvreberg (1989) og hva han lærte fra fysioterapeutene, om kroppens sanser og betydningen av å ta hensyn til dette i terapeutisk arbeid. Han skriver her svært tydelig at vi må lære oss å ta hensyn til ikke verbale kroppslige signaler.

”For at kunne gøre dette må man lære at være modtagelig for de, ofte meget subtile, signaler, som viser, at vore bidrag til samtalen har været for usædvanlige” (Ibid:29).

Jeg finner både fordeler og ulemper med å forske på et felt jeg har kjennskap til. Fordelene er i tråd med hva jeg innledningsvis nevner, et ønske om å prøve å forstå, finne frem til kunnskap gjennom informantenes erfaringer og finne en måte å formidle funnene på i den hensikt å få utvidet kunnskap om eget praksisfelt. En ulempe er hensynet og respekten jeg har for Andersen, hans varsomhet til å fremstå med definerende svar på spørsmål knyttet til å forstå.

”Hver gang en stiller et spørsmål, er det spørsmålet en stiller bare ett av mange mulige. Det samme med et svar, som bare er ett av mange mulige” (Andersen 1996:5)

Som forsker innen kjent felt kan jeg havne i den fellen at jeg er ute etter å finne frem til bekreftelser på de antagelser jeg har fra min erfaring. Prosessen med å være bevisst egen forforståelse startet allerede under arbeidet med å formulere en problemstilling. Spørsmål til

informantene er i utgangspunktet basert på min forforståelse og nysgjerrighet. På den ene siden er jeg bevisst eget engasjement for det jeg skal forske på, og at det kan bli vanskelig å holde nødvendig avstand og åpenhet til informantenes bidrag. På den andre siden kan mitt kjennskap til området jeg forsker på, føre til at jeg kan forstå og følge informantene i deres fortellinger. Det ligger også store muligheter for fortolkninger i det som er gjenkjennbart ved fortellingene.

”Vi forstår det nye ut fra det gamle og det nye vil forandre det gamle. I denne søken etter det nye (ved hjelp av det gamle) blir vi dem vi blir, og vi søker hele tiden å bli dem vi ønsker å bli”(Andersen 1991:198).

Min kliniske erfaring har lært meg viktigheten av å lytte uten å avbryte. På denne måten fikk informantenes fortellinger plass i sin helhet uten avbrytelser. Jeg var opptatt av å vise informantenes erfaringer respekt. Siden jeg ikke kan unngå å ha posisjonen og kjennskap til feltet, måtte jeg i forskningsprosessen kontinuerlig jobbe med å oppdage, reflektere over og kvalifisere min egen rolle. For å yte rettferdighet til informantenes fortellinger ble metodevalg vesentlig. En fenomenologisk – hermeneutisk metode vil ivareta informantenes fortellinger samtidig som den ivaretar forskerens posisjon og dennes unngåelige medvirkning. Metodevalget falt på Amedeo Giorgi´s fenomenologiske 4 trinns analyse. Formålet med denne fenomenologiske analyse, er å utvikle kunnskap om informantenes erfaringer og livsverden innen et bestemt felt. Thornquist (2010) viser til Friedrich Schleiermacher (1768 - 1834) som var opptatt av metodeorientering innen tradisjonell hermeneutikk.

”Vi griper deler av en tekst ut fra helheten, men vi kan bare forstå helheten ut fra delene. I tillegg til relasjonen mellom del og helhet innenfor teksten, må tolkeren i følge Schleiermacher alltid ha en forforståelse av biografisk og kontekstuell art dersom han skal tilegne seg tekstens mening”(2010:144).

Under intervju, transkribering og analyse arbeid vil jeg lytte, lese og forsøke å sette min egen forforståelse til side så godt som mulig, slik at informantenes fortellinger får tre frem.

3. VITENSKAPSTEORETISK STÅSTED

Forforståelse baserer seg både på teori og praksis. Denne forankring påvirker min forskning. I dette kapittelet vil jeg skrive om paradigmeskiftet fra modernisme til postmodernisme, som grunnlaget for mitt faglige ståsted.

3.1. Postmodernisme

Postmodernisme er en reaksjon på modernisme. Innen modernisme (positivisme) betraktes vitenskapelige fakta som objektive, generelle og allmenngyldige. Dette er til forskjell fra postmodernismens kontekstskapt kunnskap. Kunnskap er ikke overførbart til andre kontekster enn hvor den er skapt og det er ingen objektiv sannhet å komme frem til. Det betyr at forskeren blir en del av prosessen. I følge Malterud (2008:31) støtter den kvalitative forskningstradisjonen seg på postmodernisme og sosialkonstruksjonisme.

”Postmodernismen benekter den objektive virkeligheten og fastholder kunnskap er sosialt og språklig konstruert fra lokale kontekster. Et slikt perspektiv kan åpne for virkelighetens mangfold og motsigelser, men også lede til en relativisme der alt er like godt og sant”(Ibid:186).

Forskeren anses som aktiv deltager i en kunnskapsutviklingen som aldri kan bli fullstendig. Det handler om nye spørsmål mer enn universelle sannheter. Postmodernisme er en form for samlebegrep som blir benyttet innenfor mange ulike vitenskaper, bl.a. innen humaniora⁴, og samfunnsvitenskaplige fag.

3.2. Fenomenologi

Ordet fenomenologi stammer fra det greske verbet ”phainestai”, å vise, åpenbare eller avsløre seg. Fenomenologi er en beskrivelse av en persons opplevelse av verden, sett i forhold til vedkommendes livserfaringer. I følge Langdrige (2004:269) betyr fenomenologi, erfaringsvitenskap, den vitenskap som beskriver våre erfaringer.

Fenomenologisk filosofi, ble kjent gjennom den tyske filosofen Edmund G.A. Husserl (1859-1938). (Alvesson & Sköldbberg, (2008:165). En tysk filosofisk retning som oppstod på begynnelsen av 1900- tallet. Fenomenologiens domene er i følge Thornquist (2010:85) vår væren – i – verden. Vi er i verden og er en del av den. Fenomenologien var kritisk til den moderne naturvitenskapen, som en mente hadde fjernet seg for mye fra hverdagslivet og skapt

---

⁴ Humaniora kalles av og til for, menneske vitenskapene. Det er en betegnelse på visse akademiske disipliner, som kan skilles fra naturvitenskap eller realfag.
www.snl.no/analog/humaniora

en egen verden, uten å ta hensyn til og tilstrekkelig ha analysert fundamentet for vanlige menneskers erfaringer.

Utrykket fenomenologi formuleres slik i Martin Heideggers (2004) ”Sein und Zeit” eller på svensk; ”Varat och tiden 1.”

”Med fenomenologi menas således (gresk) apofainesthai ta fainomena: att låta det, som visar sig, ses sådant som det visar sig ifrån sig självt. Detta är den formella meningen med den forskning som kallar sig fenomenologi” (Ibid:58).

Hovedretningen har delt seg opp i flere retninger. I følge, Langdrige (204:269), er forskjellen på tilnærmingene avhengig av filosofisk ståsted og metodologiske spørsmål. To grener kan nevnes her.

Den ene: Den eksistensielle, er opptatt av vår eksistens i verden og bygger på Martin Heidegger (1889-1976), Jean-Paul Sartre (1905-1980) og Maurice Merleau- Ponty (1907-1961). Den andre: Den hermeneutiske grenen forbindes med arbeidet til Hans- Georg Gadamer (1900-2002) og Paul Ricoeur (1913-2005). Gadamer og Merleau-Ponty, var begge elever av Heidegger. På den måten kan en se at selv med felles ”lærer” og grunnlagsforståelse vil elevene danne ulike retninger. Ulike retninger som til sammen danner en ny helhet.

3.3. En fenomenologisk – hermeneutisk forståelsesramme

Kvalitativ metode springer ut fra denne forståelsesramme og er knyttet til humanistisk filosofi og dermed et alternativ til positivistisk metode. En av grunntankene i humanismen, var å få menneskene til å bruke sin sunne fornuft. Denne ble etter hvert kjent som en medmenneskelig holdning, som viser respekt for hvert enkelt medmenneske.

Hermeneutisk fenomenologi er en gren innen fenomenologien som har fokus på språk og tolkninger. Fenomenologien angir en ramme hvor man går tett inn på hverdagslivets opplevelser. Sammen med hermeneutisk forståelse gir dette mulighet for tolkning.

I følge Langdrige (2004:269) er fokus i alle fenomenologiske undersøkelser på menneskers opplevelser av den verden de lever i, slik den fremstår for dem. Thornquist (2010:15) viser til at begrepet hermeneutikk kommer av det greske ordet ”hermeneuein”. Begrepet er knyttet til den greske guden Hermes. Han var ikke bare gudenes budbringer, men også den som uttrykte, forklarte og fortolket budskapet, derav fortolkningslære.

Gadamer er sammen med Heidegger, mest kjent for å ha utviklet hermeneutikken innen filosofien. Begge mente de at mennesker er forutinntatte i det vi møter et annet menneske. Gadamer er representant for hermeneutisk fenomenologi hvor forforståelse og tolkning inngår som en uunngåelig del av det å forstå et fenomen.

4. METODE

Dette kapitlet vil redegjøre for valget av kvalitativ forskning og presentasjon av den fenomenologiske - hermeneutiske metode jeg har benyttet i arbeidet. Den viser min metodiske tilnærming basert vitenskapelig ståsted og forteller noe om hvilket ståsted jeg har møtt informantene med og hvordan dette påvirker mitt valg av fremgangsmåte.

Det har vært viktig å finne frem til en formlikhet mellom metode og analyse, holdninger til informanter og tema i oppgaven ”reflekterende prosesser”. I kvalitativ forskning kan ikke terapeuten stille seg utenfor som uavhengig, objektiv⁵ observatør. Terapeuten selv er en del av systemet og kan derfor ikke være objektiv.

I kapitlet beskrives forskningsmetoden og forskningsprosessen. Dette for å gi leseren mulighet til å følge og vurdere holdbarheten i prosess og tolkning. Det er særlig fire forskere som har hatt betydning for hvordan jeg forstår forskningsprosessen. Malterud (2008), Kvale (2007), Thaagaard (2006) Langdridge (2006). Disse vil det refereres til gjennom oppgaven.

4.1. Kvalitativ forskning

Den kvalitative forskningstradisjonen støtter seg til teorier fra postmodernismen og sosialkonstruksjonisme (Malterud 2008:31). I følge Malterud (ibid: 20) er kriteriene for vitenskapelighet ikke absolutte og evigvarende sannheter, men de hører hjemme i en bestemt historisk, sosial og kulturell kontekst. Det finnes flere fremgangsmåter for systematisk å innhente, organisere og fortolke et materiale. I denne oppgaven søkes det kunnskap om terapeuters livsverden⁶, i forhold til deres erfaring med bruk av ”reflekterende prosesser”. Hensikten er å utforske meningsinnholdet i svarene, slik det oppleves for mine informanter. Forskeren går inn i forskningen med sine erfaringer, antagelser, sitt faglige og teoretiske perspektiv. Delaktighet synliggjøres ved å ta hensyn til forforståelsen.

---

⁵ **Objektivitet:** Hoffmann: 1987:130, hele den vestlige holdningen til vitenskap var bygd opp på en falsk illusjon om objektivitet. Von Forester oppsummerte de to ståstedene med å innføre begrepene 1. Ordens kybernetikk, hvor den som observerer, står på utsiden av det observerte, og en 2. Ordens kybernetikk, hvor den som observerer inkluderes i den totale bien, i det som blir observert.”

⁶ **Livsverden** dreier seg altså om den konkrete, dagligdagse verden vi tar for gitt uten reserverasjoner og med grunnleggende tillit. Det dreier seg om en tilstand av å være-i-verden.” Thornquist (2010:90)

”Forskeren bruker seg selv som forsknings - instrument: de har en slags dobbeltrolle som forsker og menneske: Det dreier seg om forskere som bruker sin menneskelighet til å gjøre forskning mulig” (Thornquist 2010:205).

I kvalitativ forskning blir forskerens ståsted, faglige interesser og personlige erfaringer avgjørende for aktuell problemstilling. Forskerrollen påvirker også de perspektiv som velges, hvilke metoder og utvalg som er relevant. I følge Malterud (2008) er spørsmålet ikke hvorvidt forskeren påvirker prosessen, men hvordan. Resultater som skal besvare forsknings-spørsmålene, hvordan konklusjonene skal vektlegges og formidles, er også påvirket av forskerens innflytelse.

Med dette som utgangspunkt, er det min utfordring og mitt ansvar å ha et reflektert forhold til min egen rolle og innflytelse gjennom forskningsarbeidet;

”Dermed blir også forskerens bidrag til alle ledd i forskningsprosessen av spesiell betydning. Refleksivitet er et kjerne begrep. Det referer først og fremst til forskerens bevissthet om sin egen rolle: en bevissthet som i neste omgang aktiveres som refleksjon over seg selv og sitt bidrag til hva som skapes og utvikles gjennom hele prosessen” Thornquist (2010:205).

Kvalitative metoder tar sikte på å beskrive opplevelser, holdninger og meninger. Dataene foreligger i form av tekst som må tolkes og forstås. Kvalitative tilnæringsmåter egner seg til å beskrive ”det som finnes” og ikke eks. hvor ofte det finnes.

4.2. Fenomenologisk metode

Filosofen Edmund Husserl regnes som fenomenologiens grunnlegger. I sine siste leveår omdannet han fenomenologien til ”livsverden fenomenologi”, hvor et formål var å finne ut hvordan subjekter former og erfarer sin verden gjennom handlinger. Filosofen Martin Heidegger var elev av Husserl. Han fokuserte på menneskets grunnleggende frihet. En tankeretning som er opptatt av menneskets liv med vekt på ansvar, frihet og valgmuligheter. ”Å være i verden”- det eneste man kan vite noe om - er et begrep som knyttes til Heidegger.

Kommunikasjon med den Andre har en selvstendig verdi i omgang rettet mot og med den Andre. I møtet med informantene var det viktig å holde fokus på deres egne erfaringer, deres fortolkninger og konstruksjoner. Dette kan beskrives som det å holde fokus på deres livsverden. Med livsverden sikter Habermas til samfunnsområder der samhandling mellom

mennesker er strukturert i form av kommunikativt fellesskap (Nerheim 1996:347).

Når jeg som forsker møter informantenes livsverden, møter jeg kjente begreper og formuleringer i deres fortellinger. Et av mine kriterier var at informantene skulle ha arbeidet sammen med, eller sett Andersen i arbeid. Informantene og jeg selv kan betraktes som elever av Andersen, og har sannsynligvis noe felles.

Under planleggingen av intervjuene hadde jeg forberedt meg på at kjente ord og uttrykk hentet fra Andersens litteratur og veiledning kunne skape et fellesskap i språket. At det derimot enkelte ganger hindret meg i å få utdypet hva informantene la i uttrykkene, ble først synlig da jeg leste gjennom ferdig transkribert tekst. Nysgjerrighet for hva informantene la i kjente ord og uttrykk uteble noen ganger. Jeg har av all sannsynlighet antatt jeg visste svaret nesten før de hadde fortalt dette. Lev Vygotsky sier det slik;

"Each word is therefore already a generalization. Generalization is a verbal act of thoughts and reflects reality in quite another way than sensation and perception reflect it"(1988:6, kapittel 1).

Husserl opererer med fire sentrale begrep i sin fenomenologi: *Intentionality, noema, noesis og epochè*. Med *intensjonalitet* i filosofien, Langdridge (2004:270), menes her at bevissthet alltid "er", "handler om" og "er rettet mot" noe. Jeg forstår Husserl slik at vi forholder oss til et fenomen med en før bevissthet eller en før forståelse og kan av den grunn ikke stille oss utenfor fenomenet som en objektiv tilskuer. Jeg fokuserer på erfaring (noema) og hvordan det erfares (noesis). I følge Langdridge (2006:269) defineres fenomenologi som erfaringsvitenskap. Fokus i all fenomenologisk undersøkelse og forskning fremhever "*verden slik den fremstår*" (ibid.169). Dette forstår jeg som en tro på at menneskets opplevelse av verden de lever i, gis gyldighet. Av denne grunn har valg av forståelsesramme stor betydning for forvaltningen av forskerrollen.

Epoché er av gresk opprinnelse og ble benyttet av Husserl for å beskrive prosessen vi prøver å frigjøre oss fra, de forutinntatte ideene vi har, om det vi undersøker. Dette kalles "bracketing".

"Kjernen i Epoché er tvil- ikke tvil om alt vi vet, men tvil om den naturlige holdningen, eller det forutinntatte i hverdagskunnskapen. Målet med epoché er å gjøre forskeren i stand til å beskrive "selve tingene, og forsøke å legge til side den naturlige holdningen, alle de antagelser vi har om verden rundt oss.....Utfordringen er å la tingene opptre i bevisstheten vår som om det var første gang"(ibid:152).

For meg handler epoché om å møte informantene i et "oppmerksomhetens rom", ta informantenes uttrykk (se og høre) på alvor, og at jeg tillater meg å la deres uttrykk gjøre

inntrykk på meg. Da anerkjenner jeg uttrykkene som livsuttrykk i møte med meg. Samtidig må jeg sette min forkunnskap til side, vise oppmerksomhet og være mottagelige for å bli rystet og nysgjerrig i møtet. Er forsker fylt av egen ubevisst forkunnskap, får vanskeligheter med å vie ord og uttrykk oppmerksomhet og la seg berøre. Forsker åpner opp ”oppmerksomhetens rom” med sin holdning som er kroppslig forankret, nysgjerrighet og på denne måten kan uttrykkene gjøre inntrykk.

4.3. Hermeneutisk metode

Begrepet hermeneutikk stammer fra de to tyske filosofene Hans Georg Gadamer og Martin Heidegger. Hermeneutisk metode er opptatt av forståelse og fortolkning. I tolkning av tekst eller diskurs⁷, gjør forsker bruk av både beskrivelser og tolkninger. Beskrivelsene vil være farget av tolkningene og forskers tolkning bygger på beskrivelsen (Malterud 2008).

Kvalitative metoder tilhører ”hermeneutisk erkjennelsestradisjon” (Ibid 50) og handler om tolkning av meninger i menneskelige uttrykk. Ikke for å nå frem til en sannhet eller en riktig virkelighet, men heller én versjon av virkeligheten. Sannheten konstrueres i interaksjon mellom mennesker og er dermed stadig i forandring (Thagaard 2006:37).

En hermeneutisk tilnærming kan ha som formål å forsøke å forstå det levde liv så godt som mulig. I følge Thornquist (2010) er den hermeneutiske sirkelen en beskrivelse av en dynamisk erkjennelsesprosess som pendler mellom del og helhet i forsøket på å forstå begge deler best mulig.

”Den viser til et viktig fortolkningsmessig prinsipp som forenklet sagt betyr at vi forstår ”delene ut fra helheten og helheten it fra delene”. Hver gang vi forstår en del av virkeligheten påvirker det vår oppfattelse av helheten”. ”Den nye helhetsforståelsen setter delen, eller delene, i nytt lys, og kan gi en ny forståelse av enkeltdelene, som påvirker helhetsforståelsen”(Ibid:142).

I samtalen mellom informantene og forsker vil beskrivelser og ord møtes og utforske erfaring. Det er sannsynlig at vi gjennom samtalen får nye nyanser av det vi visste fra før. Som forsker vil jeg aldri kunne forutsi hva som skjer i en dialogen mellom oss som samtaler. ”Målet for all kommunikasjon og all forståelse er en felles forståelse av saken”(Gadamer 2003:34).

Vi har mulighet til å revidere våre antagelser, i det vi møter noe helt nytt. Dette nye vil føres

---

⁷ Thagaard 2006:110. Begrepet diskurs kan knyttes til regler og normer for hvordan personer innenfor en kulturell sammenheng snakker om bestemte fenomener. Fra undervisning (2010) A. Øfsti: En diskurs er en bestemt måte å snakke om – og forstå verden på. Måten vi snakker om noe på spiller en aktiv rolle i å skape og forandre. Vår kunnskap er produkter av måter å kategorisere verden på.

tilbake til vår forforståelse og gi mulighet for å nyansere, utvide eller til og med forandre vår grunnleggende forståelse.

4.4. Forberedelser og utforming av intervjuguiden

De kvalitative forskningsmetodene kjennetegnes ved muligheten for å stille åpne spørsmål uten forhåndsdefinerte svarkategorier (Malterud 2008: 36). Et kvalitativt forskningsintervju har til hensikt å innhente kvalitative beskrivelser av informantens livsverden innenfor sitt kliniske arbeid. Jeg ønsket å legge opp til en samtale for å tilegne meg kunnskap, men jeg som forsker har et bestemt formål. Intervjuformen omtales av Kvale (2004: 72) som halvstrukturerte intervju. Min intervjuguide var utarbeidet med tanke på å bli benyttet som et veiledende instrument. Den dekket spørsmål som jeg mente dekket de temaområdene som var ønskelig å få belyst.

Slik jeg forstår Kvale, så har intervjuformen, på forhånd en del tema som skal dekkes og forslag til spørsmål. *”Forskningsintervjuet er en mellommenneskelig situasjon, en samtale mellom to partnere om et tema av felles interesse”*(Ibid: 73). Dette gav mulighet for forandringer og tilpassing av spørsmål utfra svar på spørsmål i møte med meg som forsker. I slike intervjusituasjoner får forskeren direkte tilgang til informantens opplevelse og meninger. Spørsmålene var korte og enkle med unntak av siste spørsmål som inneholdt en uttalelse hvor jeg ønsket å få informantens umiddelbare tilbakemelding etter opplesningen.

Kvale (2004: 79) kaller denne type samtale for livsverdenintervju. Oppfølgingsspørsmål ble nødvendig, bl.a. for å være sikker på at både jeg og informantene forstod spørsmålene. Informantenes svar vakte også nysgjerrighet hos meg og oppfølgingsspørsmål ble av den grunn nødvendig for å gjøre forsøk på å forstå informantens uttalelser.

4.5. Forskningsspørsmål

Forskingsspørsmålene tar utgangspunkt i mitt overordnet forskningsspørsmål: *”Er det slik at alle refleksjoner fører til en reflekterende prosess?”*

Jeg arbeidet frem 5 hovedspørsmål. Innholdet i spørsmålene inneholdt vide temaer, med forslag til spørsmål som kunne følge opp svarene. Dette var nødvendig for å få så mange detaljer som mulig. De to første spørsmålene retter seg mot et ønske om å få frem informantens beskrivelser og kjennskap til bruk av reflekterende prosesser. Jeg var spesielt nysgjerrig på hva de hadde erfart fremmet en reflekterende prosess. De to neste spørsmålene var rettet mot egenskaper hos terapeuten. Om de gjennom sin erfaring hadde fått tanker om

personlige egenskaper som fremmet arbeidet med å bruke av reflekterende prosesser? Det siste hovedspørsmål var knyttet til et utsagn som Andersen ofte nevnte ovenfor studenter og flere: ”praksis før teori”.

Jeg tilstrebet å utforme åpne spørsmål som ville løfte frem informantenes perspektiv. Jeg benyttet mine medstudenter til å få feedback på intervjuguiden. Det viste seg å være fruktbart. Jeg hadde hatt et for ensidig utgangspunkt med mitt kjennskap og erfaring med tema. I følge Goolishian: ”Så vet vi ikke hva vi tenker før vi ha sagt det”(Andersen 2006:171).

4.6. Rekruttering, presentasjon og nærhet til informantene

Kriterier for valg av innformanter er nevnt før, men det var viktig for meg at informantene var interessert i tema, og at deres erfaring kunne bidra til refleksjoner omkring bruken av reflekterende prosesser. Et strategisk utvalg⁸ ble benyttet, for å sikre at materialet inneholder tilstrekkelig adekvat data, slik at problemstillingen ble belyst.

To av informantene ble rekruttert via mitt nettverk på Masterstudiet ved Diakonhjemmets høyskole. De to øvrige ble rekruttert via Relasjon og Nettverksutdanningen⁹ ved Universitetet i Tromsø.

Min første samtale med informantene var på telefon. Dette skulle være en uformell og uforpliktende samtale. Informasjon om forskningen ble gitt muntlig. De fikk betenkningstid. I neste samtale ble avtaler inngått og informasjonsskrivet ble lest opp.

Informantene var (ikke planlagt) samtlige kvinner. Intervju med menn ville muligens blitt annerledes. Dette vil ikke drøftes i denne oppgaven.

Informantene hadde forskjellige erfaringer med bruk av reflekterende prosesser. Noen hadde arbeidet klinisk sammen med Andersen og på denne måten lært av dette samarbeidet. Andre hadde gjennom veiledning med Andersen og klinisk samarbeid, fått erfaring med å reflektere. I tillegg hadde samtlige vært på flere forelesninger med ham over mange år. To var opprinnelig fra andre skandinaviske land, to var norske.

---

⁸ Malterud: 2008:58. *”Et strategisk utvalg er sammensatt ut fra den målsetningen at materialet har potensial til å belyse den problemstillingen vi vil ta opp”.*

⁹ Relasjon og Nettverksutdanningen ved Tromsø Universitet. Initiativ ble tatt av professor Tom Andersen. En 2 - årig videreutdanning hvor Nordkalottens kultur og filosofi er fremtredende. Teorien bygger på Andersens grunnholdning.

4.7. Gjennomføring av intervjuene

For å få svar må vi stille spørsmål. Intervjuene ble gjennomført i løpet av en måned. De varte i ca. en time. Vi var enige om at informasjonsskrivet (vedlegg 1) kunne undertegnes i vårt møte. Det ble satt av tid innledningsvis, før intervjuet, slik at de fikk lest brevet og signert. Jeg foretok tre intervju på informantenes arbeidsplasser og et hjemme hos en informant. Det var et bevisst valg å oppsøke informantenes arbeidsplass, i håp om at det ville stimulere deltagerne til å gjenkjenne erfaring og opplevelse.

Under hovedspørsmål fire hadde jeg et forberedt oppfølgingsspørsmål. ”Hva tenker du om uttrykket ”å by på seg selv” som terapeut? Tre av informantene benyttet uttrykket før spørsmålet ble stilt. Dette førte til at jeg overså oppfølgingsspørsmålene, siden de tidligere hadde svart på spørsmålet. Jeg ble først oppmerksom på dette under transkriberingen. Den fjerde informanten hadde ikke et forhold til ”å by på seg selv”. Hun likte ikke uttrykket og kom i etterkant med forslag til andre ord. Hun ville benytte, ”*involvere deg i det, ja integrere deg, tone deg inn*”(3/97).

Kvale beskriver en intervjusituasjon på følgende måte;

Intervjueren må etablere en atmosfære hvor den intervjuede føler seg trygg nok til å snakke fritt om sine egne opplevelser og følelser. Dette medfører en ømtålig balansegang mellom kunnskapsinnhenting og de etiske sidene ved den emosjonelle, menneskelig interaksjon. Intervjueren må altså oppfordre til personlige uttalelser og følelsesuttrykk, men samtidig unngå at intervjuet blir en terapeutisk samtale som han eller hun kan ha vanskelig for å håndtere”(Ibid:73).

Hensynet til avsporinger og behov for å utdype svar gjennom intervjuet, gjorde at det ble behov for impulsive oppfølgingsspørsmål. Slik jeg ser det ble samtlige intervjuer individuelt tilpasset i møte med de 4 ulike informantene.

Betydningen av å lytte er helt sentral i den fenomenologiske og hermeneutiske tilnærmingen. Det medfører en tolkende lytting til det mangfoldet av betydninger som ligger i intervjupersonens uttalelser (Kvale 2007:76). Jeg opplevde ikke selve lyttingen som et problem. Derimot kan det ut fra lydbåndopptakene virke som jeg ved noen anledninger unnlot å komme med oppfølgingsspørsmål. Sannsynligvis gikk jeg glipp av spennende informasjon. Jeg var opptatt av å la informantene snakke og ventet på et naturlig opphold før neste spørsmål. Noen av spørsmålene ble ikke oppfattet på grunn av språkvansker. Dette siden informantene opprinnelig var fra henholdsvis Finland, Sverige, og Norge.

Avslutningsvis ble samtlige spurt hvordan de opplevde å delta. Samtlige gav uttrykk for at de syntes det hadde vært en opplevelse som hadde ført til ettertanke.

4.8. Transkribering

Jeg tok opp intervjuene med digital opptaker. Både informant og forsker ble sannsynligvis påvirket av lydopptak, uten at jeg kan påvise noe eksakte tegn.

Lyden ble overført til min PC, dette gjorde transkriberingen enkel. Jeg benyttet nummererte ark som automatisk teller og nummerer linjer (vedlegg 5). Kvale (2007:104) påpeker at utskriftene er en konstruksjon av kommunikasjon fra muntlig til skriftlig form. Man må foreta avveininger i forhold til hvor nær opp til det muntlige man ønsker å være. Transkribering innebærer reduksjon av materiale. Det nonverbale i kommunikasjonen går tapt.

Fokus innenfor fenomenologisk metode ligger imidlertid på å fange opp mening informantene tilegger sine erfaringer. Jeg gjorde et forsøk på å skrive ned på dialekt og i det språk informantene hadde. Jeg fikk til tider problemer med å gjennomføre dette. Jeg markerte latter, hm-er og pauser i teksten, uten å gå i detaljer på uttrykk som ikke var rent språklige.

Jeg lyttet en gang til hele intervjuet før transkribering, som ble gjennomført etter hvert intervju. Av hensyn til konfidensialitet oversatte jeg de transkriberte sitater som skal benyttes i oppgaven, til norsk.

Transkriberingen utgjorde første del av analysen, hvor jeg noterte ned fortløpende ideer og refleksjoner.

4.9. Etiske hensyn

Min opplevelse av intervjusituasjonen, var at samtalene med informantene var preget av tillit og respekt for hverandre i en lett uformell tone. Av hensyn til vårt møte har det for meg vært viktig å ha filosofen og teologen Knud Ejlert Løgstrup's (1905-81) utsagn i minne. Løgstrup (2008) sier;

”Men at vise tillid betyr at udlevere sig selv. Derfor reagerer vi så voldsomt, når vor tillid misbruges, som det hedder – selv om det ikke har vært meget, der har stået på spil”(Ibid:18).

Tillit og felles interesse for tema førte til at informantene fortalte om sine erfaringer.

Thagaard (2006:106) sier at en god kontakt kan virke forførende, slik at informanten ledes til å være mer åpen enn ønskelig. Samtalen dreier seg om et felles tema som ikke utløser en naturlig maktposisjon. Forskeren står i utgangspunktet i en likeverdige posisjon i forhold til

informantene.

I analysen vil det skilles på sitater fra informantene, teori og drøfting. Forskeren er etisk ansvarlig for at det gjøres et skille på egne perspektiver og informantenes forståelse og utsagn.

Et helt sentralt krav for min undersøkelse er å gi den andres beskrivelser og meninger fortrinnsrett og gyldighet. Jeg ser likevel mulighet for at informantene kan oppleve at deres syn og erfaringer ikke blir godt nok representert i oppgaven. Innen kvalitativ forskning er forskerens seleksjon av relevant materiale og beslutning av hva som skal utdypes et naturlig skille mellom innsamling av data og analyse. Dette selv om analyse og tolkning allerede starter under intervjuet (Ibid: 106).

Det er søkt Norsk samfunnsvitenskaplige datatjeneste AS (NSD), om godkjenning av behandlingen av personopplysninger. Retten til anonymitet, selvbestemmelse og frivillighet kom frem både gjennom samtalen på telefon, informasjonsskrivet og i innledningen av intervjusituasjonen.

4.10. Validitet og reliabilitet

Ved bruk av en fenomenologisk hermeneutisk metode som forståelsesramme, blir validiteten vurderet ut fra den troverdighet forskeren greier å formidle gjennom metodiske evner i en systematisk fremstilling. Kvale (2007) hevder at forskningens troverdighet handler om mangfoldet i forskningsprosessen, alle sider i forhold til metodebeskrivelse og analyse. Videre sier han at validitet avhenger av forskerens evne til å velge mellom konkurrerende, falsifiserende tolkninger, og undersøker og argumenterer for alternative kunnskapsutsagn. Valideringen vil til slutt vil være avhengig av forskerens *”håndverksmessige dyktighet”* (Ibid:167).

Validiteten i denne oppgaven synliggjøres ved grundig gjennomgang av tidligere forskning på området. Jeg lest teori, metode og gjort sammenligninger med andre forskere.

Jeg har søkt å ivareta validiteten og reliabiliteten gjennom hele oppgaven. Hensyn til egen forforståelse og innflytelse i forskningsprosessen, har jeg kommentert underveis. Det handler ikke bare om hvordan jeg som forsker tolker materialet, men også om hvordan mine formuleringer kan skape nye mening. Oppgaven vil speile funn ut fra hvem jeg er og hva jeg

legger merke til. Grunnlaget for hva jeg har trukket frem som betydningsfullt er basert på min forforståelse, teoriforankring og erfaring. Den vil av den grunn også skjule noen funn for meg, som andre muligens kan se. Teksten er av denne grunn en tekst om meg i møte med mine informanter, forforståelse og blinde flekker.

4.11. Konfidensialitet og anonymisering

Det er viktig at personenes identitet ikke skal avsløres uten at informanten ønsker dette. Det er viktig at lydopptak og dokumenter blir oppbevart utilgjengelig for andre enn forsker.

Lydopptakene vil bli slettet sammen med den transkriberte tekst i tråd med regelverk.

Transkripsjonen og lydfiler er bare tilgjengelig på egen PC.

Informert samtykke er et prinsipp jeg har tilstrebet i denne undersøkelsen. Av hensyn til tidsplan ble samtykkeerklæring og skriftlig informasjon presentert i første møte med informanter. Samtlige fikk tilbud om å benytte tid til gjennomlesing for å se på samsvar mellom den muntlige og skriftlige forespørsel. Etter intervju har informantene liten kontroll med hvordan deres utsagn blir håndtert.

De har fått muligheten til å trekke sitt intervju ut fra undersøkelsen uten spørsmål fra meg.

4.12. Krittisk blikk på valg av metode

Kvale (2001) skriver at ut fra et postmodernistisk perspektiv blir begreper som validitet, reliabilitet og generaliserbarhet ofte avvist. Innen postmodernismen blir de betraktet som rester etter modernistisk korrespondanseteori for sannhet. Kvale går inn i denne debatten og mener at det er mulig å tilrettelegge nevnte begreper slik at de blir egnet for kvalitativ forskning.

”Forståelsen for verifiseringsproblematikken begynner i menneskenes livsverden og i deres dagligspråk. Pålitelige observasjoner, generalisering fra ett tilfelle til et annet og gyldig argumenter er en del av vår daglige, sosiale interaksjon”(Ibid:160).

Metodevalget for analysen er gjort for å få samsvar mellom ivaretagelse av informantens utsagn, meningsfortetting og fortolkning. Jeg forsøker å skille tydelig forskers tolkninger, litteraturhenvisninger og informantens direkte utsagn. Thagaard skriver. *”Den fleksibiliteten som preger kvalitative studier, innebærer at det er vanskelig for informanten å vite hva de egentlig samtykker i”(2003:202).*

5. ANALYSE

Målet med intervjuene var å innhente beskrivelser av informantenes livsverden ut fra deres erfaringer innen praksis ved bruk av reflekterende team. Ønsket var å utvikle ny kunnskap, mening og særpreg av begreper jeg kjente fra før.

Ved hjelp av Amadeo Giorgis fenomenologiske analysestrategi og systematiske tekstkondensering, har jeg utviklet kunnskap om informantenes livsverden innen et bestemt felt. Strukturen i analysemetoden er gjennomført i 4 trinn.

I dette kapitlet beskrives analysemetodens systematiske tekstkondensering fra det første helhetsbilde, frem mot nye beskrivelser.

5.1. Amadeo Giorgis fenomenologiske analysestrategi

Analysen skal bygge bro mellom rådata og resultater slik at det organiserte datamaterialet blir fortolket og sammenfattet (Malterud 2008). Det er vanlig å ta utgangspunkt i problemstillingen eller forskningsspørsmålene når analysen skal gjennomføres. I tillegg vil jeg se etter noe som bryter antagelse; ”*Det er ikke alle refleksjoner som fører til en reflekterende prosess*”.

Jeg leter etter kjennetegn, eller noe som skiller seg ut, samtidig som det gjøres forsøk på å sette egne forutsetninger i parentes i møte med data (Ibid:99). For å leve seg inn i en annen virkelighet må en utøve epoche´, det vil si å holde noe tilbake eller sette noe i parentes ”bracketing”. Dette er en et uopnåelig mål som jeg også fant utfordrende spesielt i de to første trinn. En aktivitet som innebærer at en gjør et forsøk på å la sine egne fordommer, og preferanser tre tilbake. Dette krever nysgjerrighet og vilje til å la informantenes fortellinger tre frem. Etter flere forsøk i andre trinn fant jeg det nødvendig å dele min frustrasjon med medstudenter, et veiskille som hjalp meg til å stole på de funn som viste seg i teksten.

Analysen blir gjennomført i Giorgis 4 anbefalte trinn

1. Å få et helhetsinntrykk.
2. Å identifisere meningsbærende enheter, fra tema til koder.
3. Å abstrahere innholdet i de enkelte meningsbærende enheter, kondensering - fra kode mening.
4. Sammenfatning – fra kondensering til beskrivelser og begreper.

5.1.1. Trinn 1 - Å få et helhetsinntrykk

I dette trinnet blir jeg kjent med materialet. All tekst ble lyttet til, transkribert og lest flere ganger, for å få et helhetsbilde, uten fokus på detaljer.

”Helheten er viktigere enn iøynefallende detaljer. På dette trinnet skal vi - i samsvar med den fenomenologiske perspektivet – arbeide aktivt for å legge vår forforståelse og teoretiske referanseramme til side” (Malterud 2008:100).

Målet var å være intuitivt åpen for de tema som kom ut av materialet. Jeg ble opptatt av informantenes likhet i valg av ord og beskrivelser, som ”evner”, ”en bevisst holdning må inntas”. mm.

Eksempel på setninger som fanget min interesse:

1. ”Det reflekterende team er et bidrag til både intervjuer og familienettverk.”
2. ”..terapeutens evne til sansing”.
3. ”Evner, er det lagt til ”herrens nådegave”?”
4. ”Arbeidsmåten er en bevisst holdning som må inntas, ikke en metode”.
5. ” å by på seg selv” eller ”tone seg inn”.

På dette tidspunkt fikk jeg noen overraskelser som at samtlige informanter snakket om evner, forutsetninger og krav til terapeut. Jeg oppdaget også bekræftelser på antagelser jeg allerede hadde tenkt på selv, men de dominerte ikke helhetsbildet på dette tidspunktet. Noen tydelige forskjeller kom også frem i forhold til utsagnet ”å by på seg selv”. Dette representerer de første intuitive og databaserte steg i organiseringen av materialet.

”Temaene er ikke utviklet som følge av systematisk refleksjon, men representerer et første intuitivt og databasert steg i organiseringen” (Malterud 2008).

5.1.2. Trinn 2 - Å identifiserer meningsbærende enheter (vedlegg 3)

I dette trinn skilles irrelevant fra relevant tekst. Det materialet som belyser problemstillingen skal studeres videre og systematiseres. Jeg gikk gjennom det transkriberte materialet, linje for linje og trakk ut de setninger som svarte til hver meningsbærende enhet.

Eks. 2. Terapeutens evne til sansing

¹⁰3/50: "du bruker jo hele deg da, selvfølgelig, alle sansene, spesielt magefølelsen".

2/99: "ja, jeg velger det nok ut, veldig etter hva jeg sanser. Sansing. Jeg velger ut etter hva jeg ser og jeg velger ut etter hva som blir sagt".

I tråd med Malteruds tilnærming, har jeg valgt en forenkling, hvor jeg velger ut tekstavsnitt som bærer med seg kunnskap om et eller flere tema (Malterud 2008:102). Denne forenklingen medfører en utvelgelse og samtidig en tolkning av hva jeg finner som meningsbærende enheter. Tekstavsnitt fra en informant ble sett i sammenheng med beslektede utsagn fra andre. Gjentatte ganger ble det nødvendig å gå tilbake til utgangspunktet, fra første trinn og holde utsagnene opp mot problemstillingen.

Følelsen av å ha oversett viktige tema førte til at jeg gjorde dette trinnet i flere steg, med mange varianter. Et oversett tema var det jeg senere knyttet til informantenes tanker om det reflekterende team. En variant var å trekke ut tekstbiter som gikk igjen. Disse ble gruppert i koder. De meningsbærende enheter ble til koder. Eks.

- *intuisjon,*
- *det skjer i kroppen,*
- *bevisst holdning,*
- *forutsetninger*

Tema fra informantene, knyttet til kodene ble gruppert. Hvert av disse temaer belyste foreløpige ideer om ulike sider av problemstillingen som kan belyses. I denne fasen var det viktig å sortere ut det som ikke belyste problemstillingen.

Dette trinnet opplevde jeg vanskelig. Som nevnt tidligere skapte mitt kjennskap til tema det vanskelig å være åpen. Å gå tilbake til problemstillingen med jevne mellomrom ble redningen.

5.1.3. Trinn 3 Kondensering – fra kode til mening

I følge Kvale (2007:127) består tredje trinnet å uttrykke temaer som dominerer den naturlige meningsenheten så klart som mulig. Forskeren skal prøve å lese informantens svar på en uforutinntatt måte. Samtidig som uttalelsene tematiseres, vises forskerens tolkning eller sammenfatning. Kunnskapen fra de ulike ordene / setningene sammenfattes her i grupper. Kodegruppene ble gjennomgått gruppe for gruppe. Jeg gikk nå over til å benytte merkelapper og store ark for å samle tekstbitene som hadde noe felles. Tekstbiter blir hentet ut fra sin

---

¹⁰ Første tall 3 viser til nummer på informant mens tallet bak / viser til linje 50.

opprinnelige sammenheng og lest i sammenheng med beslektede tekstelementer.

Gjennomgangen tydeligjorde at tekstbitene inneholdt nyanser som ble til undergrupper

Eks. Utgangspunktet er fra kodene i forrige trinn:

- *det skjer i kroppen*
- *bevisst holdning*
- *forutsetninger*

Kodene omfattet mange ulike nyanser som beskrev forskjellige meningsaspekter. Kodene ble delt opp og satt i sammenheng med eks. følelser, intuisjon og fornemmelse. De tema som ikke gav mening i forhold til problemstillingen, ble utelatt.

Kunstige sitater ble laget for hvert tema. Eks. "*Å sanse kroppens uttrykk*". Det kunstige sitatet var komprimert ut fra samtlige sitater om temaet. I følge Malterud (2008) handler det om gå gjennom hver meningsbærende enhet i hver kodegruppe og "*omskrive det konkrete innholdet i tekstbitene til en abstrakt mening*". (Ibid:106). Eks. "*Terapeuten må kunne ta imot, undersøke det ennå ikke språksatte som treffer ham eller henne*". Disse undergrupper blir til ved hjelp av informantenes egne ord. Det vesentlige fra gruppen sammenfatter det essensielle fra presentasjonene til en undergruppe under hvert tema.

Jeg la merke til de undergrupper hvor teksten avspeilet mitt faglige ståsted og perspektiv.

Undergruppene er fra nå av nå analyseenheten.

5.1.4. Trinn 4 – Sammenfatning – fra kondenseringer til beskrivelser og begreper

De kunstige sitater fra forrige trinn benyttes nå som utgangspunkt for resultatpresentasjonen i dette trinn. Gjenfortellinger laget grunnlag for de nye tema. For å sikre at sammenfatningene av gjenfortellingene var gyldige, ble disse sjekket ut mot de opprinnelige utsagn fra informantene og de sammenhenger de var hentet. Å rekontekstualisere materialet bidrar til å validere funnene (Malterud 2008:108).

Eks på en sammenfatning:

- "*Materialet fremhever at det stilles krav til grunnleggende forutsetninger og evner til terapeuten. At denne best kan oppnås ved å innta en bevisst holdning og ved å praktisere, mm*".

En innholdsfortegnelse for hver kodegruppe ble laget ut fra de kunstige sitatene. Endelige temaer og undertemaer ble hentet fra de meningsbærende enhetene og strukturert under overskrifter som sammenfattat det kodegruppen omhandlet.

5.2. Sammendrag

Gjennom hele analyseprosessen har det vokst frem uttrykk og setninger som har gjort det mulig å sammenfatte tre hovedtema. Hvert tema har hoved- og undertema og har sammenheng med problemstilling og forskningsspørsmål.

1. Forventninger til terapeuter
  - a. Kjennetegn ved terapeuten
  - b. Det reflekterende samarbeid
  - c. Prosess og inntoning i relasjonen (å by på seg selv)
2. Kroppen og sansenes språk
  - a. Som reflektør
  - b. Som terapeut
3. Terapeutens praksis i det reflekterende team
  - a. Holdning til profesjonalitetsregelen
  - b. Å utfordre seg selv og de gjeldende regler på arbeidsplassen
  - c. Terapeuten må innta en holdning i forhold til praksis og teori

Analyseprosessen har vært utfordrende, engasjerende og samtidig en personlig hermeneutisk prosess. Giorgis 4 trinn har hjulpet meg i å ha struktur, hente meg inn når jeg ikke greide å skille på temaer og komme videre i prosessen. Hvert trinn ble påbegynt flere ganger.

Informantenes utsagn ikke var lett å kategorisere. De kunne systematiseres under mer enn et tema, men innen fenomenologisk forståelse er det en grunntese at utsagnene ikke kan forstås entydig. Med bruk av en hermeneutisk forståelse kan man dele opp helheten i deler, for så å samle delene sammen i en helhet. For hvert skritt jeg tok tilbake, for hver pause, åpnet materialet seg litt forskjellig.

6. EMPIRISKE FUNN OG DRØFTING

Analysen i forrige kapittel har ledet frem til 3 hovedtemaer. Hvert av disse hovedtemaene er delt opp i undertemaer. I presentasjonen under temaene benyttes utvalgte sitater fra den transkriberte teksten for å fremheve informantenes stemme. Deretter følger drøfting hvor jeg ser empirien i forhold til teori og egne refleksjoner, med en kort oppsummering for hvert undertema.

Hovedtemaene omhandler ulike hensyn det kan være nyttig å ha fokus på i arbeid med bruk

av reflekterende team og reflekterende prosesser. Første hovedtema omtaler ”forventninger til terapeuten”. Andre hovedtema handler om ”kroppen og sansenes språk”. I tredje hovedtema omtales ”terapeutens holdninger i arbeidet med reflekterende team og reflekterende prosesser”. Noen tema vil overlape hverandre, i likhet med at utsagn fra informantene kan benyttes under mer enn et tema.

6.1. Hovedtema 1. Forventninger til terapeuter

Dette hovedtema har tre undertemaer. Første undertema handler om kjennetegn, hva terapeuter bør være oppmerksom på i forhold til seg selv som terapeut. Andre del omhandler samarbeid med kollegaer ved bruk av reflekterende team. Tredje del har spesielt fokus på terapeutens inntoning¹¹ eller evne til å by på seg selv i en terapeutisk relasjon.

6.1.1. Kjennetegn ved terapeuten

Informantene har det til felles at de benytter ordet evner i omtalen av kjennetegn ved terapeuten. En sier at hun tror at det må være noen ”ikke presiserte” forutsetninger tilstede hos terapeuter som ønsker å arbeide med reflekterende team og reflekterende prosesser. Andre presiserer forutsetningene og sier at det handler om å være følsom, tilstedeværende og at denne egenskapen er det ikke alle forunt å ha.

”Nei, det gjelder å være litt følsom, tror jeg, det er jo ikke alle forunt, ja det mener jeg”(2/130).

”at du utvikler evner til å se og fornemme det du skal ha tak i eller respondere på,”(2/128).

Flere mener at det er mulig å utvikle evnen til å være sensitiv, se og fornemme. Ordene har ulik betydning for informantene. En informant mener at de fleste terapeuter er sensitive, at det i større grad handler om å være bevisst på seg selv og sin egen posisjon som terapeut. Med dette mener hun at hun er bevisst på hvordan hun tar inn og tar hensyn til den andres uttrykk.

”...kanskje bevissthet, kanskje mer det ja, ja fordi sensitiv tror jeg at jeg har vært fra før, liksom på en måte hvordan jeg tar inn, hvordan jeg tar hensyn til det, her er det noe som er blitt forandret”(3/93).

---

¹¹ **Inntoning:** er i følge Stern (2004:235) en spesiell form for atferd som er en reaksjon på en annens kommunikative affektive atferd. En affektiv inntoning er en eksakt gjengivelse av hva andre må ha følt da han eller hun uttrykte følelsene sine gjennom disse handlinger”.

Sensitivitet kan oppnås ved å være ekte nysgjerrig, respektfull, observant og tillate seg å være i en ikke vitende posisjon.

”..både det å være naturlig å ekte engasjert på det en hører.....å være i en ikke vitende posisjon, for meg kan det være en snev av det, i forhold til det å tenke at en er en del av et arbeid, man er ikke eksperten, man må tørre å by på seg selv og være i det som skjer.....hva som skapes vet du ikke, men du vet at du må være der med deg selv og by på deg selv, for da kan man skape noe i lag med den andre, fordi da tør den andre by på seg selv”(1/205).

For oppnåelse av overnevnte verdier, fremheves betydningen av å se på møtet mellom seg selv som terapeut og klienter, som et møte rundt felles menneskelig erfaring. En erkjennelse av å ikke være for forskjellig, holdes frem ved at terapeuten må tillate å vise litt av sin egen person, å være i det som skjer og kanskje i sin egen sårbarhet.

En av informantene sier at det hender at du som terapeut må vise deg selv frem. Hun fremhever det å tillate seg å være i det marginale iblant og forsøke å være oppmerksom på det som har skjedd, det som hender i henne.

”..tenker jeg må egentlig vise litt av min egen person og min egen kanskje sårbarhet, jeg må bryte litt den regelen, altså på en måte må jeg gjøre opprør mot den profesjonalitetsregelen”(2/152).

”Jeg tenker for min egen del at det også handlet og handler om å vise meg selv i det,”(4/130).

Det handler om en evnen til å frigjøre seg fra profesjonalitetsregelen.¹² En slik innstilling kan føre til faglig trygghet. Hun knytter frigjøring og faglig trygghet sammen. Med frigjøring, forstår jeg at hun viser til at teori og forkunnskap kan skygge for personlig oppmerksomhet i møtet. Hun mener at et terapeutisk møte, først og fremst er et møte om felles menneskelige erfaringer. Et slikt møte fører til faglig trygghet, fordi hun viser seg selv frem, med et utgangspunkt i terapeut og klient ikke er for forskjellig.

---

¹² **Profesjonalitetsregelen:** En av informantene, benyttet dette ordet, hun sier følgende: ”det er et muntlig utsagn som forteller noe om den erfarne terapeut som tør å vise frem seg selv i et møte med klient, bryte med idealer eller profesjonalitets diskursen, tenker jeg.

”Det handler kanskje mest om en frigjøring og faglig trygghet. Det handler om en erkjennelse om å ikke være, egentlig så forskjellig fra de som søker hjelp, og det handler kanskje mest om, det handler selvfølgelig om felles menneskelige livserfaringer” (2/188).

Oppsummering av funn

Informantene sier at det må være noen forutsetninger til stede hos terapeuter som skal arbeide med reflekterende team / reflekterende prosesser. De mener at det kreves evner i det å vise sensitivitet, følsomhet, fornemmelse, tilstedeværelse og det å være observant. Informantene fremhever at det å gjøre praksis ved å vise seg selv frem i møte med den andres uttrykk er et godt utgangspunkt for å utvikle evnene, samtidig som de inntar en ikke vitende posisjon.

Drøfting av funn

I det følgende velger jeg å drøfte begrepene evner, sensitivitet, fornemmelse og evne i forhold til å ta imot den andres uttrykk, samt vise seg selv frem når dette skal formidles. En ikke vitende holdning fremstår også som terapeutiske kjennetegn.

Evner

Jeg ble under transkriberingen nysgjerrig på informantenes bruk av ordet evner. Stephen Gilligan (1997) skriver følgende om dette vanskelige, upresise som forsøkes beskrives som evner.

*”A tender ”soft spot” exist at the core of each person”
”This basic idea is that a person really exists, and that this distinct human presence can be known via a felt sense, both by the client and the therapist.”
”So when I sit with someone, I m trying to listen to them, trying to connect with a felt sense of that center. Obviously, with some people, it’s harder than with others. With soft eyes and ears listening to tones of the words, I listen to the story but feel for a place in the body where the story is deflecting attention from. This is typically the heart, solar plexus, or belly areas” (Ibid:113-114).*

Tom Andersen (2006) skriver i siste utgivelse av boken ”Reflekterende prosesser”, at han ønsker en revurdering av et utsagn fra sin artikkel ”The reflecting team”(1987). I denne artikkel står det under overskriften: ”Advarsler”, en formulering om terapeuters egenskaper i det å omtale de usagte tema: *”Teamet må forblive positivt, betænksom, respektfuldt, følsomt, opfindsomt og kreativt frigjort” (Ibid:63).*

Andersen skriver i revurderingen, at nevnte setning kan virke som en befaling og som om

personene i teamet må være slik og ha slike egenskaper. Han ønsker å revidere dette til følgende;

”Hvis tid og sted gjør det mulig, kan man forsøke at komme med et spørsmål eller en bemerkning, som er lidt usædvanlig. Så usædvanlig, at det overrasker. Ikke nødvendigvis en behagelig overraskelse. Men så meget af en overraskelse, at personerne får mulighed for å bevæge sig til en anden positiv og derfra udelade noget og/eller tilføje noget til de beskrivelser, som de havde forud” (Ibid:63).

Dette siste utsagn er gjenkjennbart fra Greory Batesons (1904-1980) uttalelse, ”en forskjell som utgjør en forskjell”. Jeg oppfatter at Andersen, med denne rettelsen, i større grad ønsket å vise til ulike muligheter ved bruk av reflekterende team. Å holde frem forskjeller, mer enn å vektlegge personlige egenskaper hos terapeutene. Dette kommer frem i intervjuene ved at Andersen, med sin tilstedeværelse og måte å arbeide på, viste frem en foretrukket holdning og væremåte.

Sensitivitet / sensibilitet

Informantene benytter ordene sensitivitet og sensibilitet vekselvis gjennom intervjuene. Ordet sensitivitet innen psykiatri brukes mest i betydningen av følsomhet og varhet overfor andre mennesker, deres behov og reaksjoner DSL(2011). Øvreberg og Andersen (1989) definerer sensitivitet som følsomhet. Ordet sensibilitet er beskrevet i litteratur tilknyttet filosofi, relasjonen klient og terapeut.

I følge Nortvedt og Grimen(2004) så mener de sensibilitet er å ha en forståelse for andre mennesker. De viser til at mennesket er et selvfortolkende vesen;

”Mennesket forstår og fortolker seg selv i lys av andre mennesker og i lys av den betydning hendelser og relasjoner har for ens egen person” (Ibid:37) ”Du orientere deg i virkeligheten i en kontinuerlig dialektikk mellom selvfortolkning og fortolkning av andre”(Ibid 39).

Siden mennesket forstår seg selv i lys av andre mennesker, vil dette for meg henge sammen med hvordan fagpersonen i det reflekterende team formidler tilbake det de har lyttet til, om klientene opplever å bli møtt, lyttet til og forstått. Informantene er samtlige opptatt av evner hos terapeuter som sensitivitet til følsomhet, selvrefleksjon, evne til å lytte til seg selv og egen erfaring i møte med klienter. De formidler en holdning, ved å la sensitiviteten føre til

utforskning av inntrykkene. En vilje til å finne et passende uttrykk som kan beskrive fornemmelsene og språksette dette.

Emmanuel Lévinas (1906-1995) utviklet en teori om etisk sensibilitet ut fra Husserls ideer om inntrykksbasert intensjonalitet¹³ og sier det etiske er;

”Det som griper deg, uten at opprinnelsen til denne grepenhet, kilden til denne affeksjonen kan gjøres til kunnskap, dvs. representeres kognitivt i bevisstheten. Når Levinas forstår sensibilitet som en oppvåkning av bevisstheten i møtet med den Andre, så gjør han sensibiliteten til en helt avgjørende dimensjon ved menneskets forhold til verden og til andre mennesker” (Nortvedt & Grimen 2004:53)

De sier videre at sensibilitet handler om å forstå mennesker og deres relasjoner til oss, menneskets levde erfaringer, hvor forståelse og følelser henger intimt sammen. De henviser til Kari Martinsen som kaller en slik sensibilitet ”å se med hjertets øye”, ”en kan si at hjertet vekkes gjennom synsets berøring med det sette” (Ibid:43).

I ”språk –uttrykk for inntrykk” (Sviland et al. 2010:133) skriver forfatterne at ”det kreves ekstra årvåkenhet for ordenes åpnende og lukkende kraft”. Formidlingen gjennom ord forutsetter tillit og fortrolighet. Dette viser til viktigheten av at det innledningsvis i en samtale skapes tillit og fortrolighet for å tilrettelegge for dagligdagse språkuttrykk. Det innbefatter at klienter og fagpersonene i det reflekterende team kan by på seg selv.

Sviland et al.(2010) viser til Løgstrup, (1905-1981) som sier at i hans tenkning er ”sansenes stemthet”, klangbunnen for våre følelser, stemninger og erindringer.

”Sanselig fornemmes inntrykk i sin dobbelthet: det som beveger oss, og den bevegelse som foregår i oss. I sansningen er vi stemt og av stemte inntrykk får vi noe på fornemmelsen. Inntrykk beveger oss til å uttrykke oss kroppslig og lydig. Løgstrup mente at forbindelsen ”til den stemte sansningen er fullstendig avgjørende for ordenes betydning” (Ibid:134).

Løgstrup understreket at språk først og fremst er uttrykksutfoldelse, der ”stemte inntrykk”¹⁴ kommer til uttrykk. For å meddele oss språklig, er vi avhengig av kulturelle og historiske

---

¹³ **Intensjonalitet:** er i fenomenologien forbundet med det enkle faktum at bevissthet alltid er noe. Hvis ”jeg tenker”, tenker jeg på noe. Alle opplevelser (alle bevissthetshandlinger) er opplevelser av noe. Langdrigde(2006:270). Merleau-Ponty sier at: ”jeg hører meg selv i den anden og den anden taler til meg”. Han fremhever på denne måten at uttrykk kan gjennom sin kroppslige forbindelse overskride menneskets beviste intensjonalitet. Thøgersen, Ulla:(2010)

¹⁴ **”Det stemte inntrykk”** Et uttrykk fra Løgstrup: en førspråklig erfaring, følelsesmessig erkjennelse som vil uttrykkes. (Martinsen Kari: 2004)

overleveringer. Av denne grunn må det etter min mening legges til rette for sanseintrykkenes betydning i det terapeutiske rommet. Videre sier Løgstrup, at for å vinne innsikt, må det vi fornemmer bli tydelig. Hvis ordene skal oppstå i en dialog innebærer det at vi har mulighet for å trekke oss tilbake fra det vi opplevde, få litt distanse for å lete etter treffende ord (Sviland et al 2010).

Fenomenologien kaller sensibilitet inntrykksvarhet. Hermeneutikken forteller oss noe om refleksjon over og fortolkning av inntrykket. Dette gir meg mening når informantene snakker om evnen til å "sense", som en selvstendig kilde til kunnskap. Sensibilitet kan foreligge uten noe særlig refleksjon. Det kan være en lite artikulert evne til å se, høre, berøre og føle på ting på bestemte måter, som har blitt oppøvd gjennom lang praktisk erfaring. Terapeutens sensibilitet kan føre til utvidet forståelse hos klient, ved at noe gjenkjennbart vekkes hos terapeut og forsøkes verbaliseres. Denne handlingen kan vise at slik kunnskap er gyldig. Fornemmelse kan være vanskelige å forklare da de ofte intuitive og spontane, den kan "sitte i kroppen" dvs. være lite reflektert. Hvis oppmerksomhet knyttes til hva denne fornemmelse kan fortelle, kan det være en kilde til refleksjon og kunnskap av betydning. Refleksjon krever begreper, som deles ved at det blir forsøkt språksatt (Nordtvedt & Grimen 2004:196).

Informantene benytter ordet "evner", i forhold til terapeutens evner til å legge merke til- og ta imot, uttrykket. Dette kan bl.a. forklares med utgangspunkt i Løgstrups,(2008) utsagn: "*Å vove sig frem for at blive imødekommet*"(Ibid:19). Uttrykk kan forstås og beskrives med bakgrunn i teori, eller det kan beskrives slik at det kjennes i kroppen. "*Ytringen, af hvilken art den end er, talende eller tavs, sker under den forudsætning, at den andre opfylder vor forventning*"(Ibid19).

I følge Løgstrup handler dette om å la den andres uttrykk, bli til et inntrykk.

Oppmerksomheten som gis i møtet er en inntatt holdning ovenfor den andre, som merkes fordi den er kroppslig forankret.

Det handler om å reflektere over seg selv som terapeut og de følelser en støter på i møte med klienter. Informantene formidler viktigheten av dette når de påpeker betydningen av at terapeuter bør ha et bevisst forhold til seg selv og sin egen posisjon som terapeut. De sier at terapeuter bør vise nysgjerrighet, respekt og være observant ovenfor Den eller De Andre. Jeg forstår slike utsagn som nært knyttet opp mot å innta en holdning. Jeg vil komme tilbake til dette senere.

Fornemmelse

Vår evne til å fornemme bevegelser i oss, den andre og mellom oss handler for meg om å være sensitiv og å ha evnen til å dele oppmerksomheten mellom egen og andres livsverden. Filosof og førsteamanuensis Anders Lindseth (1994-95) skriver;

”Vi trenger ikke et forskningsprosjekt for å oppdage og bli kjent med den. Gjennom vårt språk og våre daglige aktiviteter blir vi fortrolige med vår livsverden. Vi kjenner den, men det betyr ikke at vi uten videre forstår den”(Ibid:94).

Det handler også om en form for kunnskap som er prerefleksiv, som kommer forut for forståelsen.

”vi snakker om en form for kunnskap som er umiddelbar og prerefleksiv i den forstand at refleksjonen er sekundær i forhold til opplevelsens primære og inntryksbaserte karakter”(Nortvedt og Grimen (2004:45).

I den etiske fordring viser Løgstrup til at ethvert liv er sårbart og har krav på en grense som ikke skal overskrides, og appellerer til varsomhet. Respekt for det urørlige ivaretar at vi ikke invaderer hverandres tanker og følelser. Sviland et al.(2010) henviser til Løgstrup og sier at;

”Ved å anerkjenne det fremmede kan vi innstille oss åpent og undrende til den andre. Det fremmede er dermed drivkraften i relasjonen mellom oss som gjør menneskelige møter og samtaler mulig. Dette utviklet Løgstrup senere til det han kaller urørlighetssonen”(Ibid:137).

Nerheim (1996) skriver at selvforståelse på dette plan er anvendt språkbeherskelse, som innebærer en evne til å se ut over ens egen språkkompetanse for å mestre nye situasjoner og være i stand til å snakke med personer som ikke er lik en selv.

Gjennom refleksjon har teamet en mulighet til å dele livserfaringer. Ord eller uttrykk kan treffe den som lytter, og gjenkjennes. Refleksjon kan formidle at vi har sett, hørt, tatt på alvor og respektert den Andre. Troverdige formidling, knyttet opp til egne fornemmelser og erfaringer, kan oppleves som gjenkjennbare for dem som lytter, og føre til ny utvidet forståelse. Jeg mener dette kan utløse lettelse, få dem som lytter, til å slappe av, føle seg trygge og ivaretatt. En tidligere klient sa følgende: *”Når ordene ikke formidles med personlighet, får de mindre betydning. En annerledes, en mer fremmed betydning”.*

Evne til å ta i mot den andres uttrykk og vise frem seg selv

Informantene var opptatt av hvordan terapeuten kunne bruke seg selv og ta imot den andres uttrykk. Kari Martinsen (2009:24) viser til Hans Skjerveheim (1926-1999) som sier at det er flere måter å møte hverandre, i språket. I følge Søren Kierkegaard (1813-1855) ”..å bli subjekt, er en forutsetning for at en samtale kan finne sted”. ”Samtalen finner sted mellom likeverdige subjekter”(ibid:24).

Når det gjelder å innta en holdning, viser Martinsen (2009:24) til Skjerveheim og hans drøftinger av to fundamentalt ulike holdninger vi kan innta til det den andre sier. Han snakker om en treleddet relasjon til forskjell fra en to leddet relasjon. En treleddet samtale består av meg, den andre og det saken gjelder. Jeg og den andre er medsubjekter i forhold til en sak. Begge deltar og lar seg engasjere i det den andre uttrykker om saken. ”Å tale sammen om en felles sak, er en samtale” (Ibid:24).

Den andre holdningen er å ikke engasjere seg, være tilskuer og ikke bry seg om saken. Skjerveheim (2001) kaller dette en to leddet relasjon. Å gjøre den andres meninger til fakta er å objektivisere den andre. Å objektivisere den andre kan bety å ikke ta seg selv eller den andre på alvor og blir av den grunn en trussel mot samtalen. Han kaller objektiviseringen for en angrepholdning. I det én blir dominerende i forhold til den andre, medfører dette et angrep på den andres frihet og selvforståelse. Dette kan oppfattes som om den andre ikke skulle ha rett til å ha sine egne meninger og forståelse.

Martinsen henviser til Kierkegaard som mener det er mulig å holde avstand i en samtale uten å være objektiviserende. Hun sier: ”han ville være nærværende uten å være anmasende”. Kierkegaards livsholdninger blir beskrevet som en indirekte meddelelse. Det handler om å snakke indirekte gjennom sine holdninger om hva det vil si å leve. Når livsholdninger meddeles, er det overveielser, om hva det vil si å leve.

”Overveielser er verken forpliktende eller oppfordrende i seg selv. Men et eller annet sted kan den andre kjenne igjen sin egen livsholdning, og derfra oppfordres til å bevege seg henimot spørsmålet om å finne en grunn for sitt liv”Martinsen (2009:29).

Martinsen viser til en måte å samtale på hvor holdningen du inntar til den andre er av betydning. Hun snakker om å ikke pådytte den andre sine meninger gjennom å bruke en indirekte tale. Mottakeren skal lese på egne og ikke avsenderens betingelser.

”At Kierkegaard ville få den andre til ”å bli subjekt”, ved å skaffe rom for den andres overveielser gjennom sine meddelelser”(ibid: 29).

Videre sier hun at en indirekte meddelelse kan formuleres som ”la oss anta-metoden”. En slik holdning handler om måten meddelelsen blir formulert på, og samtalen kan dreies mot noe gjenkjennelig og felles uten å pådytte noe. Dette er i samsvar med hva informantene sier, de undrer seg, undersøker ordene og merker seg hvordan disse kjennes.

En av informantene sier at terapeuten bør vise seg selv, være i det som skjer og vise sin sårbarhet. Anne Hedvig Vedeler (2010) bruker benevnelsen relasjonell sensitivitet. Det handler om terapeutens vilje og evne til å reflektere over det som skjer i møtet mellom seg selv og den som skal hjelpes.

”Vår evne til å sanse bevegelser i oss selv, i den andre og mellom oss, og forholde oss til dette komplekse samspillet, kan bli avgjørende for hva slags hjelp vi tilbyr. Det betyr at hjelperen må være følelsesmessig fleksibel og åpen for å bevege seg i møte med den hun har en hjelperrelasjon til”(Ibid:2).

Ikke vitende posisjon

Flere informanter sier at det er av betydning at terapeutene møter i et reflekterende team med en ”ikke vitende holdning”. Harlene Anderson (2003) viser til filosofien som forståelsesbakgrunn, når hun gjør rede for denne holdningen. Hun viser til postmodernismen hvor virkeligheten ikke er konstant, men hele tiden utvider seg. I møter mellom mennesker konstrueres forståelse, ”i kollektiv opfattelse af betydning”(ibid:13). Denne holdning fører til frihet for terapeutene til å ikke være eksperter på andres levde liv og å måtte komme med løsninger. Den gir derimot terapeuter en økt forestillingsevne og kreativitet i arbeidet (ibid:96).

Randi Bagge (2011) skriver at det å innta en ikke vitende posisjon, handler om en gjensidig prosess som skapes i rommet.

”Det handler om en holdning, intensjon og måten jeg posisjonerer meg når jeg introduserer det jeg bærer med meg inn i samtalen, enten det kalles kunnskap, forforståelse, diskurser eller livserfaring. Denne prosess er gjensidig”(Ibid:41).

Oppsummering

Dette undertema har handlet om kjennetegn ved terapeuter. Informantene benytter begreper som sensitivitet, fornemmelser, følsomhet og tilstedeværelse. De snakker om å innta en holdning, med bakgrunn i en tanke om å ikke være for forskjellig fra dem som søker hjelp. Den Andre bør møtes med nysgjerrighet og en ”ikke vitende” holdning. Livsverden dreier seg om det konkrete, dagligdagse som vi tar for gitt uten reservasjon og med grunnleggende tillit, om en tilstand av å være -i -verden. Slik jeg oppfatter det formidler informantene, at de i en reflekterende posisjon, tar et valg, fjerner seg fra alle teorier og er sensitive over det som blir uttrykt av dem som snakker. De lytter til sin egen erfaringsverden i møte med det uttrykte. Jeg knyttet informantenes utsagn opp mot teori for å vise hvordan jeg tolker empirien inn i en større kontekst.

6.1.2. Det reflekterende samarbeid

Dette underpunktet har fokus på hva som skjer i møtet mellom klientene, terapeuten, det reflekterende team og informantene.

Samtlige informanter forteller at måten å lære seg å reflektere på, er gjennom å praktisere og at det i begynnelsen var nyttig å ha sett Andersen i arbeid. De uttrykker at det har vært en måte å få verdiene og holdningen inn på. Det er forskjellig fra å lære det på skolen, fordi kunnskap og erfaring går gjennom kroppen.

”Det er en litt annen måte å få disse verdiene, holdningen inn, enn å lese det på skolen. Det blir en helt annen måte å lære seg til det, fordi det går gjennom kroppen. Og det som skjer på skolen er litt annerledes, rett og slett. Det blir mer nært når du er inne i de situasjonene. Jeg tror ikke noen kan beskrive hvordan Tom jobber, skriftlig, det må oppleves”(3/126).

Samtlige fremhever betydningen av å praktisere for å få erfaring med refleksjon og egne reaksjoner og hvordan disse skal deles med dem som er tilstede. En informant beskriver dette som følgende;

”..at hver enkelt som er tilstede kommer inn med sine perspektiver, så får man en reaksjon på de perspektiver....Hvis jeg er i reflekterende team og så får jeg , så byr jeg på meg selv, så reagerer vedkommende som det gjelder og jeg får en reaksjon tilbake, da skjer det noe med meg også. Da på nytt igjen, Og det er

noe som egentlig aldri stopper. Det vil fortsette å skje noe med meg etter at jeg går ut av rommet og neste gang jeg treffer noen mennesker, så har den erfaringen gjort noe med meg. Sånn at jeg tenker at reflekterende prosesser er noe som starter og ruller videre livet ut”(2/76).

Informantene snakker igjen om å by på seg selv. Hvert møte vil bli forskjellig ut fra hvem som er tilstede. En reflekterende prosess er noe som skjer gjennom gjensidig samspill mellom alle som er tilstede. Måten å snakke med hverandre på er et ansvar som ligger hos den som leder møtet. Den som leder samtalen bør være ekte, personlig og ikke snakke ut fra en posisjon som eks. lege, sykepleier e.el.. En sier at refleksjonen er helt avhengig av et samspill med den som intervjuer.

”..er det en intervjuer som bare gyver på med spørsmål uten å holde fast i noe da er det vanskelig å være reflektor”(1/65).

”Ja det har med spørsmålene som blir stilt, hvor nærme du kommer sjelen, rett og slett og hvor åpne eller lukkede spørsmålene er”(3/24).

En annen beskriver det som å legge til rette for å skape en ny virksomhet i rommet. Videre forteller de at når de tok en sjanse på å vise frem sine reaksjoner, fikk de reaksjoner tilbake. Dette førte igjen til nye reaksjoner. Informantene har lært å lytte til hva som har vært merkbart for de klienter de har møtt i praksis.

De nevner at de husker stemningen i rommet. Det terapeutiske rommet skal gi plass for det som ennå ikke kan forklares, for det som vi kan kjenne på og som vi ikke har funnet uttrykkene for.

”i det terapeutiske rommet, gi plass også for det der som ikke alltid kan forklares, for det som vi kjenner, som vi ikke riktig kan finne ordene mellom”(4/98).

Oppsummering av funn

Flere sier at muligheten for å bruke seg selv i refleksjonen, har sammenheng med hvordan samtalen de lytter til, blir ledet. Det ligger et ansvar på den som leder arbeidet, i å få til et gjensidighet samspill slik at alle kan vise frem sine reaksjoner. Funnene forteller at

informantene vektlegger praktisering som vesentlig for å lære seg å reflektere.

Drøfting av funn

Drøftingen tar utgangspunkt i samarbeidet mellom terapeut, klienter og reflekterende team. Dette samarbeidet tilrettelegger for at alle som er tilstede kan komme med sine uttrykk og vise seg selv frem. I det følgende drøftes forhold som omhandler kunnskap, praksis og teori, samarbeid, samspill og samhandling.

Kunnskap, praksis, teori

I følge Nortvedt og Grimen (2004) finnes det flere grunner til at uartikulert kunnskap kan defineres som kunnskap. Dette avhenger av at kunnskapen på en eller annen måte blir formidlet. ”*Kunnskap som ikke er verbalt artikulert, kan artikuleres på andre måter, for eksempel gjennom handling*” (Ibid:188). Slik jeg oppfatter dette handler det om at ord som fornemmelser og intuisjon betraktes som kunnskap i det øyeblikket det blir delt mellom mennesker.

Begrepet kunnskap, kan beskrives som en måte å skape mening i en spesiell kontekst. Konteksten skaper uttrykket / språket, og hvilken ”dannelse” vi som terapeuter trenger å lære, se, oppleve slik at vi kan sette oss inn i / lytte til / undersøke den andres tanker gjennom en samtale.

Andersen mener at det er flere ulike former for egenskaper det er viktig for ”dialogpartnere” å utvikle. I 1995, skriver han om fire typer kunnskap han mener er avgjørende for forholdet mellom klient og terapeut. Han beskriver disse som praktisk-, rasjonell-, relasjonell- og kroppslig kunnskap. Alle er like viktige for terapeutene å utvikle.

Han skriver at praktisk kunnskap er den type kunnskap som: ”*ervertes ved å studere andre praktikere, og som fører til økt repertoar av å prate og handle*” (Ibid:193).

Videre skrev han at relasjonell kunnskap er vanskelig å lære fra andre, men den hjelper oss til å finne en posisjon i forhold til den andre slik at forholdet blir mest mulig verdifullt for alle.

Samarbeid, samspill, samhandling

Jeff Chang (2010) mener at det å lære seg, trene på bruk av reflekterende prosesser styrker terapeutenes evne til å legge merke til klientenes ferdigheter og løsningsforsøk på en

samarbeidende og ikke anklagende måte. På denne måten kan;

”Trainees and supervisors alike clearly state that knowing that their conversations about clients will be overheard helps them change their ideas and conceptualizations” (Ibid:40).

Samarbeid mellom terapeut, klient og reflekterende team er av avgjørende betydning for tilretteleggelse for muligheten til at reflekterende prosesser kan oppnås. Et samarbeid er basert på tillit og at alle vil noenlunde det samme. I følge Løgstrup (2008) så er tillit elementært og grunnleggende for at vi mennesker skal kunne forholde oss til hverandre.

”Tillid i elementær forstand hører enhver samtale til. I den blotte samtale udleverer man sig, hvilket viser sig i, at der i og med selve tiltalen stilles en bestemt fordring til den anden” (Ibid:24).

For å oppnå trivsel er man avhengig av tillit, trygghet og samspill. Samspill handler for meg om å lytte til den andre, gi dem plass. I arbeid med reflekterende team lytter en først til familie i samtale med terapeut. I neste omgang lytter en til de som deltar i et reflekterende team.

Jeg kan sammenligne dette samspill med musikers evne til improvisasjon. For å kunne improvisere må musikeren bruke sansene, men i tillegg være dyktige i sitt håndverk. Tilstedeværelsen og samspillet mellom musikere øker sjansen for økt lidenskap i forhold til uttrykkene de bidrar med. Det handler ikke bare om evnen til å lytte til den andre, men også om å lytte til den gjenklang som forventes å komme når en har våget seg frem og uttrykt noe basert på tillit.

Løgstrup sier at samtaler ikke nødvendigvis handler om å få et svar på det man sier, ei heller det å bli forstått, men at en blir imøtekommet. ”Den etiske fordringen¹⁵” går ut på å våge seg frem for å bli imøtekommet.

”Hvorfor fordringen – udtalt - går ud på, at der tages imod een selv ved at ens tone tages op. Ikke at høre eller ikke at ville høre ens anslående tone betyder derfor, at ens selv overses, for så vidt det er een selv, der har vovet sig frem i den” (Ibid:24).

---

¹⁵ Løgstrup: (2008) ”Den etiske fordring” er både navnet på Løgstrups hovedverk og hans mest sentrale hovedverk. Hans bud er ”at det er livet selv, der gør fordring på os: fordi menneskelivet nu engang er sådan, at vi ikke lever uden at være forviklede med andre menneskers liv, kan vi slet ikke være uden at blive fordret, opfordret, udfordret til at tage vare på den anden. Den etiske fordring kan ikke tænkes ud af vores liv og rammer os derfor spontant, som kom den ”inde fra os selv”

For å legge merke til det som har gjort inntrykk viser jeg til Løgstrups begrep tydning er en livs - og / eller eksistensfullbyrdelse som er til å stole på.

”med andre ord beskriver tydning språkets forbindelse til våre sanselige erfaringer. Gjennom tydning kan vi få tilgang til det som har gjort inntrykk på oss og beveget oss slik at vi kan bli klar over oss selv og verden”(Sviland 2010:135).

Seikkula (2005) er opptatt av dialogismen¹⁶. Han henviser til Mikhail Bakhtin (1895-1975) når han skriver om faren for å ikke gi respons til uttrykket, som gir mulighet til å skape, fange det dialogiske øyeblikk som omfatter ord, følelser, bevegelser og stillhet. *”For the human being there is nothing more terrible than lack of response”(Ibid:465).*

En informant sier at det er mulig å gå inn i dette arbeidet med minimal kjennskap til arbeidsmåten. Hun forteller at dette spesielle møtet skapte en forskjell for henne, en erfaring hun tok med seg videre i nye jobber. Hun fremhever at det var av betydning at hele teamet lærte det samme, som å arbeide i lag.

Jeg ser det slik at informantene har imøtekommet og fornemmet noe vesentlig i det som ble uttrykt. Sviland et al (2010) viser til Kari Martinsen og sier;

”Når et menneske uttrykker seg i tillit og oppriktighet, så innebærer det en sannferdig holdning hos taleren og en tillit til talerens åpenhet hos tilhøreren. Vi blir hverandres tillit verdig i gjensidig sårbar utlevering”(Ibid:136).

I følge Stephan Gilligan (1997) er det noen forutsetninger som ligger til grunn for at terapeuten skal oppfatte det som skjer i en terapeutisk samhandling. Disse forutsetter en måte å tenke på, en måte å oppfatte eller sanse egen erfaring, -klientens erfaring og en måte å handle på.

”With soft eyes and ears listening to tones of the words, I listen to the story but feel for a place in the body where the story is deflecting attentions from. This is typical the heart, solar plexus or belly areas....In other words, the therapist’s center is also felt used to guide activities”(Ibid:114).

Forut for dette mener jeg det er en forutsetning at alle har et ønske om å møte den andre i

---

¹⁶ Seikkula og Arnkil: (2007:58): Dialogismen: ”Behandlingssystemets primære oppgave er å ikke forandre pasienten eller familien, men å fremme samtale eller dialog...med dialog menes et forum der familie og pasient kan bli mer handlekraftige ved å diskutere problemene... Fagpersonenes oppgave er å invitere til nye perspektiver og skape tillit og trygghet.”

øyeblikket. Når informantene forteller om sine erfaringer med bruk av reflekterende team, er det med utgangspunkt i at de har fanget en tone, noe gjenkjennbart som gav gjenklang i dem. De referer da til sin gjenklang med utgangspunkt i dette gjenkjennbare i sine erfaringer.

Sissel Reichelt og Jan Skjerve, (2007) har skrevet en artikkel om fallgruver i bruken av reflekterende team i. De har gjort et empirisk studie av hvordan reflekterende team benyttes i veiledning. "Fallgruver" definerer de som manglende utnyttelse av potensialer i bruk av reflekterende team i veiledningsgrupper. De skriver at "det reflekterende team" blir introdusert for ideer i hva de skal fokusere på. Slik jeg forstår det så er dette en viktig advarsel for at ikke de som reflekterer skal forgape seg i egne yndlingsideer.

Mine informanter har ikke blitt gjort oppmerksom på at de skal ha fokus på spesielle tema, som de deretter skal finne alternative forslag om. Jeg oppfatter en stor forskjell mellom Reichelt og Skjerves funn, sammenlignet med det informantene i min forskning formidlet. For meg betyr dette at Reichelt og Skjerves funn i bruk i veiledning blant psykologer har liten sammenheng med Andersens intensjon.

Å bli veiledet til å ha et spesielt fokus er slik jeg oppfatter det svært annerledes enn det Andersen formidlet. Han skriver (2006:39) "*lyt til hvad de virkelig siger,...at det de siger, er invitation til hvad man kan tale om*". De som reflekterer bør kun snakke om det som er tett forbundet med hva de hørte. Holdningen til dem som reflekterer blir på denne måten preget av den respekt og ydmykhet de viser det utalte ord eller uttrykket.

Vedeler (2010) kaller det reflekterende team for resonansgruppen. Jeg finner hennes tenkning i samsvar med det Andersen har uttrykt gjennom sin litteratur. Resonansgruppen skal prøve å "sanser hele den andre" og respondere på denne sansingen med "hele seg selv". Hun vektlegger betydningen av å ta inn over seg hele konteksten i den andres personlige ytring, ord, intonasjon, pust, pauser og andre kroppslige bevegelser. Resonansgruppen skal resonere spontant og emosjonelt, uten å ha forstått all betydning, og uten å strekke seg mot å forstå. Vedeler sier at vi ikke lytter etter det kronologiske i fortellingen, men etter hvilke følelser det er i uttrykket og hvilket forhold den som reflekterer har til det som uttrykkes. Den som lytter kan kjenne etter hvordan det som uttrykkes treffer en klangbunn i oss. Videre hvilken gjenklang / resonans den som reflekterer, kjenner i egen kropp. Hun sier at responderingen skal utgå ifra det som berører og på hvilken måte dette har berørt. Det kan ha en kraftfull følelsesmessig effekt på dem som lytter til refleksjonen.

En av informantene sier at tilbakemeldingen fra det reflekterende teamet må være basert på dialog mellom de som reflekterer. De må ha hørt hva som er blitt sagt, være interessert, og gjennom tilbakemeldingen klare å vekke hverandre. Videre mener hun at det handler å åpne opp for det som gjensidig berører.

I følge Vedeler, kan det å møtes gjennom en gjenkjennbar følelse oppleves svært helende. Følelser som kan skape håp og tro på endring ut fra en selv og ikke ut fra teori eller strategi om hva en tror kan være til nytte. Ethvert utsagn er gyldig for den som uttrykker det. Dette skaper en holdning og ydmykhet i samspillet mellom de som er tilstede. Anerkjennelsen vil være merkbar så lenge det er kongruens mellom det som er uttrykt og i samsvar med pust, blick, ansiktsuttrykk og bevegelser i ord til de som reflekterer.

Jeg opplever at dette er i samsvar med både det Andersen og Seikkula har beskrevet når de sier det ikke skal være gitte instruksjoner eller ideer om å fokusere på bestemte tema. En innstilling / holdning til at mennesker er klar til å uttrykke seg, på ulike tidspunkter, i ulike kontekster, uten å bli karakterisert eller definert. Denne holdningen gir mulighet for å søke etter ord som kan utforskes videre inntil man finner noe som passer for det en ønsker å uttrykke.

Oppsummering

Forutsetningene for en reflekterende prosess er gjensidig samspill mellom samtlige som er tilstede. Slik jeg oppfatter det handler det om et sirkulært og feedbackstyrt samarbeid, hvor en er avhengig av at alle vil noenlunde det samme. Kunnskap erverves gjennom praktisering og ved å se andre terapeuter i arbeid. Praktisering medfører økt evne til ”å legge merke til” i kombinasjon med å våge seg selv frem for å bli imøtekommet. En forutsetning er tillit og samhandling i arbeidet mellom den som leder samtalen og det reflekterende team. Teorien forteller at holdningen som erverves har sammenheng mellom terapeutens sansing av egen erfaring og klientens erfaring. Egen erfaring gjennom sensitivitet eller intuisjon omtales som kunnskap i det denne formidles mellom mennesker. Relasjonell kunnskap som terapeuten utvikler og erverver seg gjennom praktisering.

6.1.3. Prosess og inntoning i relasjonen

Dette avsnittet har fokus på det informantene beskriver som, ”å by på seg selv”. En informant bruker uttrykket ”å la ekspertene fare”. I det følgende vises sammenheng mellom livserfaring

og trygghet til å vise sin sårbarhet.

Flere informanter fremhever betydningen av at terapeuten *"lar eksperten fare"* og at terapeuten byr på seg selv i møte med klienter. En informant vektlegger i den anledning: *"å ikke prøve å virke mindre sårbar og stå frem med at jeg har livserfaringer"*. Informantene mener at terapeuten skal stå frem med egne livserfaringer. Som en sier, *det handler om å vise meg selv i det"*. Hun vektlegger *"meg selv"*, men det har aldri for henne handlet om å legge ut sine private og personlige erfaringer. Det er viktig å *"la eksperten fare"*. *"Ja da tror jeg det er viktig å holde opp,..det å by på seg selv, er jo ikke å legge ut i terapirommet alle ens private og personlige erfaringer"*(1/181).

En annen informant sier dette er en hårfin balansegang og at hun personlig har erfart muligheten for å snakke temaer gjennom en tredjepersons erfaring.

"Da kan du jo og snakke om det som en tredje-personserfaring du har, altså du kan jo bli berørt av det, men du trenger ikke gjøre det til din personlige erfaring"(1/166).

Hun sier videre at dette kan være viktig hvis temaet er følsomt for terapeuten. *"ja, la oss si at jeg er veldig sliten og at jeg er nedstemt og at jeg har familie-problemer selv som ligner på det pasienten presenterer"*(2/169).

En annen sier at hvis terapeuten byr på seg selv på en feil måte kan dette være til stor belastning for klienten. Feil måte for henne er at fokus flyttes fra klient til terapeut og at man tar plassen og oppmerksomheten fra klienten. En annen refererte til sine opplevelse med å arbeide med Andersen. Hun mente at hans måte å by på seg selv var knyttet til at han hadde tid til å stoppe opp ved ord han la merke til satte klienten i en bevegelse. For å kunne gjøre dette så kreves det at terapeut har trygghet og ro i seg selv.

"Jeg tenker, for å kunne by på seg selv slik jeg tenker at han gjorde,.. at han kunne stoppe opp med ord som han så satte den andre i en bevegelse eller ord som stoppet den andres bevegelse eller pust, så må du være litt trygg i deg selv og for å bli trygg i deg selv så må praksis komme først"(1/78).

Ro og trygghet holdes dermed frem som betegnelsen for å kunne legge merke til viktige språklige uttrykk. En av fire informanter fant uttrykket *"å by på seg selv"*, som et meget

upassende uttrykk. Informanten sa at hun fikk rare assosiasjoner knyttet til å ”å blottstille deg”, ”brette ut alt”, ”det blir sånn ovenfra og ned”. Samme person sa samtidig at ”du må være med som person, jeg mener at du må være med som deg i det hele og i det vonde, eller i glede og det som er”... ”men at det finnes grenser”(3/241). Denne informant ville heller valgt uttrykket å ”tone seg inn” i andres situasjon og at det kreves evner til dette.

Tre av informantene benyttet uttrykket ”å by på seg selv” uavhengig av mine spørsmål knyttet til uttrykket. En sa at hun valgte ”å være i ytterkanten” iblant som terapeut. Med ytterkanten mente hun å vise seg frem som person. De mennesker som var tilstede, følte seg dermed friere.

”Ja, altså jeg tror at jeg tenker for min del at det handler om å vise seg selv i det.....at det jeg tror har vært det aller viktigste, at det er mulig innen en terapeutisk ramme å synliggjøre,...anvende mine egne erfaringer, eller noen annens erfaringer,.. faktisk har gjort at også andre mennesker kan kjenne seg litt friere, tror jeg”(4/130).

Hun tror hennes oppgave som terapeut er: ”å by på min usikkerhet”, og at det for henne handler om å ta en beslutning som terapeut. En beslutning om å enkelte ganger være forberedt på å være i ytterkanten, å ha oppmerksomhet på hva som skjer i seg selv og by på dette. Informantene sier at dette er viktige evner å inneha for terapeuter som skal arbeide med reflekterende prosesser og reflekterende team.

Oppsummering av funn

Informantene mener det er en sammenheng mellom å la eksperten fare og by på seg selv. At terapeuten våger å vise seg selv frem, by på sin usikkerhet, kan medføre at klienter føler seg friere og tryggere. De mener at det ikke handler om å ta plassen fra klientene, men heller legge til rette for å vise seg selv og synliggjøre sine erfaringer innenfor en terapeutisk ramme. Det gjennomgående tema, ”la eksperten fare” som her blir uttrykt i sammenheng med å by på seg selv vil bli omtalt i et eget kapittel: holdning til profesjonalitetsregelen.

Drøfting av funn

Drøftingen tar utgangspunkt i begrepet; ”by på seg selv, i møte med klienter”. Jeg ønsker å se nærmere på hvordan dette tema omtales i teorien.

Livserfaring

Daniel Stern beskriver i sin bok "Her og Nå" (2007) om møtet mellom to subjekter. Jeg vil ikke her drøfte begrepet intersubjektivitet og andre kjernebegrep hos Stern, men bruke de forklaringer han bruker når han beskriver samhandling mellom mennesker. Han sier møtet mellom subjekter endrer relasjonen og må godkjennes og stadfestes for å deles, med hensyn til følelse, tanker og kunnskap om deres relasjons aktuelle karakter. Det foregår en kontinuerlig prosess i relasjonen. Han definerer relasjonell inntoning som;

"Hvordan det forholder seg" mellom to mennesker og fornemme hvordan det står til med relasjonen" i dette øyeblikket og vite hvor hen de to personer er på vei sammen" (Ibid:237).

Vedeler (2009) skriver at magien som oppstår i møtene ofte er uforklarlige. Hun har tro på at den profesjonelles evne til å henvende seg til den andre og være følelsesmessig tilstede er av avgjørende betydning for opplevelsen av at, "det svinger, et gyllent øyeblikk, felles følelsesreise"¹⁷ (Ibid:31). Hun viser til Stern (2004) som uttrykker at det kan være "en dyp tilfredshet ved å føle seg forstått". Vedeler mener at dette kan medføre at ensomhetsfølelsen blir litt mindre.

Å by på seg selv i møte med et annet menneske er for meg å ha fokus på det som skjer i møtet mellom oss. I følge Gadamer betyr kommunikasjon:

"Å rette opp misforståelser som skyldes negative fordommer, og utvide de involverte partners respektive forståelseshorisonter i den felles bevissthet om tilhørighet til et konkret historisk fellesskap, som uttrykker seg i språket" (Nerheim,1996:296).

Å skape et språk sammen, handler i hermeneutikken om å sette fordommene på prøve i møte med den andre. Det betyr for meg å rette oppmerksomheten mot den Andres språk, livshistorie og de tradisjoner den Andre identifiserer seg med. Å skape et fellesskap gjennom språk, et her og nå fellesskap, innenfor en felles verdenstilhørighet. "Dialogen som deles av et levende menneskefellesskap, påminner oss om våre basale livsvilkår" (Ibid: 296). For å få til et slikt menneskefellesskap må alle by på seg selv, og våge å sette sine fordommer på prøve.

Vedeler (2010) sier at alle mennesker kan ha glede av å ta oss selv ennå mer i bruk, by på

---

¹⁷ **Vedeler:** "PPU- Responsivitet, tvetydighet, flertydighet og gjenklang" (4.PPU-dag)

spontanitet og det umiddelbare;

”..by på oss selv i det umiddelbare møtet - improvisere og være spontane, samtidig ha en interesse og velvilje i forhold til responsen vi møter fra de andre. Og at det blir enda tryggere, men spennende og vanlig, å utforske det som skjer mellom oss og andre”(Ibid:7).

Gestaltterapeut Elisabeth Eie (2006:1) benytter begrepet ”awareness” definert som:

”individets oppmerksomhet på seg selv og omgivelsene, samt relasjonen mellom seg og omgivelsene”. Hun oversetter begrepet til fornemmelser, sansevarhet, årvåkenhet og, det vi ser og hører og lukter, inkludert de tanker vi har i situasjonen. Jeg oppfatter at hun ser dette i sammenheng med erkjennelsen av ”Det Erfarte” hos mennesket. Selv om denne tenkningen ligger utenfor min teoretiske forankring, opplever jeg at den krysser fenomenologien på noen områder. Eie referer til grader av ”awareness”, på det vi fornemmer og erfarer frem til en fenomenologisk holdning.

I møtet mellom to mennesker i gjensidig påvirkning blir den ene synlig ved at den andre er tilstede. Vi eksisterer ved å bli synliggjort av Den Andre. Her vises det til at vi skaper mening sammen. Utvikling og vekst skjer i et menings-skapende møte mellom to personer. I fenomenologisk erkjennelsesteori er evnen til å danne meningsfulle helheter og det vi tar inn av inntrykk, den subjektive erfaringsopplevelsen, avgjørende for å oppleve et øyeblikk av klarhet og ny innsikt. Inntak av inntrykk, det vi forholder oss til utenfor oss selv, er en forutsetning for subjektiv opplevelse. Eie skriver;

”at vi er aktive deltagere og skapere av egen læring, ikke isolerte, men i kontinuerlig samspill og utveksling med våre omgivelser. Vi lærer derfor alltid i sammenheng og i konteks”(Ibid:2).

Cole, et al (2001) som skriver om betydningen av å dele på personlige historier ved bruk av reflekterende team.

”Sharing personal stories on reflecting teams can help co-create new narratives for clients. Team narratives can be used as a background for the new stories that client want to perform. When carefully considered, sharing personal stories creates an atmosphere of more authenticity and can be a transforming experience for the client as well as the therapist and the team member”(Ibid:87).

Sårbarhet

Den danske psykiater Søren Hertz (2010) mener at det krever mot til å ikke ha alle svar og dermed by på sin usikkerhet og sårbarhet vise seg frem, uten å bli for privat.

”Det krever mod at skulle forholde sig til det uforståelige og det komplekse og for en stund at tolerer ikke at have svarene, men at være på udkig efter det, der giver bedst mening. Især når man som ekspert møder krav om at gøre noget ved det, som forekommer alt for ubegribeligt, voldsomt og smertefuldt, som ofte er tilfældet” (Ibid:79).

Jeg vil ikke her drøfte forskjellen på personlig og privat. Det er et stort tema andre har drøftet. Spørsmålet er hvordan det er mulig å være følsom, sensitiv og vise seg selv i det. Hertz (2010) skriver at det er mulig å være både ikke-vitende, ydmyk, respektfull og ekspert på denne måten.

”Set fra mit perspektiv må ekspertisen altid optræde sammen med sin modpol – den ikke vidende, ydmyke og respektfulde position, hvor man har tillid til, at svarene dukker op i kraft af processen sammen med barnet eller den unge og de viktige personer omkring dem” (Ibid:79).

Ofte kan gjenkjennelser av smertefulle følelser for terapeutene føre til et ønske om å hjelpe eller forstå for raskt, i et forsøk på å ta kontroll for å beherske konteksten. Vedeler (2010) skriver at det kan være verdifullt for en hjelper, å være ekstra nysgjerrig på behovet for å beskytte seg mot ubehag. Jeg forstår det slik at Vedeler mener at vi skal ta ubehaget på alvor, bli dette bevist, gjennom praksis. På denne måten er det mindre sjans for å skyve eget ubehag over på den andre.

”Hvis dette er noe vi bare lar ligge, som en form for ubehag i luften mellom oss, ..., kan vi risikere at den vi skulle hjelpe føler seg mer hjelpe føler seg mer hjelpeløs eller verre, dypt krenket” (Ibid:2).

Hun sier videre at vi må våge å miste fortfeste og bli vippt av pinnen.

”Det betyr at vi må våge å miste fotfeste for en litens stund eller våge å bli vippt av pinnen. Det handler om å tåle det å ikke helt forstå, samtidig som vi våger å snakke om det som er mellom: å gi uttrykk for egne opplevelser og lytte etter hva den andre føler, tenker, sier og gjør” (Ibid:7).

Det andre store gjennomgående tema ” *la eksperten fare* ” som ble uttrykt innledningsvis vil jeg omtale i et eget kapittel: 6.3.1. Holdning til profesjonalitetsregelen.

Oppsummering

Samhandling mellom mennesker, hvor alle byr på seg selv, endrer relasjonene. Ved at terapeuten våger å by på sin usikkerhet og være følelsesmessig tilstede, legger denne til rette for en atmosfære som berører menneskefellesskapet. I et slikt felleskap kan en våge å vise seg frem.

Slik jeg oppfatter dette må det sees i sammenheng med at oppmerksomheten må rettes mot det som skjer i samtalen og mellom det reflekterende team. Oppmerksomhet og tilstedeværelse mellom mennesker er en betingelse, hvor alle byr på noe, for så å oppdage noe en ikke har sett tidligere. I arbeidet med reflekterende prosesser må relasjonen mellom dem som er tilstede være i fokus. Alle deltageres utvikling av ”awareness” utvikles ved at oppmerksomheten deles mellom de tilstedeværende, uten at noen pådytter mening. Samspillet utgjør grunnlaget for en aha-opplevelse.

6.2. Hovedtema 2. Kroppen og sansenes språk

I møte med informantene snakket samtlige om uttrykk knyttet til å bli berørt og la seg berøre. I dette avsnittet blir fokus på hva som treffer terapeutene følelsesmessig og hvordan de deler dette med andre.

I første del vil jeg ta utgangspunkt i informantenes beskrivelser av seg selv som reflektør i reflekterende team. Det de beskriver som kroppens uttrykk, hvordan de lytter til de som snakker, benytter egne følelser og fornemmelser når de reflekterer.

I del to vil jeg ha fokus på informantenes beskrivelser av hva de lytter etter hos seg selv og hos den andre i posisjon som terapeut.

6.2.1. Som reflektør

Informantene sier de lar seg berøre når de lytter til en samtale. Dette henger sammen med om hun tillater seg å være nysgjerrig på seg selv og det som berører egne reaksjoner. De velger ord som dekker disse følelsene: *”ut i fra det som blir sagt, de ordene som blir valgt, så er det jo det man lar treffe seg på en eller annen måte, blir berørt av”*(1/68). De legger til at det ikke bare handler om å se, å høre, men å bruke alle sansene. *” jeg velger nok ut, veldig etter hva jeg sanser”*(2/99). Hva informantene legger i sansing er uklart, men en nevner at det kan være at det er et ord de hører, som treffer følelsesmessig og av den grunn står tydeligere frem enn andre ord og at dette har sammenheng med egen livserfaring. En informant beskriver

dette som;

”så er det ord som blir sagt, som jeg plutselig hører tydeligere enn andre ord, altså noe som treffer meg,...Så er det alle disse tingene samlet sett. Slik at det er ikke bare ordene i en rekkefølge som blir sagt, men det jeg oppfatter av følelser og det jeg har med meg av egen livserfaring”(2/102).

En annen informant viser til den første erfaringen hun hadde. Hun hadde reflektert ut fra en fornemmelse. Jeg ser en fornemmelse som en ikke språksatt erfaring. Samtalen som bygget på en fornemmelse hadde medvirket til en ny oppdagelse for klienten, en forskjell fra før møtet. Når fornemmelsen språksettes kan den deles. Hun mente at dette kunne ha en sammenheng med at hun ikke visste noe om klienten på forhånd, og at det var første gang hun deltok i en reflekterende posisjon. *”enten det dreier seg om lykke eller forstand, så sa jeg noe om det jeg hadde fornemmet”(2/43).* Samme informant sier at hun tror det handler om trygghet og at hun ikke prøver å virke mindre sårbar: *”det handler vel om en trygghet på å ikke prøve å virke mindre sårbar eller at jeg kan stå frem med at jeg har også sånne livserfaringer”(2/192).*

Hun mener videre at det å vise hva som berører handler om å utrykke følelser gjennom språket. Jeg oppfatter at flere informanter snakker om viktigheten av å lytte til sine indre dialoger, stoppe opp og ta på alvor det som skjer med en selv når en lytter til en samtale. En informant sier at ved å arbeide med reflekterende team, har hun lært mye om egne grenser i forhold til seg selv og andre mennesker. Samtidig sier en at det kan være at det hun husker i etterkant av en samtale, *”er stemningen som oppstod”*. Dette kan beskrives som den kontekst uttrykkene ”levde i” og som gav uttrykkene mening.

Når informantene snakker om bevissthet, knyttes det til å være bevisst det som skjer i egen kropp i tillegg til å være oppmerksom på å ta de andre tilstedeværendes uttrykk på alvor. En informant sier;

”det dreier seg om bevissthet igjen, at du er litt bevisst på hva som skjer og tar det på alvor, det som skjer i kroppen, ja... (Forsker) Mener du å ta seg selv på alvor? Informant: Ja ta seg selv på alvor og se hva som skjer hos den andre. Hvis du ser eller hører noe som gjør noe med deg, så må du gjøre noe med det...”(3/182).

Informanten som hadde minst erfaring som deltager i reflekterende team hevdet at hun trodde at Andersen prøvde å formidle et nærvær med sin måte å være tilstede i rommet. Ved å gi plass til å være nærværende, i det terapeutiske rommet mente hun at det samtidig gis rom for det som ikke alltid kan forklares, det som kjennes og som en ikke har ord.

”Jeg tror han mente nærhet. Jeg tror han mente å forsøke i det terapeutiske rommet, å gi plass også for det som ikke alltid kan forklares. For det som vi kjenner, som vi vet, men som vi ikke riktig kan finne ordene på”(4/97).

Oppsummering av funn

Mine informanter sier det er en sammenheng mellom å være nysgjerrig på seg selv, legge merke til hva som treffer og bruke dette som utgangspunkt for refleksjon. Jeg oppfatter de har tatt et valg, være bevisst det som skjer i egen kropp og bruke berørtheten som utgangspunkt for ord som kan uttrykke fornemmelsene. Det som berører har sammenheng med eget levd liv.

Drøfting av funn

I følgende drøfting om det å la seg berøre, om fornemmelser og om sansenes språk i rollen som reflektør vil jeg fortrinnsvis ta utgangspunkt i en artikkel skrevet av Sviland et al. ”Språk – uttrykk for inntrykk”(2010). De undersøker den norske psykiater Trygve Braatøy (1904-1953) tanker om språk i lys Løgstrups filosofi. Jeg vil også vise til Thørgensen, (2010) Thornquist, (2010) samt Rasmussen, (1996) forståelser av Maurice Merleau-Ponty’s (1908-1961) fenomenologiske perspektiv på kroppen, som levd erfaring. For Andersen var møtet med fysioterapeuten Aadel Bülow-Hansen et av hans veiskiller i arbeidet med reflekterende prosesser.

Trygve Braatøy og Aadel Bülow-Hansen utviklet norsk psykomotorisk fysioterapi¹⁸ med utgangspunkt i at kroppslig behandling forutsetter tillit og utløser fortrolighet. Sviland et al. skriver at dette arbeidet krever en årvåkenhet for ordenes åpnende og lukkende kraft, selv om dette innebærer en fare for at ordene kan ta over og dominere og overskygge kroppslig erfaring.

---

¹⁸ ”NPMF er en norsk behandlingstilnærming for muskelskjelettlidelser, psykosomatiske og lettere psykiske lidelser. Kombinert med psykoterapi behandles også tyngre og mer omfattende psykiske lidelser. Anspenhet og kroppslige smerter og plager ses i sammenheng med følelsesmessige konflikter”. (Matrix 2010:154)

Berøring

Informantene sier de velger ut ord og uttrykk som berører dem. Sviland viser til Løgstrups sansefilosofi. Han tok utgangspunkt i det daglig talte språk til forskjell fra et formålsbestemt språk med definisjoner og kategoriseringer. Informantene nevner betydningen av at det samtales uten nevnte definisjoner. De sier at muligheten for å bli berørt av ord og uttrykk har sammenheng med om *"de er ekte"* i samtalen. Jeg forstår det slik at det er vanskeligere å komme i kontakt med kroppens sanser, bli berørt når terapeuten fører samtale med utgangspunkt i et ønske om å forstå.

Informantene sier at det ikke bare handler om å se, å høre, men bruke alle sansene. Sviland et al. viser igjen til Løgstrup som sier at sansenes stemthet er menneskets førbevisste / prereflekterte tilgang til alle verdensforhold og er av den grunn en forutsetning for menneskets emosjonelle liv.

"I hans tenkning er sansenes stemthet klangbunn for alle våre følelser, stemninger og erindringer. Sanselig fornemmes inntrykk i sin dobbelthet: det som beveger oss, og den bevegelse som foregår i oss"(ibid:134).

Fornemmelse

Sviland et al (2010). viser til Løgstrup, som mente at sansenes stemthet var menneskets prerefleksive tilgang til alt omkring oss. Løgstrup sa: *"I sansningen er vi stemt og av stemte inntrykk for vi noe på fornemmelsen"*. Men det er ikke slik at vi bare tillegger sanseintrykk betydning. Løgstrup mente at mennesker bærer på betydningsfulle inntrykk, fra faktiske situasjoner og hendelser, for å få innsikt må det vi fornemmet, bli tydelig (Ibid:134). De viser til at Løgstrup mente at forbindelsen *"til den stemte sansningen er fullstendig avgjørende for ordets betydning"*. Inntrykk beveger oss til å uttrykke oss kroppslig.

En informant sa at hun i sin første erfaring, reflekterte ut fra en fornemmelse og at dette medførte en tilbakemelding fra klienten som kan betraktes av meg som en reflekterende prosess.

Jeg forstår informantenes utsagn i sammenheng med Løgstrups forhold til tydning. For å vinne innsikt må det vi fornemmet bli tydelig. Det har vi mulighet for gjennom å uttrykke det vi sanser med ord. Ordene forløser betydningen i det stemte inntrykk. Dette innebærer muligheten for å trekke seg tilbake og lete etter litt distanse eller treffende ord. Et reflekterende team gir en mulighet for denne nødvendige pause. Sviland et al (ibid:135) viser til Løgstrup: *"Ord for følelsesreaksjoner er ikke ord for hva vi umiddelbart sanser, men ord for hvordan vi tyder dette"*.

Sanselighet

Nortvedt og Grimen (2004) beskriver sanselighet og berørthet. De sier at ”den sanselige fortolkning er ikke bare kognitiv. Den er også emosjonell og berørt”. De refererer til Kari Martinsen: ”uden følelse, ingen forståelse. Al forståelse, al tenkning er anvist på følelsen”(ibid:68). De skriver videre ”Følelsen åpner opp for vår forståelse, de gir oss en adgang til virkeligheten”(Ibid:68).

Andersen (2006) skriver følgende om det å bli berørt i en samtale.

”Vil vores engagement i samtalen blive anderledes, hvis man valgte andre metaforer, og sagde, at den, som lytter bliver berørt af (rørt af) det, som den anden udtrykker. Den, som bliver berørt, vil blive bevæget, og den, som bliver sat i bevægelse, vil sandsynligvis selv være med til at påvirke bevægelsen: man vil ikke lade sig bevæge hvor som helst på en hvilken som helst måde af hvem som helst”(Ibid:122).

Informantene legger til at det ikke bare handler om å se, å høre, men å bruke alle sansene. ”jeg velger nok ut, veldig etter hva jeg sanser”(2/99). De sier at det er en sammenheng mellom den samtalen som intervjuer legger opp til, og hvordan den som reflekterer bruker sine sanser. Seikkula (2007) beskriver samtaleledernes oppgave bl.a. slik:

”Samtalelederne organiserer prosessen. I møte med flere personer er det ikke lett å bli hørt – spesielt hvis man er nervøs i forhold til hvordan problemene vil bli håndtert. Samtalelederen strukturer dialogen slik at hver person snakker og lytter etter tur. Alle får anledning til å tenke høyt uten at andre kommenterer og de andre får anledning til å tenke over inntrykkene (Ibid:67).

Andersen (1995) skriver om den sanselige kunnskap som den siste av fire typer kunnskap som kan være verdifull for terapeuter å utvikle.

”Kroppslig (sanselig)kunnskap som omfatter alle de små responser til vår værende-i-verden som alle de fem sansene og vår pusting bringer oss. Denne kunnskapen bidrar til å gripe den føyte mening av et øyeblikk lenge før meningen kan formes i ord. Den kroppslige kunnskapen antas her å være av avgjørende betydning for å nå relasjonell kunnskap”(Ibid:193).

Som før beskrevet sier informanter at det er en sammenheng mellom å være nysgjerrig på seg selv og hva som treffer dem når de sitter i en reflekterende posisjon. I enkelte tilfeller treffes reflektøren av ubehag. Vedeler (2010) sier at for en relasjonsorientert hjelper er det verdifullt å være nysgjerrig på egne behov for å beskytte seg mot ubehag, og ikke skyve ubehaget unna ved å, for eksempel ta kontroll. Dette er en nysgjerrighet ikke bare til den Andre, men også til

egne reaksjoner. Andersen likte å kalle dette dialogen i hver person;

”..i en ”samtalebehandling”, kan det være viktig at tenke på, at der foregår tre parallelle samtaler: to ”indre” samtaler og en ”ydre”. Den ”indre” samtale oppfyller mindst to formål: at behandle de tanker, som udveksles, og at beskæftige sig med personens deltagelse i den ”ydre” samtale”(Ibid:35).

Merleau-Ponty fremhevet at levd erfaring , først og fremst er et levd liv med kroppslig forankring. Kroppen er selve kjernepunktet i forhold til erfarings,- persepsjons, og kunnskapsproblematikk. Han setter kroppen i sentrum for å forankre subjektet og subjektiviteten i kroppen (Thornquist 2010).

Informanten sier hun husker stemningen mange år etter hendelsen hun viser til. Kroppens bidrag til å huske, er et resultat av hva vi sanser. Sansene gir noe, så fyller vi på ut fra den enkeltes erfaring og oppfattelse. I følge Thornquist er alt vi erfarer, strukturert av forventninger. Jeg mener det vil være en sammenheng mellom den posisjon eller innstilling du inntar og går inn i en samtale med. Videre sier Thornquist: *”erfaring er noe mangt mer enn de lysstråler som når øyet, lydbølger som når øret osv. Vi vil alltid se og høre mer enn det er ”dekning for i den sansemessige påvirkning”(Ibid:100).*

Det er den franske filosofen Maurice Merleau-Ponty som i særlig grad har bidratt til forståelse av sansenes og kroppens betydning for erkjennelse (Thøgersen 2010). Jeg forstår det slik at han snakket om den levde kroppen, livsverden, verdenskroppen og intensjonalitet. Han var opptatt av å gå til fenomenene slik de viste seg i seg selv, og at vi må gå bakenfor det vi i hverdagen tar for gitt. Disse fenomenene vi tar for gitt i hverdagen, som vi kanskje ikke har et uttalt ord for, har han satt ord på. Slik jeg oppfatter det så er vi ikke bevisst den rolle sansene våre spiller. Thøgesen (2010) skriver at det er sansenes rolle å gjøre oss bevisst på den fysiske i verden. For å sette ord på dette, gjenoppdage det, må vi ta et skritt til siden, og se på opplevelsen med ”nye øyne”. På denne måten er livsverden før-refleksiv. Det betyr, slik jeg oppfatter det gjennom Thornquist (2010), at vi først henter erfaringer i livsverden som vi tar for gitt, før vi kan reflektere over det vi har erfart. Kroppen er altså en kilde til kunnskap, en kunnskap som dannes gjennom sansning, persepsjon og handling (Thøgersen 2010).

En av informantene sa at det er ikke bare var ordene i en rekkefølge, men også det terapeuten oppfatter med følelser, ut fra egen livserfaring *”Jeg tolker inn ting ut fra hvem jeg er”.*

Nordtvedt og Grimen(2004) henviser til Karin Martinsen når sansing skal forstås. Hun sier at

det etiske i den kliniske virksomhet bæres opp av klinikerens evne til å la seg berøre.

Terapeuter i det reflekterende team har en mulighet til formulere ord ut fra egen sanselighet, gjennom varhet og små nyanser fra egen erfaring. Som tidligere beskrevet, nevner en informant betydningen av å ikke pirke i folks selvforståelse, det kan medføre at vi tar fra mennesket selvkontrollen. Løgstrup sier at i spenningen mellom det urørlige og åpenhet er det den andres autonomi som står på spill. Andersen skriver følgende når han henviser til sitt samarbeid med Bülow-Hansen.

”Vi erfarte hvordan hun særlig så, men også hørte. Når man ser og hører, da kjenner man det jo på kroppen, og så skjer det på kroppen, og så skjer det noe inni kroppen. Først kjenner man det på kroppen, så kjenner man det i kroppen – så kommer uttrykkene med og med uttrykkene kommer meningene” (Jensen 2006:164).

Oppsummering

Teorien forteller noe om betydningen av å la seg berøre i møte med den andres uttrykk. Det er mulig for alle reflektører å la seg berøre. Dette kan skje når reflektøren velger å bruke seg selv med utgangspunkt i eget levd liv. I arbeidet med bruk av reflekterende team, så viser teorien til viktigheten ved å la kroppens uttrykk være utgangspunkt for det som skal forsøkes å beskrives gjennom ord.

6.2.2. Som terapeut

Informantene sier at de lytter etter det de opplever er forandringer og / eller bevegelser hos seg selv og hos andre. Det kreves at de er observante og tilstede i samtalen. Jeg forstår det slik at dette er med utgangspunkt i en merkbar bevegelse, som ikke nødvendigvis kommer i forbindelse med uttalelse av ord, men gjennom kroppens generelle måter å uttrykke seg på.

En informant sier at det for henne er viktig å meddele de andre tilstedeværende i rommet, hvis hun blir påvirket av noe som skaper en bevegelse i henne. Hun mener at dette vil uansett være merkbart og at det av den grunn er viktig å uttale.

”De vil vel se en forandring hos deg, at du ikke er helt tilstede på samme måte som de er vant med...det er en sjanse for at det vil påvirke såpass at du må si noe om deg selv..” (1/149).

Igjen blir det bemerket at det handler om å være oppriktig og bevisst, lene seg tilbake og lytte til sin indre dialog.

”...det er så vanskelig å fange ord. Men jo eldre jeg blir ...hvis en mister det levende i seg selv, så gjør det jo ingen nytte, hva man sier eller hvilken teknikk en har, for det kjenner jo folk”(4/256).

Samtlige informanter sier at tilstedeværelse og oppmerksomhet, at du ikke mister det levende i deg selv som terapeut, og at du legger merke til bevegelse som skiller seg ut og respondere på dette, kan føre til at terapeuten kan legge til rette for at reflekterende prosesser kan oppnås. De sier også at det ikke er mulig å legge merke til hva som skjer inni en person. Det kan være en bevegelse uten ord, som kan ha sammenheng med måten de snakker om seg selv i etterkant av møtet.

”..da er det jo en slags bevegelse, tenker jeg. En bevegelse kan uttrykkes med ord,...eller en bevegelse som bare skjer inni person, som går av seg selv...eller du bare merker det etter ..måten de snakker om seg selv på, ...at en eller annen bevegelse har skjedd”(1/101).

Oppsummering av funn

Informantene vektlegger tilstedeværelse og oppmerksomhet som utgangspunkt for å legge merke til bevegelser i seg selv som terapeut. De sier det er vanskelig å fange et ord eller uttrykk hvis en ikke tar hensyn til forandringer og bevegelser i seg selv. En informant mener at klienten vil merke denne forandringen hos terapeuten og av den grunn er det viktig å være oppriktig og bevisst.

Drøfting av funn

Dette avsnittet tar utgangspunkt i hva informantene opplever er forandringer og / eller bevegelser hos seg selv og hos de andre i samtaler ved tilstedeværelse og oppmerksomhet.

Forandringer, bevegelser og oppmerksomhet

Informantene lytter etter forandringer, bevegelser hos seg selv og den Andre. De lytter til sin indre dialog, etter ord som beveger. Dette krever at terapeuten er oppmerksom på en merkbar fornemmelse, gjennom kroppens generelle måter å uttrykke seg på. Robert (2010) skriver

følgende om dialogen og terapeutens indre samtale;

”Later the view of countertransference changed, as psychoanalysts began to see countertransference as a source of information. Nowadays, the analyst welcomes information from within himself that is reported through his own intuitions, feelings, passing images, phantasies..”(Ibid:4).

Informantene sier at det dreier seg om å lytte etter ikke bare det talte ord, men også etter det ikke utalte, det som ennå ikke er språksatt, men som gir en fornemmelse. Jeg opplever ikke at terapeutene sier at de skal tolke de uttrykk de fornemmer, men heller gjennom bruk av seg selv, sin egen kroppserfaring prøve å formidle ord knyttet til egen fornemmelse. De uttrykker seg gjennom tilstedeværelse og spontanitet, hvor tolkning i denne sammenheng knyttes til en teoretisk grunnlagsforståelse, hermeneutisk fortolkning.

Andersen var opptatt av den vanlige talen. Slik jeg ser det så handler det om å finne frem til et ”hverdagsspråk” som kan formidle den kroppslige fornemmelsen, og som kan føre til at vi kan komme i kontakt med den felles følelsen. Den kulturelle bakgrunnen spiller en vesentlig rolle for å forstå uttrykkene. Ordet har forskjellig betydning alt etter hvilken kulturell kontekst det brukes i. Grunnholdningen til Wittgenstein (2010) var ”Ordets betydelse er dets bruk”. Ordet betyr noe i en sammenheng, og der vokser meningen frem.

Willott (2010) skriver om behovet for forskning på kroppens medvirkning til kunnskap hos terapeuter i deres arbeid med mennesker som har vanskeligheter med å uttrykke seg verbalt.

”Finally, if practitioner are beginning to incorporate embodied knowing into their work, we need to develop ways of researching this that go beyond the linguistic analytic techniques currently available. This is particularly so for clients who struggle to express themselves using verbal language”(Ibid:18).

Helge Eliassen (2006) skriver at språk er terapeutens viktigste verktøy. Etter å ha blitt kjent med Andersen og Seikkula´s tenkning, har han utvidet sin språkforståelse til å omhandle kroppslige, følelsesmessige og verbale uttrykk. Når en person sier noen ord så ledsages disse ordene av kroppsholdning, emosjonalitet, intonasjon og stemmekvaliteter. Terapeuten kan bruke andre ord enn de ord klientene har benyttet, men ta utgangspunkt i klientens ord og arbeide med å være i kontakt med andre aspekter ved deres uttrykk. På denne måten blir terapeutens språklige uttrykk i samsvar med det som er uttrykt og kan gi mening i og mellom personer. Han sier videre at det kan være viktig for terapeuten å forsøke å uttrykke seg med

ord en selv har tilgjengelig for det en oppfatter andre har sagt. For meg handler dette om å tilstrebe en felles ordforståelse.

Seikkula (2002) skriver at det er viktig å ta vare på de følelsesmessige reaksjonene som familien vekker hos terapeutene. Ved å snakke høyt om sine observasjoner og antagelser får en frem motstridene observasjoner. De søker ikke en sannhet, men flere motstridene observasjoner som de deler med familien fra en reflekterende posisjon.

Oppsummering

Det er terapeutenes oppgave å legge til rette for at forandringer og bevegelser får komme til uttrykk i et "oppmerksomhetens rom". Terapeutens tilstedeværelse og oppmerksomhet er også knyttet til egne fornemmelser og kan tilrettelegge for å fange uttrykk som ennå ikke er språksatt. I følge Willott er det på tide at terapeuter tar i bruk egen kroppslig kunnskap i arbeidet og hun anbefaler forskning på dette området.

6.3. Hovedtema 3. Terapeutens praksis i det reflekterende team

Dette avsnittet handler om å ta et valg i forhold til holdning. Holdning er ikke bare praksis, men "det jeg har med meg" som grunnlag for det jeg gjør. Informantene snakker om at de valg de gjør, blant annet har sammenheng med selvforståelsen, hvordan de ser og tenker på seg selv som terapeut. Det handler om holdning til profesjonalitetsregelen, regler på arbeidsplassen og forholdet mellom praksis og teori.

6.3.1. Holdning til profesjonalitetsregelen

En av informantene sier at som terapeut må du "*la ekspertene fare*". En annen sier at hvis du skal arbeide med reflekterende prosesser må du "*bryte profesjonalitetsregelen*". De sier at utover det rent praktiske, handler det om å vise en holdning, om at alle mennesker har erfaringer fra egen livsverden. Det handler om å gi avkall på de generelt aksepterte regler innen terapeutiske samfunn, som tilsier at du ikke skal vise personlige følelser og gi lite av deg selv.

En annen informant sier at enhver må finne frem til sin personlige måte å arbeide på ut fra egen personlighet. Det er ikke er mulig å kopiere en væremåte eller holdning fra andre. Arbeidsmåten handler om en måte å tenke på og det har med holdninger å gjøre: "*da tenker jeg det kan være skittet det samme hvilken utdanning du har, fordi at det er mer en væremåte* ,

en holdning”. Det å være ekte og naturlig i møte med klienter, er ikke en rolle du inntar eller en metode, sier en informant.

”Men for noen, teorisøkende eller metodesøkende som trenger mer plass, enn evne å være seg selv, til å være trygg i seg selv, så kan det være en utfordring”(1/99).

Hun understreker at i møtet er man noe annet, noe mer en utdanning. Man byr på noe ut over det å være profesjonell. Innen denne holdningen som informantene omtaler som vesentlig for denne type terapeutisk arbeid, nevnes nysgjerrighet som sentralt. Terapeuten tar hensyn til egen forforståelse og tar ikke for gitt at han forstår hva som ligger i klientens valgte ord. Informant snakker om å språksette livshistorier, fremfor teoretiske forklaringer og etterspør den ekte nysgjerrigheten til terapeuten, gjennom klientens valg av ord. Jeg oppfatter at informanten her snakker om møtet med klienter, der teori og forforståelse kan komme i veien for nysgjerrigheten.

”Hvor gjør du av den ekte nysgjerrigheten din? Som æ tenkte og undringen din over den andres valg av ord. Hvis du tar for gitt at du forstår ordene, og snakker videre som om du har forstått dem, så tror jeg du glipper noe”(1/121).

En annen informantene med lang erfaring, sier at hun enkelte ganger i møte med unge nyutdannede mennesker kan finne disse nysgjerrige egenskaper. *”det finnes erfaringer hun ikke har, som vi andre har, men det finnes noe som hun har mer levende i seg”(4/249).*

Oppsummering av funn

Informantene mener at i arbeidet med reflekterende prosesser må terapeuten la eksperten fare og tørre å bryte profesjonalitetsregelen. Hun må ta en ikke vitende holdning kombinert med nysgjerrighet, hvor terapeuten ikke tar for gitt at de forstår klientenes valg av ord. Jeg oppfatter at informantene sier at enkelte mennesker har denne åpne og nysgjerrige holdningen med seg, og deres stemme er det bruk for. Andre informanter mener dette har med erfaring og personlig trygghet å gjøre, eller at nettopp nyutdannede innehar denne ekte nysgjerrigheten.

Drøfting av funn

I det følgende vil jeg drøfte profesjonalitetsregelen og hvordan holdning og den profesjonelles livsverden påvirkes av hverandre.

Ordet holdning betyr for meg i denne sammenheng, en innstilling du inntar, med undring og nysgjerrighet til omverden og i møte med mennesker. I følge Thøgersen (2010) så viser Husserl to ulike innstillinger den naturlige og den filosofiske;

”Den naturlige tænken (indstilling) karakteriseres ved menneskets ubekymrethed og manglende undren. Den er en indstilling, der knytter sig til dagligdagens grundforudsætning. Den filosofiske tænken (indstilling) er derimod karakteriseret ved en undren og ved en stillingstagen til erkendelsens muligheder” (Ibid:74).

Med dette mener Husserl at vi må begynne å stille spørsmålstegn til den naturlige innstilling, stille spørsmål knyttet til det dagligdagse.

Rolf Sundet (2006) skriver at ”praksis før teori”, ikke betyr at teori ikke spiller inn. Men at terapeutenes egen erfaring og gjensidige påvirkning i terapien har blitt synlig i arbeidet med bruk av reflekterende team;

”Egen erfaring og forståelse som understreker en gjensidig påvirkning eller en samskapende relasjon mellom praksis og teori blir det bærende element her” (Ibid:16).

Han skriver videre at ved å la ”ekspertens tale komme i forgrunnen”, så forskyves klientene i bakgrunnen og den reflekterende prosess forstyrres.

Filosof Anders Lindseth (1994-95) skriver at vi må åpne opp for livsverdenbegrepet i møte med klienter. Det vitenskapelige observerbare i sykdommen får ofte terapeuter til å se bort fra eller glemme livserfaringen. Denne ”blikkretning” kan innebære at våre egne livserfaringer blir ugyldige. ”Som ”eksperter” innenfor helsevesenet kan vi beskrive og forklare pasientenes sykdommer slik at de fratras dem som mulige livserfaringer” (Ibid:93). Holdning kan i følge informanter ikke læres ved å kopiere eller fra skoleundervisning, det må læres ved å ta hensyn til i følge Lindseth, erfaring fra livsverden.

Sundet (2006) sier at første møtet med reflekterende prosesser ble et sjokk. Tempoet i denne arbeidsmåten ble umulig for ham å følge.

”Å akseptere sitt temperament har vært min trøst (men kanskje en dårlig trøst. Å inkludere forskjeller innebærer at vi som terapeuter er like mye personer som våre klienter. Dette betyr at vi må finne våre egne veier i det landskapet vi arbeider i. I mitt tilfelle har det vært et spørsmål om hvordan klare å arbeide lyttende og klientrettet når en er litt ”høyt gira” (Ibid:29).

Anderson, H. (2003) viser til Derrida (1978) som sier at det ”å ikke vite”, er ikke ensbetydende med at vi ikke vet, eller at vi som terapeuter ikke har adgang til en absolutt viten; ”en terapeut kan ikke være som en tabula rasa uden ideer, holdninger og fordomme. En terapeut kan ikke være neutral” (Ibid:180). Men at den ikke vitende posisjon handler om å være villig til å tvile, være usikker og forholde seg ydmykt til det man vet. Terapeuten bør være mer interessert i å høre hva klienten sier. Hun sier videre at det kreves en del av terapeuten å ta denne posisjon. Terapeuten tar ikke utgangspunkt i sin tidligere erfaringer og fastlåste viten som sannheter. Derimot på en naturlig måte, gjennom dialog, utforsker klientens historie. I søken etter mening, må terapeuten stole på klientens forklaringer, og ikke gå etter årsaken.

Informantene hevder at en del av holdningen handler om at terapeuten lytter til hva som blir sagt og tillater seg å ikke vite hva som ligger i valgte ord. De blir tryggere i seg selv ved å praktisere og ”la eksperten fare.” Holdningen har sammenheng med at du tar et oppgjør med profesjonalitetsregelen. Anderson (2003)

”Inden for rammene av min tilgang til terapi er det først og fremmest terapeutens mål og hensikt at etablere en dialog, der ”fænger”, hvorefter dialogen kan skabe mulighed for klientens egne initiativer, frihed og muligheder” (Ibid:129).

Oppsummering

Teorien knyttet til å ”la eksperten fare” tar utgangspunkt i at terapeuten må ta en bevisst valgt til hvilken innstilling en skal ha i møte med klienter. Innstillingen er knyttet til en nysgjerrig holdning og en ikke vitende posisjon. En holdning om å la livsverdenperspektivet styre samtalen, mer enn at terapeuten får svar på sine antagelser. Ekspertens blikk mot en bestemt teoretisk forklaring, kan lett ugyldiggjøre livserfaringen. I arbeidet med reflekterende team blir gjensidig påvirkning et bærende element, og utgangspunkt for oppnåelse av reflekterende prosesser. Å ta et oppgjør med profesjonalitetsregelen, har sammenheng med hvilken innstilling og posisjon terapeuten tar i møte med klientene. Ved å la eksperten komme i forgrunnen forskyves klienten i bakgrunnen og det forstyrrer den reflekterende prosess. Å

lytte til det uttalte ord mer enn å la teorien styre samtalene, handler om å tørre å stole på klientens historie uten å validere denne. ”Å ikke vite” handler ikke om å ikke anerkjenne egen faglighet, men mer om å vise ydmykhet i møte med klient og dennes historie.

6.3.2. Å utfordre seg selv og de gjeldende regler på arbeidsplassen

I dette undertema fokuserer informantene på sammenhengen mellom måten å møte klienter på, at alle stemmer skal bli hørt og organisering ved bruk av reflekterende team.

Informantene viser til at de tror det er en planlagt eller bevisst tanke bak organiseringen av reflekterende team. Organiseringen generer noe og legger til rette for opplevelsen av reflekterende prosesser. ”Tanken bak” viser til et grunnsyn, hvor hensynet og stemmene til den Andre: klienter og samarbeidspartnere, er like viktige.

”Jeg tenker , det å bruke reflekterende team, det sier noe om en måte å organisere det på, men det sier også noe om tanken bak. Altså noe man tror på, vil jeg tro....., så er det jo alt det den generer, ...det at hver enkelt som er tilstede kommer inn med sine perspektiver”(2/74).

En av informantene nevner at den første erfaringen med bruk av reflekterende team har ført til en forandring for henne, en viktig hendelse som hun har tatt med seg videre i livet. Hun møtte mennesker på som føles riktig. Terapeuten trengte ikke å være så pretensiøs. Hennes møte har endret hennes ”rolle” på arbeidsplassen.

”De fleste mennesker vil bli møtt på riktig, altså, det tror jeg og selv om man i blant kan kjenne at man..., ja, så derfor vet jeg ikke noen annen måte. Jeg tenker, hvordan gjør du da, eller forsøker å ikke være så himla pretensiøs..” (4/218).

Arbeidsmåten legger til rette for at flere ulike stemmer skal høres. Informantene fremhever at det handler om å finne et felles språk mellom dem som arbeider sammen på arbeidsplassen. Dette betyr å innta en felles holdning. En informant sier: *”i tilstrekkelig grad forsøke å finne et felles språk”(4/202).*

Videre sier samme informant at hvis man mister *”det levende i oss”* da spiller det ingen rolle hvilken teknikk man har, *”for det kjenner jo folk”*. Hun påpeker også at det er hennes jobb

som leder, å ta et ansvar i forhold til hvordan mennesker snakker sammen. ”Å ikke tillate et for krenkende språk”(4/352).

Oppsummering av funn

Informanten trekker her frem forforståelsens betydning og terapeutisk identitet i klinisk arbeid med bruk av reflekterende team. De mener arbeid med reflekterende prosesser er med på å endre deres innstilling til mennesker inkludert seg selv, samtidig som det tilrettelegger for samhandling på arbeidsplassen.

Drøfting av funn

I det følgende drøftes forforståelsens betydning og hvordan vi gjennom språk og språklig aktivitet, sam-skaper mening.

I et sosialkonstruksjonistisk perspektiv fokuseres det på hvordan bevissthet og den sosiale verden kommer til syne og opprettholdes gjennom vårt språk¹⁹ og relasjoner til hverandre. Det er gjennom språk og språklig aktivitet, vi sam-skaper mening.

John Shotter (2009:1) skriver: ”*new ways of acting cannot be planned: they have to emerge*”. Denne setningen er knyttet til Shotters diskusjon rundt behovet for revurdering av begrepet sosialkonstruksjonisme. Han sier en måte å gjøre dette, er ved å;

*“Relating ourselves to our surroundings, while moving around within them
Thus to be better able to terms to know our way around, or to feel more at
home in them, with the consequence of better Knowing how to go on within
them”(Ibid:1).*

Shotter og Seikkula henviser til Bakhtin når de omtaler språk. Bakhtin har en dialogisk tilnærming til mennesket og ser ikke språket som først og fremst et uttrykksmiddel for den enkelte, men som et redskap for hele den sosiale sammenhengen individet står i. Olga Dyste (1998) sier at dialogbegrepet får innflytelse på hvordan vi tenker om tenking. ”*Ei slik oppfatning av dialog har rot i synet på mennesket og på fellesskapet. For Bakhtin byrja samfunnet med den andre personene, og med relasjonen mellom eg og den andre*”(Ibid: 24).

Polyfoni for Bakhtin har både med ”posisjon og med holdning til sanning å gjøre” i følge

---

¹⁹ Språk: ”Sprog er defineret som alle udtryk. Udtrykkene, som kan antage mange former, f.eks. ved tale, skrive, male, danse, synge, pege, græde, le, skrike, slå, osv. , er alle kropslige aktiviteter”. (Andersen 2006:171)

Dyste. Å beholde sin egen stemme , uavhengig av den andre er en forutsetning for polyfoni.

”Polyfoni heng saman med Bakhtins forståing av sanning som noko som aldri er gitt ein gong for alle, som aldri kan fangast av eit system”(Ibid:32).

Slik jeg forstår det var Bakhtin skeptisk til alle som mente at de hadde funnet sannheten og som ville monologisere den. I følge Dyste var han opptatt av den monologiseringen som skjer når flertallet blir entydige, når åpne meningsutvekslinger blir lukket og når fasitsvar erstatter søking. Dette oppfatter jeg som at det er viktig å komme frem til en felles holdning til hvordan en skal snakke med hverandre på arbeidsplassen, nettopp for å la alle stemmer komme frem uten at det blir monologer.

En av informantene etterlyser nysgjerrigheten hos sine kolleger, og sier at hvis du tar forgitt at du har forstått den andres valg av ord, så tror hun at du ”glipper” i forhold til å få tak i hva den andre legger i sine valg av ord. Informanten tror at denne måten å forholde seg til mennesker på har sammenheng med hvordan man tenker på seg selv i forhold til den andre. Terapeuter har en teori om hva ordet betyr og vektlegger på denne måte egen forforståelse. Spørsmålet er hva det gjør med samarbeidet, når en tenker annerledes? På hvilken måte kan alle stemmer inkluderes og fører dette til tilretteleggelse av reflekterende prosesser? I følge informantene og nevnt teori, viser erfaringen at man må ta et valg i forhold til språkutveksling. Monologer og sannheter fører i følge Bakhtin ikke til polyfoni (flerstemmighet). Jeg mener at det forstyrrer muligheten til å reflektere, både i en samtale og ved bruk av reflekterende team, om en terapeut snakker uten å få frem den andres stemme. En lytter til en monologisk tale som ikke får frem forskjeller. Et reflekterende teams oppgave er i følge informantene å lytte, merke seg det som treffer og by på dette i håp om at det kan ytterligere utvide samtalen.

Tom Andersens definisjon av refleksjon er å få brakt de forskjellige medlemmers viktigste inntrykk frem. Deretter snakker de sammen om dette (Andersen 2006);

”Konteksten for refleksionerne er det, som har fundet sted både verbalt og analogt i samtalerummet. Vore refleksjoner tager ofte form som af en dialog, og vi kommer med kommentarer til hinanden og spørger ofte hinanden, om de andre har tænkt uddybende eller noget andet.(Ibid:58).

Jeg finner likhet mellom refleksjon gitt fra det reflekterende team og Løgstrups spontane livsytringer.

”Løgstrup beskrev på et fenomenologisk vis hvordan normer og etikk vokser ut av livsytringer. På elementært vis er livsytringer etiske i seg selv, uten at vi

tenker på det. Spontant er de drivkrefter i våre handlinger, uten at vi planlegger, velger eller tenker over slike livsytringer”Sviland et al (ibid:135).

Livsytringene får sitt innhold av situasjoner og vårt forhold til andre. Vedeler sier at som levende kroppslige vesener kan vi ikke annet enn å respondere på andres uttrykk. Hun viser til Shotter (1993).

”Det er i disse øyeblikkene vi flettes sammen, at nye muligheter i relasjonen blir skapt og nye former og erfaring kan dukke frem. Avhengig av hvordan uttrykkene berører og gir gjenklang i den andre, vil det bringe til live det vi allerede har erfart og kunne ha den effekten som filosofen Ludwig Wittgenstein kaller ”påminnelser”. Gjennom disse påminnelsene kan det oppstå nye muligheter til nye relasjoner, erfaringer og handlinger i en refleksiv prosess”(Ibid:3).

I et samarbeid hvor terapeuter intervjuer en familie og gjør bruk av reflekterende team, kan tilbakemeldingen fra det reflekterende team også sees på som en mulighet til å se på seg selv ”utenfra”.

Oppsummering

Drøftingen vektla språk og dialogisk tilnærming som utgangspunkt for å skape sosiale sammenhenger. Teorien beskriver hvordan monologer og forforståelse kan forstyrre muligheten for tilretteleggelsen av reflekterende prosesser da det ikke får frem de ulike stemmene. Polyfoni handler om å innta en posisjon, en holdning til hva som betraktes som en sannhet, og få frem de ulike stemmene i omtalen av et tema. Refleksjonene bygger på det som treffer. Terapeuten responderte på eller med utgangspunkt i en motivasjon ut fra et ord eller setning som terapeuten lytter til. Gjennom denne type samtaler og refleksjon kan det oppstå nye muligheter.

6.3.3. Terapeuten må innta en holdning i forhold til praksis og teori

Samtlige informanter hadde gjort seg tanker om uttrykket ”praksis før teori”. Flere informanter mener, at praksis må komme foran teori, for at en skal bli trygg i seg selv. De nevner at teorien lett kan skygge for et møte på det personlige plan.

”For å bli trygg i seg selv så må praksis komme først. Hvis du les for mye teori og skal ut å være flink i metode så,... du blir ikke naturlig da. Du blir en robot og det merkes jo veldig i en slik tett menneskelig relasjon. Jeg tror folk blir

veldig usikker på deg hvis du ikke er ekte”(1/81).

I arbeid hvor reflekterende team benyttes, fremhever informantene viktigheten av å bruke egen livserfaring og sine ulike sanser, i møte med klienter. Informantene har sammenfallende tanker om å bruke sine sanser og egne erfaringer. Dette er en forklaring på hvorfor praksis bør komme før teori. *”det er en litt annen måte å få disse verdiene, holdningen inn på, fordi det går gjennom kroppen”(3/123).*

”Å lene seg tilbake, kjenne etter, ja å høre på den indre dialogen som går”(3/66) fører til at en bruker seg selv som menneske med livserfaringer. Dette fører til en måte å være tilstede i samtalen, en holdning som igjen fører til en trygghet.

Praksis beskrives som personlig viktig for terapeuten. En av informantene fortalte at hun for mange år tilbake begynte å reflektere ut fra følelser og fornemmelser. De var flere unge terapeuter som ikke hadde så mye teorigrunnlag, men samtlige *”ville det samme”*. De bygde opp et fellesskap sammen rundt det *”å ville det samme”*. De søkte teori i etterkant. Møtet og holdningen med Andersen og reflekterende prosesser, stemte med deres holdning og overbevisning.

En annen begrunnelse er at arbeidsmåten først og fremst handler om en væremåte eller holdning ovenfor klienter.

”..for noen, der teorisøking, eller metodesøking har mer plass enn evnen til å være seg selv, til å være trygg i seg selv, så kan det være mer en utfordring”(1/92).

En av informantene sier at det for henne handler om først og fremst å være opptatt av *” møtet med dem eller de hun skal treffe”* og at dette er utgangspunktet for at *”man legger teoriene litt til siden”* og at *”man prøver å møte dem eller de så åpent som mulig”(2/110).*

Videre sier hun at alle har en ideologi, men det handler om å være åpen i møtet og heller i ettertid benytte teori. Informanten viser til hva hun husker fra de første møtet med Andersen og hva som har fått betydning for henne i ettertid.

”når man har latt seg få den her erfaringen, så er den veldig nyttig, ja og den er med på å forsterke arbeidet”(1/197).

Oppsummering av funn

Informantene beskriver terapi som en tett menneskelig relasjon, hvor terapeuten lett vil avsløres der hvor metoden skygger for det personlige i samtalen. De fremhever betydningen av å bruke egen livserfaring og sanser i møte med klientens historie, når terapeutene deler sine tanker fra reflekterende posisjon. Videre sier de det kreves praktisering for å finne frem til en personlig trygghet når en velger å arbeide med bruk av reflekterende team. Informantene mener verdiene og holdningen kommer som resultat av praktisering og at terapeuten tillater å bruke seg selv. Teori er viktig, men den kan også begrense terapeutene i å legge merke til uttrykkene. Det kan også i følge informantene lede terapeutene til å tro de kan sette seg selv og gjensidig påvirkning fra egen livsverden, utenfor møtet. Informantene nevner også at praktiseringen og bruk av egen livserfaring i møte med klientenes historier har ført til en holdningsendring hos dem.

Drøfting av funn

Informantenes tanker om Andersens kjente utsagn ”praksis før teori”, blir i denne delen drøftet opp mot teori.

Jeg oppfatter at informantene sier at ”praksis før teori”, ikke har noe med tilegnet teori og fagkunnskap å gjøre. De mener det handler om hvordan du anvender forkunnskapen i møte med mennesker. Teori kan i følge Sundet (2006) bidra til å evaluere mennesker, ved at en plasserer mennesket inn i teori. For noen terapeuter kan fokus på metode og et ønske om å løse problemet på en bestemt måte, lede til at terapeuten ikke hører historien fra klientenes livsverden slik den blir fortalt. Klientens fortelling blir evaluert opp mot hva teorien forteller. Jeg tenker dette handler om å lære seg å lytte til det klientene sier og ikke det vi tror de mener (Andersen 2006:13). En måte å våge å stole på klientenes fortelling, uten å definere og vurdere. Anderson (2003) skriver at teorien vil innvirke på terapeutens måte å snakke og handle på, i tillegg innvirker den på terapeutens underliggende intensjoner. Hun viser til at teorien annonserer terapiens mål og de forutsetninger som må ligge til rette for å nå målet. Teori er med andre ord forforståelse eller forkunnskap, men begrenset og gjort til noe generaliserbart. Møtet med et menneske er i følge Andersen (2006);

*”..å være sammen med den anden på en måde, så den anden bliver den person, som han eller hun ønsker mest at være i den situation på det tidspunkt”
(Ibid:104).*

Lindseth sier at ”ekspertene” kan ved å beskrive og forklare sykdommer, frata klienten den

sansemessige åpenheten knyttet til deres sykdomserfaring og dermed ser bort fra en viktig livserfaring. Dette gir et viktig bidrag til at klientens livserfaring kan forsvinne i møte med eksperten hvor teorien dominer. Teorien kan begrense erfaringer og klientens fortelling fra egen livsverden. Andersen (2006) sier at det for han har vært interessant å merke seg følgende;

”..at endringer i praksis er kommet først: de blev så fulgt af forsøg på at forstå forandringerne”(Ibid:105).

Videre sier han at praksis burde i større grad kaste lys over og endre våre teorier, mer enn at teoriene påvirker vår praksis.

Andersen sier i intervju med Per Jensen (2006) at det ikke er lett å være en hierarkisk orientert psykiater hvis en skal arbeide med reflekterende prosesser. Han viser til sin tid som distriktslege og hvor naboer og besøkende fylte kjøkkenet når han var på sykebesøk. *”De var der for å vise sin oppmerksomhet og villighet til å gjøre noe om det ble ønsket”(Ibid:163).*

Andersen gjør oss her oppmerksom på sin bevissthet knyttet til hvilken maktposisjon han hadde som lege. Erfaringen fra ”møtet på kjøkkenet”, medførte at han tok et valg. Han valgte å lytte til hverdagsmenneskets erfaring, gi dem en stemme. Han ble oppmerksom på at mennesker har en ide om hvordan de skal leve sine liv, og hva de tror hjelper. De må bare gis mulighet for å få delt sine erfaringer. Erfaringen som distriktslege kan sees på som et ”veiskille” hvor Andersen ble oppmerksom på at han som lege møtte begrensninger i å gi råd og fortelle mennesker hva de bør gjøre i stedet for det de gjør.

Nortvedt og Grimen(2004:177) skriver at vi godtar mye som uproblematisk, på grunn av en persons autoritet. Videre sier de at selv om integrasjon av teori og praksis er viktig, er det viktig å ha et distansert forhold til teori. *”Ingen teori kan helt omsettes til praksis og mange teorier bør ikke omsettes . Mye praksis kan dessuten ikke teoretisk begrunnes”(Ibid:167).*

Informantene viser til at møtet handler om å tilrettelegge for at både terapeut og klient kan ”være seg selv”. Når de tillot å la den andres uttrykk gjøre kroppslig erfart inntrykk, førte denne erfaringen til en holdningsendring. Denne kunnskapen mente de ikke var mulig å lære seg ved å lese teori, den måtte erfares gjennom praktisering og ved bruke seg selv og sine sanser.

Anderson (2003) sier at for den tradisjonelle terapeut kan utgangspunktet i en ”ikke viten”, oppleves som en latterliggjøring og nedvurdering av teorikunnskapen. Hun viser til at denne ideen er et alvorlig ment forslag som er underbygget av troverdige filosofiske ideer;

”Teorien som social konstruktion, det vil sige forestillingen om, at virkeligheden ikke findes fritsvævende ”derude” men konstrueres gennem kollektiv opfattelse af betydning, fandtes, før det første solide, postmodernistiske standpunkt tog form inden for humanistisk tænkning” (Ibid:13).

Begrunnelsen for å legge teorier eller metoder til siden, er å åpne opp for møte mellom mennesker. Hjørdis Nerheim (1996) viser til Wittgenstein når hun skal rettferdiggjøre dagligspråkets toveiskommunikasjon, som en kommunikasjons- og forståelsesrelevant selvutfoldelse. *”Det er språkbruken som gir språket uttrykk, ordene en mening”* (Ibid:19). Hun sier videre det er interessen for dagligspråket eller det naturlige språk, som vi daglig anvender, som gjør Wittgensteins sene språkteori relevant for hermeneutikken(Ibid:260). Wittgenstein kaller *”klassen av alle sanne utsagn om verden”* for naturvitenskapen. Jeg opplever at ”praksis før teori” har sammenheng med holdningen til erfaringen og dagligspråket, ut fra skepsis til å la det ”intellektuelle verdensbilde” overta for erfaringskunnskap og hensynet til kroppens uttrykk og erfaring

Et eksempel hentet fra filmen ”Else hjemme i verden”; 1999 av Rossella Ragazzi. En lege og en filosof sitter ved kjøkkenbordet hjemme hos Else. Hun sier; *”Det sies at jeg har et skarpt blikk, hva mener dere”?* Legen sier umiddelbart: *”Nei det synes jeg ikke”*. Filosofen sier: *”Det spørs nå hva du mener”*. Legen gikk ut fra sin forforståelse av ordet skarp, mens filosofens spørsmål utløste en forklaring. Else fortalte at et skarpt blikk hadde sammenheng med det samiske ordet ”boadsji”, som betyr en ”sterk kvinne”.

Oppsummering

Teori er forkunnskap, som en tar med seg inn i samtalen, den kan evaluere menneskets uttrykk, og gjøre det vanskeligere for terapeuten å lytte til den sansemessige erfaringen som er knyttet til sykdommen. Et terapeutisk møte er å legge til rette for at enhver kan presentere seg ut fra seg selv, slik de ønsker å fremstå i situasjonen uten å bli evaluert. Praksis før teori, er også knyttet til overbevisning om at det er i møtet endringer skapes og behovet for å forstå kommer i etterkant. Et møte hvor terapeuten også tillater seg å bruke seg selv knyttet til egen livshistorie.

7. AVSLUTNING

I avslutningsdelen vil jeg oppsummere mine forskningsfunn og se disse i sammenheng med forskningsspørsmålene. Denne delen avsluttes med kritiske refleksjoner omkring oppgaven og noen tanker om hva jeg tenker Tom Andersen ville ha sagt til undersøkelsen.

7.1. Formålet

Et ubehag hos meg var utgangspunkt for oppgaven. Reflekterende prosesser, etter Tom Andersens arbeider ble omtalt upresist og blandet sammen med andre lignende arbeidsformer. Ubegrepet snakket jeg om i mitt siste møte med Andersen. Hans tilbakemelding var at jeg hadde forstått noe, men han sa ikke hva. Dette førte til et engasjement til å prøve å forstå. Jeg var nysgjerrig på hva terapeuter som hadde samarbeidet med Andersen opplevde som vesentlig å vektlegge i arbeid med bruk av reflekterende prosesser. Overordnet forskningsspørsmål var:

”Er det slik at alle refleksjoner fører til en reflekterende prosess?”

Hva er det bruken av refleksjon som ”arbeidsmåte” fremmer etter Tom Andersens ideer?

Hvordan omtaler terapeuter de kjennetegn hos seg selv og andre som de mener bør vektlegges?

Hvilke forventninger stilles til terapeuter som arbeider etter denne arbeidsmåten?”

7.2. Oppsummering i forhold til studiets formål

De sentrale funn i oppgaven vil i dette avsnittet fremheves og kommenteres i forhold til hvorfor jeg finner dem vesentlige for arbeidet med bruk av reflekterende prosesser.

7.2.1. Evner og forutsetninger

Informantene mente at det stilles forventninger og krav til terapeuten. De nevnte sensitivitet, fornemmelse, tilstedeværelse og betydningen av å vise seg selv frem som i det terapeutiske rom. De refererte til hva de har funnet vesentlig å ta med seg fra samarbeidet med Andersen. Det overrasket meg at informantene snakket om at det krevdes noen evner, og at det ikke er mulig for alle terapeuter å tilegne seg disse.

Når jeg søkte i litteraturen knyttet til deres utsagn, fant jeg ikke dekning for at Andersen mente det skulle stilles krav til terapeuter. For meg betyr dette at informantene har fått formidlet disse første holdningsideer, gjennom sitt samarbeid med Andersen.

Andersen (2006) og Anderson(2003) skriver begge om å utforske uttrykkene en lytter til, i deres forskjellige nyanser og betydninger. Sparks et al (2011) omtaler sammenfallende beskrivelser med mine funn;

"..we attune ourselves to each other during reflections, listen for a theme around which we might cohere, and introduce variations, extensions, and even tones of opposition around the theme" (Ibid:116).

Måten å beskrive arbeidet med reflekterende prosesser og reflekterende team, er forskjellig fra det som vektlegges innen Seikkula og Whites terapeutiske tilnærminger. Jeg finner dekning for dette hos Sparks et al (2011);

"Harry Goolishian proposed the term "reflecting process," which was adopted by Tom Andersen (Hoffman, 2007). In narrative therapy, the term "outsider witness group" is widely used, emphasizing the definitional ceremony metaphor described by anthropologist Barbara Myerhoff (Mayerhoff, 1986: White, 1995). We use the phrase "reflecting team" as it conveys a way of assisting each other rather than working isolation" (Ibid:115).

Jeg mener det er mer regi i Whites arbeid, "Outsider witness group". Regi gir mindre mulighet til de umiddelbare følelser og uttrykk, hvor terapeuten bruker seg selv som utgangspunkt i møte med den Andres uttrykk. Jeg mener ydmykheten for familiens historie ikke blir viet nok plass. Terapeutenes formulering vil være avgjørende for hvor frie de som lytter føler seg med hensyn til å ta med seg det som får betydning for dem. Informantene fremhever terapeutens evne til å ta imot den andres uttrykk: "Å vise seg selv frem" i møte med klienter. Jeg oppfatter at poengteringen av den personlige terapeut, er den vesentligste forskjellen fra andre sammenlignbare terapiretninger.

I arbeidet med bruk av reflekterende team er kroppens uttrykk utgangspunkt for det som skal forsøkes beskrives gjennom ord. Når terapeuter velger å bruke seg selv og sine sanser som repertoar for det terapeutiske arbeid, er dette med på å bryte profesjonalitetsregelen. Dette fører til en holdningsendring som merkes i det terapeutiske rom.

Forutsetning for reflekterende prosesser er et gjensidig samspill mellom alle tilstedeværende. Samtlige byr på seg selv på ulike måter, ut fra ulike posisjoner. De møtes i et oppmerksomhetens rom med en atmosfære som berører menneskefellesskapet.

7.2.2. Det reflekterende samarbeid

Det reflekterende samarbeid mellom den som leder samtalen og det reflekterende team fremheves som vesentlig for å tilrettelegge for reflekterende prosesser. Informantene mente at terapeutene må by på seg selv. Cole P.(2001) fremhever at betydningen av å dele personlige historier kan medvirke til å endre tidligere historier. Hertz (2010) skriver at det kreves mot av en terapeut å ikke ha svar på alle spørsmål, men by på sin usikkerhet og sårbarhet gjennom refleksjon. Dette er i samsvar med min empiri.

Informantene sier at de gjennom praktisk samarbeid med Andersen, fikk tak i en grunnleggende holdning som de fremdeles verdsetter. Denne innstilling knyttes til det de mener er, "Å la eksperten fare". Dette beskrives som en ikke vitende holdning i møte med klienter. Terapeutene bør ta et bevisst valg og gjøre opprør mot det de beskriver som profesjonalitetsregelen. Møtet er en likeverdig utveksling av erfaringer.

Informantene sier det er lettere for terapeuter å reflektere på det gjenkjennbare, når samtalen føres i dagliglivets språk og rundt livsverden perspektivet. Til forskjell fra et profesjonsrettet språk hvor terapeuter undersøker tema for å få svar på sine antagelser. De sier at det er lettere å "vise seg selv i det" når uttrykkene møtes gjennom livserfaringer. Her vises den fenomenologiske holdningen som dannes i møtet mellom mennesker hvor gjensidig påvirkning medfører en synliggjøring av den Andre. Det skapes utvikling og vekst i et meningsskapende møte med subjektive erfaringsopplevelser. Dette er den holdningen informantene fremhever de har fått gjennom å praktisere sammen med Andersen. Erfaringen ble integrert i en fordi den gikk gjennom kroppen.

Informantene sier at samarbeidet med kollegaer, "*Å lære det samme*" er viktig. I et samarbeid hvor terapeuter er avhengig av hverandre gjennom samspill, og muligheten til: "Å by på seg selv", har jeg blitt oppmerksom på den trygghet dette krever mellom kollegaer. Det krever at en kan stole på hverandre, lene seg tilbake og vite at en blir "fanget opp" eller hentet inn om dette kreves.

7.2.3. La eksperten fare

Dette handler om å innta en holdning, legge bort eksperten i møte og omtale alles uttrykk med verdighet. Dagliglivets språk utforskes, nysgjerrighet rettes mot mulige kulturelle forskjeller i uttrykk og språk.

Å bruke seg selv, sine egne sanser, la seg berøre og være nysgjerrig på seg selv er et godt utgangspunkt for refleksjon. Jeg oppfatter at dette har sammenheng med at terapeuter som arbeider på denne måten har tatt et personlig valg i møte klienter. Et møte hvor en ser egne fornemmelser i sammenheng med eget levd liv. Informantene mente evnen til å ta imot den andres uttrykk, gjøre dette til et inntrykk hos seg selv, hadde sammenheng med i hvilken grad terapeutene kunne bruke seg selv og egen sensitivitet i møte med den andres uttrykk. De fremhevet at det gjenkjennbare i livsverdenperspektivet, førte til en utvidelse eller ny forståelse, en reflekterende prosess.

7.2.4. Kroppen og sansenes språk

Sammenheng mellom å være nysgjerrig på seg selv, egne følelsesmessige reaksjoner og bruke berørtheten som utgangspunkt for å til å dele refleksjoner, fremheves som det viktigste i arbeidet med reflekterende prosesser. For å legge merke til bevegelser i seg selv, nevnes oppmerksomhet og tilstedeværelse som viktig. Terapeutene i den reflekterende prosess vil på denne måten vise seg selv frem. Jeg mener at det er en sammenheng mellom evnen til å ta imot den andres uttrykk og vise seg selv frem. I følge teorien (Martinsen 2009) er det flere måter å møte hverandre på i språket. Å snakke ut fra seg selv som subjekt er slik jeg ser det svært viktig når de som reflekterer snakker.

7.2.5. Praksis før teori

Tom Andersen er kjent for å fremheve betydningen av praksis før teori. Informantenes tanker knyttet til en filosofisk holdning, har ført frem til en måte å forstå hans utsagn på. Informantene mener det handler om, terapeutens tilstedeværelse, nysgjerrighet og bruk av egen livserfaring og sanser i møte med klientens historie og ikke ervervet teoretisk kunnskap. De sier at å praktisere er den eneste måten å få disse verdiene som holdning. Andersens uttrykk ”praksis før teori”, handler om å ta høyde for at teori kan begrense terapeuten i å legge merke til uttrykkene. Det handler om å øve på å bruke sansene, lytte til en samtale ut fra et livsverden perspektiv, mer enn ut fra teorien forteller.

7.2.6. Oppsummering

Forutsetninger for en reflekterende prosess er gjensidig samspill mellom samtlige tilstedeværende, alles stemmer skal høres. Arbeidsmåten fremmer en likeverdige innstilling i

møte med klienter. Denne type arbeid fremmes gjennom praktisering og evnen til å legge merke til, i kombinasjon med å våge å vise seg selv frem som terapeut.

Det stilles noen forventninger til terapeuten. De må være bevisst erfaringer fra eget levd liv. Videre forventes det en bevissthet på hvordan klientenes inntrykk tas imot. I en reflekterende prosess blir klientenes fortelling møtt av terapeutens sensitivitet og evne til å la historien treffe dennes følelser knyttet til egen livserfaring. For å kunne bruke seg selv gjennom fornemmelser i møte med den andres uttrykk, anbefales det at terapeuten tar et valg eller et oppgjør med profesjonalitetsregelen.

Det skjer noe med forståelsen vår som terapeuter, når man tillater kroppen å reagere. Å fornemme hverandre gjennom de historier vi forteller gir et følelsesmessig fellesskap. Refleksjon fra et reflekterende team skal merkes. Ordene må merkes, gjøre en forskjell.

7.3. Kritisk refleksjon

En utfordring ved oppgaven har vært å forsøke å språksette de ikke språksatte erfaringer og det enda ikke uttalte. Dette er i seg selv en meget vanskelig oppgave, hvordan snakke og skrive om det ”usnakkelige”.

Jeg har få informanter som medfører at jeg ikke har funnet frem til generaliserbar kunnskap. Jeg funnet frem til fire informanter som har formidlet sine meninger. Deres ulike utsagn gir mening for meg i denne oppgaven. Samtlige informantene er kvinner, fra de nordiske land og med helsefaglig bakgrunn. Jeg har oversatt deres språk til norsk, det kan medføre frafall av nyanser i språket.

Et annet viktig poeng er at ingen av informantene var leger eller psykologer. Det kunne vært nyttig å få beskrivelser og meninger fra yrkesgrupper med annen bakgrunn.

Kriteriene for deltagelse i prosjektet var at samtlige skulle ha samarbeidet med Andersen. Jeg har valgt ut informanter ut fra hvem jeg trodde kunne gi meg kunnskap.

Jeg har valgt en fenomenologisk hermeneutisk metode som ivaretar informantenes utsagn. Hadde jeg valgt en annen analysemetode eks. diskurs analyse eller grounded theory ville resultatet sannsynligvis blitt annerledes.

7.4. Min prosess

Jeg opplevde møtet med informantene, som en samtale under likeverdige forhold. De lot meg få ta del i sine opplevelser og erfaringer fra sitt samarbeid med Tom Andersen. En del var gjenkjennbart, mens annen informasjon har utvidet min forståelsen i betydelig grad. Under arbeid med analysen ble jeg innhentet av min forforståelse. Dette har medført refleksjoner

rundt problemer knyttet til troverdigheten til dette arbeidet. "Ser jeg noe nytt eller tolker jeg bare det jeg ser i samme forståelsesramme" Jeg la bort materialet gjentatte ganger, for så å ta det frem og begynne på nytt. Men selv om den samme uroen har vært der, har den ført til økt bevissthet og refleksjon rundt min rolle som forsker i et kjent felt.

Ubehaget over å forske i feltet på bakgrunn av respekten jeg har for Andersens arbeid begrenset meg i begynnelsen av prosessen. Min lojalitet til ham som lærer, mentor, terapeut og menneske har vært en ramme for min forståelse og virket begrensende på min frihet til nytenkning. I løpet av skriveprosessen har jeg likevel integrert nye perspektiver og utvidet min forståelse for det han skrev og for ham som terapeut.

Jeg har gjennom prøving og feiling språksatt fornemmelser og udefinerte erfaringer jeg håper kan bidra til bedre formidling til studenter i fremtiden. Denne prosessen har ført til en bevissthet og forståelse for den (de) teorien(er) som har endret seg i takt med praktiseringen av reflekterende team og reflekterende prosesser. Det ubehag jeg gikk med, som ble fortalt Andersen før han døde, er nå språksatt og omsatt til økt innsikt for meg.

7.5. Nye spørsmål for fremtidig forskning

Hadde jeg fått muligheten til å arbeide videre med tema, ville jeg tatt nye intervjuer, med andre yrkesgrupper som leger og psykologer. Jeg hadde konsentrert meg om å få utdypet informantenes erfaringer fra samarbeidet med Andersen ytterligere. Spørsmål kunne vært: "Hvordan utvikle dette arbeidet videre? Er det slik at dette er umulig ut fra hensyn til de rammer som Andersen laget? Må en da gå bort fra bruk av begrepene reflekterende prosesser og reflekterende team siden dette er knyttet opp til Andersens hovedverk?"

I et samarbeid hvor terapeuter er avhengig av hverandre gjennom samspill, har jeg blitt oppmerksom på den tryggheten dette krever mellom kollegaer. Kan dette forskes på i fremtiden? Sparks et al (2011) skriver det slik;

"Ellen prophetically said it would be necessary to live each other if our enterprise was survive. As our intimacy and trust in each others grew, we were better able to listen for the potential contribution of each voice, different as it might be from our own" (Ibid:117).

7.6. Konklusjon

Andersen har formidlet en væremåte eller holdning kombinert med tenkning og praksis som har fått stor innflytelse på de terapeuter han samarbeidet med. Informanter har oppfattet holdningen som varsomhet for dens andres selvforståelse, respekt, likeverdighet og sensitiviteten i møte med mennesker. Sensitivitet kan være en lite artikulert evne til å se, høre,

berøre og føle på ting på bestemte måter. Den kan oppøves gjennom praktisk erfaring og møte gjennom livserfaringsperspektivet. Jeg velger å tro at Andersen med sitt fokus på ”praksis før teori” har ønsket at terapeuter skal utvikle denne kompetansen. Jeg mener at det for fremtiden vil være nødvendig å språksette disse vesentlige krav til terapeuter, med filosofisk innflytelse for å få formidlet grunnholdningen. Det kan medføre mindre uklarheter og mer presis omtale og formidling av arbeidsmåten. Kanskje kan vi lage noen regler basert på funnene. I Sparks artikkel (2011) utgitt under siste del av min skriveprosess, finner jeg dekning for dette standpunkt. Det poengteres imidlertid der at han selv aldri ville ha fortalt noen hva de burde gjøre fremfor noe annet.

”Tom Andersen, the Norwegian psychiatrist who found the reflecting team, described certain ”rules” for his own comments, but declared, ”I would never tell another team member how he/she should be part of a reflecting team’s talk”(Ibid 116).

Fører alle refleksjoner til reflekterende prosesser? Ja, i den grad holdningen, selvforståelsen og erfaringskunnskapen er ivaretatt og i et møte hvor livsverdenperspektivet opprettholdes.

7.7. Hva ville Tom ha sagt om denne oppgaven?

For det første ville han vært fornøyd med at en kliniker skriver om sitt arbeid. Han pleide å si at forskning er når klinikere skriver om det de gjør. Så ville han ha lest oppgaven nøye for å se om jeg har behandlet alle informanter på en respektfull måte. Han ville hatt fokus på at jeg ikke skulle tillegge dem meninger og tolke for mye det de ikke har sagt. Neste fokus ville vært at teorien skulle avspeile de holdninger og måter å forholde seg på som han var opptatt av. Med andre ord respekt og aksept av den andre som en gjennomgangstone i arbeid og teori.

Når jeg i oppgaven finner ut at han har formidlet noen av de ”eldre” grunnholdningene videre gjennom praktisering, skaper dette et dilemma for meg. Informantene hadde flere sammenfallende meninger og uttalelser som sannsynliggjør at de har det fra samarbeidet med Andersen. Jeg er usikker på om Andersen ville ha likt at jeg fremhever noen ideer fremfor andre. Dette selv om jeg hadde forklart ham at det var viktig for meg å finne frem til en måte å omtale arbeidet på for fremtiden, slik at jeg og andre terapeuter om nødvendig kan språksette hans hovedverk, gjennom undervisning, veiledning og på denne måten føre ideer fra hans arbeid videre.

Andersens tenkning og arbeidsform blir i dag forbundet med den språkssystemiske tradisjon. I intervjuet med Per Jensen (2006) sier Andersen følgende;

”Gergen snakker om språk, nesten som om det skulle være noe man har i en skuff og inni der ligger språket. Så tar man det frem og bruker det. Mens John (Shotter) tenker at det ligger i enhver bevegelse, det er knyttet til kroppens bevegelser. Og jeg definerer språk som alle uttrykk”(Ibid:169).

Hvorvidt Andersen selv ville ha plassert seg innenfor den språkssystemiske tradisjon er jeg usikker på, mest fordi jeg oppfatter at språk for han var mer enn det uttrykte ord, som informantene også har formidlet.

Men han ville nok ha smilt litt og sagt: " Hm Ann-Rita, er det mulig at du kan være med på .... og legge dette frem - med informantene som et reflekterende team for å beskrive prosessen og det dere har funnet ut?"

LITTERATURHENVISNING:

Alvesson, M., Sköldbberg K. (2008). *Tolkning och reflektion, vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod.*

2. Opplag, Studentlitteratur.

Andersen, Tom (1990). *The reflecting team Dialogues and Dialogues about the Dialouges* (pp. 18-107 *Broadstairs*; Borgmann.

Andersen, Tom (1991). *Det uttrykte ord skaper personen*
Utposten; 1991;20 (5) s. 196-198.

Andersen, Tom (1992). *Mellommenneskelige forhold, språk og for-forståelse*
Fokus på familien 1, s. 33-43

Andersen, Tom (1993). *See and Hear, and Be Seen and Heard*
Kap. 13, Fra boka til S. Friedman "The new language of change"
Guilford Press, New York, USA

Andersen, Tom (1994). *Kommentarer til to artikler om forskning.*
Fokus på familien 2/1994, s 126-131.

Andersen, Tom (1995). *Klienter og terapeuter som samforskere for å øke terapeutens sensitivitet.*
Fokus på familien; nr. 4, s 193.

Andersen, Tom (1996). *Forskning av behandlingspraksis: Hva skal eller hva bør en slik forskning være?*
Fokus på familien 1/1996. s 3-15

Andersen, Tom (1998). *One sentence of five lines about creating meaning: in perspective of relationship, prejudice and bewitchment preliminary attempts to explicate some thoughts that everybody already have somehow thought of.*
Human System: The Journal of Systemic Consultation & Management. Vol. no. 2, s 73 -80

Andersen, Tom (mai 2001). *Et samarbeid av noen kaldt psykoterapi; uttrykksfylte bånd og meningsfylte uttrykk, (fått av forfatteren) publisert i Rønnestad H.M. og Von der Lippe A. The kliniske intervjuet, side 313 – 333. Oslo Gyldendahl 2002.*

Andersen, Tom (2006). *Reflekterende prosesser,- samtaler og samtaler om samtalerne"*
. utgave, 2. Opplag, Dansk Psykologisk Forlag, DK 3

Andersen, C. C., G. Ellingsen Havrevold, G.M. (1992). "Gregory Bateson – en innføring"
naturen som mentalitet og mentalitetens natur; Samtiden 3,

Anderson, H. & Jensen P. (2007). *Innovations in reflecting process: The Inspiration of Tom Andersen.*
London Karnac

Anderson, H. & Jensen P. (2008). *Inspirasjon, Tom Andersen og reflekterende prosesser.,*
Gyldendal Norsk Forlag AS. 1. utgave

Anderson, H. (2005). *Myths about "Not-Knowing"*,
Family Process Vol.44, No 4, side 498.

Anderson, H. (2003). *Samtale, sprog og terapi, et postmoderne perspektiv.*,
Hans Reitzels forlag København.

Anderson, H. & Gooishian H. (1995) *Klienten er ekspert: En ikke- vitende tilnærming til terapi.*
Forum nr. 3, 10-15

Bagge R. F. (2011). *Hvordan bruke forforståelsen når jeg ikke kan vite noe om den andre?*
Fokus på familien, Nr.1, årgang 39.Universitetsforlaget

Bertrando, Paolo and Toffanetti, Dario (2003). *Persons and Hypotheses: The use of the therapist in the Hypothesising Process.*
ANZJFT ,Vol. 24, No.1, Pp. 7-13

Brownlee, K., Vis, J.A., McKenna A. (2009). *Review of the Reflecting Team Process: Strengths Challenges, and Clinical Implications.*
The Family Journal; Counselling and therapy for couples and families Vol 17. No.2, s.139-145

Campell, D., et al. (1991). *Teaching system thinking*
Karnac Books, London New York

Campell, D., Draper R., Huffington C., (1988). *Teaching systemic thinking*
Karnac Books, London.

Cecchin, G.; (1987). *Hypothesizing, Circularity, and Neutrality Revisited: An Invitation to Curiosity*
Family Process 26:405-413

Chang, J. (2010). *The reflecting Team: A Training Method for Family Counselors,*
The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families 18(1)36-44, SAGE publications

Christensen, H. (1996). *Noen ord om språket,* Et intervju med Tom Andersen,
Impuls no. 4

Cole, P. M., Demeritt, L. A., Shatz, K. M.S., , Sapoznik, M.M.S.W. (2001). *Getting personal on reflecting teams.*
Journal of Systemic Therapies, Vol.20, No.2,

Dyste, O. (1998). *Mikhail Bakhtin- ei dialogisk tilnærming til mennesket, språket og litteraturen.*
Impuls Tidsskrift for norsk psykologi, nr. 1 52 årg. S. 24-34

Dallos, R. & Draper, R. (2007). *Familieterapi, systemisk teori og praksis"*
Hans Reitzels Forlag, København. 1.utg, 1.oppl.

Eie, E. (2006). *Awareness i veiledning*
Norsk Gestalttridsskrift 2006/2

Eliassen, H. & og Seikkula J. (2006). *Reflekterende prosesser i praksis- Klientsamtaler, veiledning konsultasjon og forskning.*
Universitetsforlaget Oslo.

Everett, E. L. & Furseth, I. (2006). *Masteroppgaven, hvordan begynne –og fullføre.*
Universitetsforlaget Oslo, 2.oppl.

Gadamer, Hans-Georg (2003). *Forforståelsens filosof,*
J.W.Cappelens Forlag AS Oslo

Gergen, K. J. (1985). *The social Constructionist Movement i Moderen Psychology.*
American Psychologist Vol.40 No.3

Gergen, K.J. & Gergen, M. (2007). *Sosialkonstruksjon – ind i samtalen.*
Dansk psykologisk forlag; ISBN 978-87-7706-419-7

Giddens, A. (1984) *Hermeneutics and social theory.*
In: G.Shapiro & A. Sica (eds.) *Hermeneutics: Questions and prospects* (pp.215-230).
Amherst, MA: University of Massachusetts Press.

Goolishian, H & Andersson, H. (1992). *Strategy and invention versus non-intervention: A matter of theory.*
Journal of Marital and Family Therapy, 18, 5-16.

Gilligan, S. (1997). When I sit with a client.
Journal of sytemic Therapy, Vol.16,No.2.

Hald, M., Hoven, S. (2009). Tidsskrift for psykisk helsearbeid, Vol & nr. 3.
Universitetsforlage

Haley, T. (2002). *The fit between reflecting teams and a social constructionist approach.*
Journal of Systemic Therapies 21(1), 20-40.

Heidegger, M. (2004). *Varat i tiden 1.,*
Daidalos forlag 2 opplag.

Hertz, S. (2010). *"Børne-og ungdomspsykiatri, nye perspektiver og uanede muligheder"*
Akademisk Forlag DK

Hoffmann, L.,(2007). *Practicing "witness": A human art.*
In H. Anderson & P. Jensen (Eds.), *Innovations in the reflecting process* (pp. 3-15). London:
Karnac.

Hoffmann, L. (1990b). *Foreword. In T. Andersen (ed) The reflecting team: Dialogues and Dialogues about the Dialogues.*
(pp. 7-11) Broadstairs: Borgmann

- Hoffmann, L. (1987).** *La oss legge makt og kontroll bak oss: Mot en "2.ordens" systemisk familierapi.*
Fokus på familien, nr. 3. 1987, Vol.15, ss 129 – 145.
- Höger, C., et al (1994a).** *The reflecting team approach: convergent results of two exploratory studies.*
Journal of Family Therapy 16:427-437.
- Jenkins, D. (1996).** *A reflecting team approach to family therapy: a Delphi study.*
Journal of Marital and Family Therapy, 22: 219-38.
- Jensen, P. (2006).** *Hvordan kan "den store psykoterapidebatten påvirke forståelsen av familierapiforskningen? Hvilken terapeut har det beste tilbudet til hvilken klient.*
Fokus #34 (91-106)
- Jensen, P. (2006).** *Veiskiller" Tom Andersen i samtale med Per Jensen.*
Fokus på Familien, # 3. (163-173)
- Kayrooz, C. (1993).** *The reflecting team; Australian Capital territory*
A.N.Z.J. Family Therapy., 14(3) s.151 - 157
- Kvale, S. (2007).** *Det kvalitative forskningsintervju.*
Gyldendal Norsk Forlag, 10 opplag
- Langdrigde, D. (2006).** *Psykologisk forskningsmetode.*
Tapir Forlag Trondheim.
- Lindseth ,A. (2009).** *Felles livsverden og det egne annethet*
Forelesningsnotat fra 030209
- Lindseth, A. & Norberg, A. (2004).** *A phenomenological hermeneutical method for researching lived experience.*
Original artikkel, Nordic College of Caring Sciences, Scand J. caring Sci: 2004;18, 145-153.
- Lindseth, A. (1994-95).** *Å sanse pasientenes fortelling: Å se, høre og respektere pasienten.*
Artikkelsamling fra sykepleie konferanse i Tromsø i 1994-95.
Sykepleiens kunst-dimensjon - kultur og verdigrunnlag. Universitetet i Tromsø og Regionsykehuset i Tromsø, RITØ.
- Lindseth, A., Marhaug, V., Norberg A., Udén, G. (1994).** *Registered nurses and physicians reflections o their narratives about ethically difficult care episodes.*
Journal of Advanced Nursing (245-250)
- Løgstrup, K.E. (1983).** *"System og symbol"*
Essays 2. Opplag Gyldendal Danmark
- Løgstrup, K.E. (2008).** *Den etiske fordring.*
3 utgave, Gyldendal, Danmark.

Lundby, G. (1998). *Historier og terapi.*
Tano Aschehaug , 3 oppl.

Malterud, K. (2008). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning.*
Oslo Universitetsforlaget. 4.opplag.

Marnar, T. (1994). *Kom - lad os snyde problemet.*
Kapittel VI. Reflekterende team og terapeutens ansvar. Michael Whites bruk av reflekterende team. S. 96 – 106.

Martinsen, K. (2009). *Samtalen, skjønnnet og evidensen.*
Akribe AS, 4 opplag. Oslo

Martinsen, K. (2004). *Skjønn – språk og distanse.*
Klinisk sykepleie, 18 årgang. Nr. 2

Myerhoff, B., (1986). *Life not death in Venice: Its second life.*
In V. Turner & E. Bruner (Eds.), *The anthropology of experience* (pp. 261-286). Chicago: University of Illinois Press.

Nerheim, H. (1996). *Vitenskap og kommunikasjon.*
Universitetsforlaget Oslo, 2. Opplag.

Nortvedt, P. & Grimen, H. (2004). *Sensibilitet og refleksjon, filosofi og vitenskapsteori for helsefag.*
Gyldendal akademiske forlag, Oslo

Pope, K.S. and Tabachnick, B.G. (1903). *Therapists anger, hate, fear and sexual feelings: national survey of therapist responses, clients characteristics, critical events, formal complaints, and training.*
Professional psychology: Research and Practice 29: 142-152.

Rasmussen, S. A., & Svarrer T.(2008). *Reflekterende prosesser og bevidning- En kritisk sammenligning af teori og praksis med synspunkter fra insidere,*
Fokus #36 166-185

Rasmussen, T. H. (1996). *Kroppens filosof, Maurice Merleau-Ponty,*
Semi-forlaget , Brøndby, Danmark.

Reichert, S. & Skjerve, J. (2007). *Fallgruver I broken av reflekterende team I veiledningsgrupper.*
Fokus på familien side 178-190.

Reimers, S. (2001). *Seeing ourselves as others see us: using video feedback in family therapy.*
Australian and New Zealand Journal of Family Therapy 22(3), 115-119.

Rober, P. (2010). *The therapist's experiencing in family therapy practice.*
Journal of Family Therapy, 1-23.

Seikkula, J.(2002). *Åpne samtaler.*
Tano Aschehog, Norge

Seikkula, J. & Arnkil, T. E. (2007). *Nettverksdialoger*
Universitetsforlaget Oslo.

Seikkula, J. & Trimble, D. (2005). *Healing elements of therapeutic conversation: dialogue as an embodiment of love.*
Fam Process; 2005 Dec;44(4):461-75.

Sells, S.,et al (1994). *An ethnography of couples and therapist experiences in reflecting team practice.*
Journal of Marital and Family Therapy, 20: 247-266

Selvini, P.M.et al;(1980). *Hypothesizing-Circularity-neutrality: Three Guidelines for Conductor of the Session.*
Family process (19:1)

Shawver, L. (2001). *If Wittgenstein and Lyotard could talk with Jack and Jill: towards postmodern family therapy.*
The association for Family Therapy and Systemic Practice.

Shotter, J.(2003). *Conversation realities, Constructing Life through Language,*
London: Sage.

Shotter, J.(2009). *Movements of feeling and Moment of Judgement: Towards an Ontological Social Constructionism,*
First draft of paper to be present as a plenary at Constructing Worlds conference, in Denmark
KCC Foundation London

Skjervheim, H. (2001). *Deltakar og tilskodar, og andre essays*
Ashehoug & co, 2. Opplag, Otta, Norge.

Smith, T., et al (1992). *A qualitative understanding of reflective – teams II: therapist´s perspectives.*
Contemporary Family Therapy, 14; 419-432.

Smith, C., (2004). *Relational attunement: internal and external reflections on harmonizing with clients.*
In D.A. Páre and G.Larner (eds) *Collaborative Practice in Psychology and Therapy* (pp. 85-96) New York: The Haworth Press.

Sparks, J., Ariel, J., Coffey, E.P., Tabachnik, S. (2011). *A Fugue in Four Voices: Sounding Themes and Variations on the Reflecting Team*
Family Process, 50(1) FPI , s.115-128

Strand, N. (2010). *Brukermedvikning i utdanningen,*
Reportasje i tidsskrift for Norsk Psykologiforening , 47 433-437.

Stern, D. N. (2007). *“Her og Nå; Øyeblikkets betydning I psykoterapi og hverdagsliv.* Anstrakt Forlag, Oslo

Stern, Daniel, N. (2004). *The Present Moment in Psychotherapy and Everyday Life,* London:W.W. Norton & Company

SNL; Store Norske Leksikon; (2011) <http://www.snl.no>

Sundet, R. (2006). *Reflekterende prosesser – noe mer enn refleksjon?* Kap.1, fra boken Eliassen Helge og Seikkula Jaakko; (2006) ”Reflekterende prosesser i praksis- Klientsamtaler, veiledning konsultasjon og forskning”. Universitetsforlaget, Oslo.

Sviland R., Råheim M., Martinsen, K. (2010). *Språk – uttrykk for inntrykk,* Matrix, 2010; 27 årgang nr.2,132-156

Thagaard, T. (2006). *Systematikk og innlevelse.* Fagbokforlaget Bergen.

Thorn, T. (2008). *Teamworking in Systemic Practice.* Unpublished research dissertation.

Thornquist, E. (2010). *Vitenskapsfilosofi og vitenskapsteori for helsefag* Fagbokforlaget, Bergen

Thøgersen, U. (2010). *Krop og fænomenologi: En introduktion til Merleau-Pontys filosofi.* Academica, et forlag I Gyldendal akademisk, Scandinavian Book Danmark.

Tranøy, K.E. (?). Ludwig Wittgenstein
Historisk omtale av Wittgenstein, Kopi av et kapittel, I en ukjent bok for meg, (105-120)

Vedeler, A.H., (2009). *PPU-for trinn C*

Vedeler, A. H., (2010). *It takes two to tango, PPU-Relasjonell sensitivitet.* Hentet fra Diakonhjemmets litteratur til bruk i PPU undervisning og oppgaver gitt studentene. It’s learning

Vygotsky, Lev; (1988). *Thoughts and Language*
The mit press, Cambridge, Massachusetts, London, England

White, M., (1995). *Re-authoring lives: Interview & essays.* Adelaide, South Australia: Dulwich centre Publications.

Willot, S., Hatton, T., Oyebode, J. (2010). *Reflecting team processes in family therapy: a search for research.*
Journal of Family Therapy 1-24

Wittgenstein, L. (2010). *“Filosofiske undersøkelser”.*
Pax, Oslo.

Ølgaard, B.(2004). *Kommunikasjon og økomentale systemer*,
Akademisk forlag, København 3 reviderte opplag.

Øvreberg, Gudrun og Andersen Tom (1989). *Aadel Bülow-Hansens fysioterapi*,
2. opplag, Harstad –Tromsø.

INTRODUKSJONSBREV TIL INFORMANTER.

MASTEROPPGAVE I FAMILIETERAPI OG SYSTEMISK PRAKSIS 2010 - 2011

Diakonhjemmets høgskole Oslo

Student: Ann-Rita Gjertzen

Veileder på Master: Høgskole lektor, Randi Bagge, Spesialpsykolog Eirik Leinum og Filosof Holgeir Hole

Studieveileder: Anne Øfsti

Viser til telefonsamtale og forespørsel om å delta som informant til mitt masterprosjekt ved Diakonhjemmets høgskole.

Tema for prosjektet:

”Det er ikke alle refleksjoner som fører til en reflekterende prosess”!

Med denne overskriften viser jeg til at tema er **samtaler med bruk av et reflekterende team.**

Jeg er opptatt av ”språket”. Med språk mener jeg uttrykk som ord, tegn, kroppsbevegelser, symboler, handling og pust. Uttrykket bærer med seg en mening og meningen ligger i uttrykket, eks. ordet.

Som utgangspunkt tenker jeg at problemer oppstår mellom mennesker i språket, i en kontekst. I møte med mennesker som søker hjelp i kriser vektlegges språk og mening som sentrale for å skape endring. Bruk av reflekterende team gir mulighet for flere ulike måter å forstå uttrykkene på.

Med et fenomenologisk / hermeneutisk utgangspunkt er jeg interessert i subjektive erfaringer, forforståelsens betydning og søken etter en dypere mening i enkeltpersoners erfaringer.

Jeg er interessert i å undersøke hvilken opplevelse erfarne terapeuter har til nevnte tema. Hva de har erfart som vesentlig for oppnåelse av ”reflekterende prosess” i bruk av reflekterende team. Et av kriteriene til ”erfarne terapeuter” er at de har samarbeid med og sett professor Tom Andersen i arbeid.

Forskningsspørsmål:

Er det slik at alle ulike refleksjoner fører til en reflekterende prosess?

Bakgrunn for valgt tema:

Professor Tom Andersen er den som har introdusert bruken av ”reflekterende team og reflekterende prosesser som arbeidsmåte gjennom snart 30 år. I Europa var det Milano-teamet i Italia som var de første som prøvde ut arbeidsmåten, på dette tidspunktet ble det kalt en metode. Andersen var i utgangspunktet fasinert av deres arbeid, men allerede på begynnelsen av 1980 opplevde han ubehag med den makt de profesjonelle inntok og en ny ide vokste frem. De siste år arbeidet han med begrepet ”reflekterende prosesser” og etter min mening mindre med omtalen og videreutvikling av et reflekterende teamets funksjon og muligheter. Andersen døde i 2007.

Jeg har selv gått i veiledning og arbeidet sammen med Andersen og opplever bruken av reflekterende team som et unikt og fascinerende tilskudd i terapi. Jeg er opptatt av å finne frem til erfarne terapeuters erfaringer, og deres begrunnelser for å velge et reflekterende team i terapeutiske sammenhenger.

Metode:

Undersøkelsen er en kvalitativ metode og hvor innhenting av data er gjennom intervju.

Bakgrunnen for at jeg har ønsket å intervju deg, er at jeg har forstått at du har bred klinisk erfaring og engasjement for bruk av reflekterende team.

Intervjuet vil ta utgangspunkt i åpne spørsmål. Jeg er opptatt av å få dine beskrivelser. Det betyr at det ikke finnes noen "riktige" eller "gale" svar. Intervjuet vil bære preg av å være en "utforskende samtale" og vil vare i ca. 1 time.

Jeg har valgt å søke informanter fra ulike arbeidsplasser. Hvis du av en eller annen grunn ønsker å trekke deg som informant, vil alt materialet bli slettet.

Det vil bli benyttet diktafon under intervjuet som senere vil bli transkribert og analysert. Ditt bidrag til min forskning vil ikke knyttes opp og kunne spores tilbake til deg som person. Dette materialet vil bli slettet ved avslutningen av prosjektet høsten 2011.

Hvis du ønsker å delta, må du underskrive vedlagte samtykke skjema.

Håper du kan føle deg fri og dele dine meninger og erfaringer med meg.

Har du spørsmål før du bestemmer deg er jeg å treffe på e-post: ann.gjertzen@gmail.no

Vennlig hilsen

Ann-Rita Gjertzen

Forskningsspørsmål:**Del 1:**

1. Har du selv erfaring i å benytte reflekterende team?
2. Kan du beskrive din erfaring med å arbeide med bruk av et team?
3. Kjenner du til flere måter å benytte refleksjon i klinisk arbeid?
4. Hva legger du i ordene ”reflekterende prosesser”?
5. Ut fra din erfaringer, hva opplever du fremmer ”en reflekterende prosess”?

Jeg har notert meg at Tom Andersen ofte uttalt, ”praksis før teori”.

6. Hva tenker du om dette utsagnet?
7. Har terapeuters yrkesfaglige bakgrunn betydning for måten de reflekterer på?
8. Har du gjort deg noen tanker om hva som skal til for utvikling av egenskaper hos terapeutene til arbeidet med reflekterende prosesser?

Del 2:

Jeg har lyst til å snakke om uttrykket ”å by på seg selv”.

9. Hva tenker du på når du hører dette utsagnet?
10. På hvilken måte har dette uttrykket betydning for deg i ditt arbeid?

Del 3:

”En kvinne har uttrykt etter erfaring med å bli møtt av det reflekterende team følgende;

” når jeg snakker så fær bare ordene ut i luften, men så sende det reflekterende team mine ord tilbake , da ser æ ordan. Da forstår æ hva æ har sagt. I tillegg så kommer de med mange nye ord i tilknytning til mitt ord og da forstår jeg at mitt valg av ord kan ha flere ulike betydninger. ”

11. Hva tenker du når du hører denne uttalelsen?

EVNER

EVNER TIL Å HA OUBRSIKT/~~STRUKTUR~~-PÅ
DET SOM FOREGÅR I ROMMET OG FINNE FREM
TIL EN PÅSTAVD MATTE I ~~ET~~ SAMMERE PÅ.

Å VÆRE SEG SELV
Å HA ET REFLEKTERT FORHOLD TIL SEG
Å VÆRE I ~~ET~~ PÅSTAVD MATTE I ~~ET~~ SAMMERE PÅ

(The page contains numerous handwritten notes on yellow sticky paper, organized into columns and rows, detailing observations and reflections.)

INFORMANT NR 1

Et bidrag til engasjement

- et bidrag til meg selv i arbeidsprosessen
- støtte gjennom det som er viktig for meg og ro.

Et bidrag til familien

- 1 opp. for livet/annen/familien
- RT kommer inn med et vidt perspektiv.
- RT. kan ta opp tema fra samtalen som jeg
- a) ikke felt med meg
- b) måtte "la fare".
- Når mennesker kommer til seg selv er "alle" veldig konsentrert i møte med mange
- Flere som byr seg på fortellinger av fellesskap/gir
- Forteller dem at RT ikke skulle passe til alle disse samtalene.

Konklusjonslinje

refleksjon over en stor fortelling og samtalene kommentert på det som blir i sammenheng mellom terapi/fam.

7. Den første erfaringen ble til en **arbeidsprosessen**

8. **Å vite at man er sammenhengende**

18. Fri å kartlegge prioriterer til å finne en løsning (i arbeidsprosessen med det som blir sagt) (fortell fra tidligere erfaring)

31. Første erfaring felt stor letting. **Det gikk ut segt opp for meg**

37. Bort et helt minnets inntrykk for å finne ut av det

41. Husker **stemningen**

43. Det var det som var **forståelse og forståelse**

44. Men jeg **fornekket** noe

45. Tole utgangspunkt i hva stemningen

46. **fornekket** noe som meg

63. Si noe om de tanker og har gjort seg mens man har leget

65. det gir en å høy på seg selv, det felt veldig ubehagelig ut fra hvem som er berørt

70. fordi man **kan** sitte **egne** perspektiver **for** seg

11. som utdanning, fremlegg av case og/eller team utvalg.

13. Helt avhengig av den som utveksler

14. Hva skal en bruke RT til

15. Fremtittet til å se utdanning som arbeidstid, det var nye råd og nye meninger og nye følelser som dette var legetid til det som ble fortalt.

20. Det var det arbeidstid til å se på det som ble sagt og å reflektere

21. **Å vite at den som utveksler**

22. Det har noe med spørsmål som ble stilt, hvor mange den kommer til å se og hvor ofte eller hvordan spørsmålene er

24. Det var veldig nytt i forhold til utdanning

28. Det var vanskelig å se noe inntrykk

34. Sammenheng mellom **utgangspunkt og refleksjon**

44. Da man har å slage **reguleringer**

50. **Den første hele dag, alle sammen**

53. Når de som utveksler er helt helt opphengt i den egen arbeidstid, og man da er det nødvendig å måtte ta inn i

66. Det var det

36. vi jobber i team utveksler familien/fam

39. så samlet vi alle disse **let**, vi

40. team, det santal i stor

41. min defusjon av RT er såket at vi støttet og peker for samtalene, det **stemmer** det var best.

43. **at** hva er det som **ad** med hvordan **eller** vi

47. **Verdighet**

52. Tanker er at man fe anledning til å berøre i å leste pratere der det i b

vi derlike med hva

Få en mulighet i å

a fe syn på noe som

man ikke har sett

64. at jeg pratet

får de andre b

67. ikke er den

andre, etter tiden

var samlet.

68. alle at hva er

Som de har ta

les for at jeg

undersøkte spør

SAMTYKKEERKLÆRING:

Masteroppgave i familierapi og systemisk praksis
2009 / 2011
Diakonhjemmets høgskole

Student: Ann-Rita Gjertzen
Veileder: Randi Bagge

Jeg samtykker med dette å delta som informant med bakgrunn i den informasjon som student / forsker innledningsvis har fortalt.

Det kan brukes anonymiserte sitater fra intervjuet i master oppgaven.

Jeg kan når som helst trekke tilbake samtykke uten nærmere begrunnelse. Materialet som foreligger må slettes umiddelbart.

Dato.....

Signatur.....

Anne Øfsti
Seksjon for familierapi
Avdeling for diakoni, familierapi, helse og ledelse
Diakonhjemmet Høgskole
P.b. 184 Vinderen
0319 OSLO

Vår dato: 12.02.2010

Vår ref: 23387 / 2 / IBH

Deres dato:

Deres ref:

KVITTERING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 30.12.2009. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 01.02.2010. Meldingen gjelder prosjektet:

23387	<i>Det er ikke alle refleksjoner som fører til en reflekterende prosess</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Diakonhjemmet Høgskole AS, ved institusjonens overste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Anne Øfsti</i>
Student	<i>Ann-Rita Gjertzen</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, vedlagte prosjektvurdering - kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.12.2011, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Bjørn Henriksen

Ingvild Bergan

Kontaktperson: Ingvild Bergan tlf: 55 58 32 32
Vedlegg: Prosjektvurdering

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no

TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no

TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@sv.uit.no

1 Tekst til informant 2.

2 Jeg er der at mitt erfaring med reflekterende team , med å jobbe med reflekterende team, det
3 startet med møte med Tom Andersen på slutten av -90 tallet. Han var veileder for et team som
4 jeg nettopp hadde startet i, og det teamet sin oppgave var å skape et tilbud til folk som var
5 rammet av psykose enn i ferd med å utvikle det, kanskje. Så der startet det, den erfaringen.

6 ***Så sa du noe at du i seinere tid, sa du at du også hadde litt erfaring med?***

7 Ja, altså det blei egentlig en fortsettelse av den første erfaringen, det blei en arbeidsmåte, og i
8 det teamet så lærte vi de samme tingene, slik som å jobbe i lag. Etter at jeg gikk ut av det
9 teamet over i et annet fagfelt så har jeg tatt med meg den arbeidsmåten. Men om jeg da skal si
10 litt mer om utviklingen underveis, som jeg...

11 ***Det kan du, det som er spennende er om du kan si noe om hvordan du har erfart å arbeide i
12 og med et reflekterende team?.***

13 Ja, det er det jeg mener om at jeg kanskje skal si noe om utviklingen underveis. Fordi at til å
14 begynne med da , så var det en helt ny måte å jobbe på, og det var egentlig vanskelig å forstå
15 syntes jeg, hva vi holdt på med og hva vi egentlig skulle gjøre. Jeg syntes det var ganske
16 vanskelig. Det var , slik jeg husker det, så var det noe som var veldig forskjellig fra det jeg
17 hadde lært tidligere og måten jeg var vant med å jobbe på tidligere. Hvor man var opptatt av
18 å kartlegge pasienten sitt problem og finne en løsning på det. Jeg har nok jobbet mye i
19 psykodynamisk orientert miljø på ulike sykehus. Og da var det sånn at man hadde
20 behandlingsmøter og man hadde diskuterte og man ble enige om en holdning som man gikk
21 ut i miljøet med pasienter med. Og den holdningen man hadde, slik jeg har forstått det, tenkte
22 man skulle ha en effekt, fordi at man snakket på en bestemt måte og man hadde sånne mål
23 som pasienten egentlig ikke visste noe om og som pasienten ikke hadde vært med på å
24 komme frem til. Man hadde behandlingsmøter som avgjorde ting. Man hadde ofte en
25 åpenhet i form av andre typer møte, for eksempel slike felles morgenmøter hvor man
26 diskuterte med en gruppe pasienter som var innlagt. Den nye erfaringer med reflekterende
27 team var en annen arbeidssetting. Det var i poliklinikk og det var i forhold til personer som
28 ikke var innlagt, sånn at utgangspunktet var veldig forskjellig da. Likevel så var det en
29 fremgangsmåte som var helt ulik det jeg hadde lært. Sal jeg si noe om, hvordan man gjør det,
30 det trenger jeg kanskje ikke si?

31 ***Nei det trenger du ikke si, jeg er litt opptatt av hva du vektlegg, det er jeg opptatt av, jeg
32 kommer med flere spørsmål så det går vell bra***

33 Ja, jeg må bare snakke meg litt inn i det her tror jeg, Fordi jeg kan godt huske min aller første
34 , jeg huske min første erfaring jeg var med på. Egentlig så gikk det et lys opp for meg, den
35 gangen, det var en veldig viktig hendelse. Det var en av de andre som hadde et ungt par og
36 jeg var i reflekterende team , vi var vell 3 stykker og vi satt bak et enveis speil. Jeg hadde
37 vell fått et halvt minutt innføring i det, vær så god ut og jobb. Og visste ingen ting om

38 bakgrunnen til dette paret, men at det er han mannen i forholdet i forholdet som hadde
39 problemer, og jeg forstod det slik at nok i forhold til psykose, han hadde hatt, ja det var den
40 type problem. Jeg husker ikke akkurat samtalen mellom det unge paret og terapeuten. Men
41 jeg husker stemningen og jeg husker at han , at det dreide seg noe om de rare opplevelsene
42 som han hadde hatt , som bare var hennes. Også så kom turen til oss i det reflekterende team
43 og hva i all verden skulle vi si da. Også hadde jeg no, enten det dreier seg om lykke eller
44 forstand, så sa jeg noe om det jeg hadde fornemmet som dreide seg om at han var alene om
45 de opplevelsene han hadde. Så sa jeg noe om at det måtte, (litt latter) være veldig ensomt, og
46 jeg følte meg ganske dum da i hele situasjonen. Så kom vi så langt at speilet snudde igjen slik
47 at de, det paret og terapeuten skulle reflektere over det vi hadde sagt, og da greip han fatt i
48 akkurat det, ”at det var ensomt”, og det ble en slik forståelse hos han, fordi at når det er andre
49 som kan se at det her så ensomt så er det på en måte ikke så rart. Det blei, ja den responsen
50 han gav var at det ikke var så veldig merkelig at han opplevde den ensomheten. Når det

Prosjektets arbeidstittel:

"Det er ikke alle refleksjoner som fører til en reflekterende prosess!"

Innledning:

Tema og problemstillinger

Bakgrunn for valg av tema relevans / betydning for praksisfeltet.

14 dager før Professor Tom Andersen døde, satt vi sammen og spiste lunch. Jeg kan ikke huske hele vår samtale, men på et tidspunkt refererte jeg til overnevnte tema "det er ikke alle refleksjoner som fører til en reflekterende prosess". Han var stille lenge før han svarte; -" jeg har alltid sagt at du har forstått noe ". Svaret ble hengende i luften. Jeg hadde planer om å få spurt ham, på et senere tidspunkt, hva han mente. Dessverre døde han før jeg fikk anledning til å videreføre denne samtalen. I ettertid har jeg hørt at han har referert til denne samtalen.

I begynnelsen var mitt engasjementet for overnevnte påstand, basert på en irritasjon av det å være lite spesifikk, i måten å omtale det en gjør i klinisk arbeid innen systemisk teori tilnærming. For meg virket det som om ulike klinikere med ulik teoretisk bakgrunn omtalte bruk av reflekterende team og refleksjon, i denne sammenheng, etter eget skjønn. Denne, for meg, uklare bruk av Reflekterende team som arbeids verktøy, følte urett satt opp mot arbeidsmåten hvis den benyttes slik den er tiltenkt og beskrevet gjennom Andersens bok og artikler og innen en språkssystemisk forståelse. Jeg er også kjent med at både Andersen og flere av de som arbeidet tett sammen med ham på tidlig - 80 tallet mener at det er mange måter å reflektere på, og at det ikke er en mer riktig enn andre.

Dette er jeg vell til dels uenig i, på bakgrunn av klinisk erfaring.

Selv underviser /veileder og arbeider jeg til daglig med reflekterende team. En personlig "stil" kommer etter hvert, men jeg er preget av den veiledning jeg har fått gjennom nært samarbeid med Professor Tom Andersen gjennom mange år.

Gjennom eget klinisk arbeid, deltagelse i mine kollegaers arbeid og som veileder har jeg med tiden fått et behov for å tydeliggjøre teori og definisjoner av å arbeide med et Reflekterende team. Dette både for egen del og for å bedre kunne svare på spørsmål som ikke bare er basert på følelser, fornemmelser og erfaringer.

Jeg ønsker å ha et fokus på hva ulike terapeuter legger i bruken av ordet **refleksjon**, benyttet innen arbeid etter språk systemisk teori /tenkning. Ordet " Refleksjon " har vært og er fremdeles i dag benyttet innen flere systemteoretiske modeller eller arbeidsmåter. Reflekterende team slik Milano gruppen tidlig på 70 tallet utviklet . Jaakko Seikkula og hans teams erfaringer i Keropodas Finland, i nettverksarbeid, Åpen Dialog. I de siste år har Miachael White´s Outness Whithness Group innen Narrativ tenkning fått bred anerkjennelse også innen klinisk arbeid i Norge.

Første trinn til forskningsspørsmål:

- *Er det slik at bruken av refleksjon som terapiform, innen postmoderne retninger, omtales og tenkes benyttet likt?*
- *Er det slik at alle former for refleksjon fører til en reflekterende prosess?*
- *Er det slik at bruken av refleksjon som "arbeidsmåte" etter Tom Andersens ideer, fremmer noe forskjellig og unikt, sammenlignet med andre språkssystemiske retninger, som reflekterende prosesser?*

Min erfaring og tilknytning til ordet refleksjon er hovedsakelig gjennom klinisk arbeid i Tromsø og veiledning / samarbeid med Professor Tom Andersen. Hans bruk av ordet var knyttet opp mot arbeidet med reflekterende team og en terapiform hvor selve samtalen i kombinasjon med bruk av reflekterende team kunne medføre at klienter, nettverk og profesjonelle kunne oppnå reflekterende prosess.

I møte med terapeuter som ønsker å lære seg arbeidsmåten opplevde jeg Tom Andersen som meget villig til å dele på erfaringer. Han inviterte og ble selv invitert, til å delta i klinisk arbeid. Jeg oppfattet at han foretrakk å arbeide sammen med klinikere mer enn å gi konkrete råd og instruksjoner. Personlig begynte jeg tidlig å omtale arbeidsmåten som et håndverk. I følge Tom Andersen og den generelle holdningens betydning innen språkssystemisk praksis, så finnes det ikke en "oppskrift" på arbeidsmåten. Slik jeg oppfatter det, er dette i tråd med en generell systemteoretisk holdning, hvor det ikke finnes en sannhet eller en måte å utøve arbeidet på, men mange. Av denne grunn ser jeg problemet med å gjøre undersøkelser / forskning som kan lede til noen mer foretrukne ideer / "regler". Dette kan i verste fall føre til en uønsket modell-tenkning og holdningsmessig langt fra det Tom Andersen vektet i sine teoretiske begrunnelser og tenkning.

Forskningsspørsmål:

Forskningsspørsmålene er delt inn i 4 hoved grupper:

Forskningsspørsmålene tar utgangspunkt i en overordnet nyskjerrighet;

"Er det slik at alle refleksjoner fører til en reflekterende prosess?"

Denne ledet til følgende overordnede forskningsspørsmål:

1. *Er det slik at bruken av refleksjon som "arbeidsmåte" etter Tom Andersens ideer, fremmer noe forskjellig og unikt, sammenlignet med andre språkssystemiske retninger, som reflekterende prosesser?*
2. *Er det slik at alle former for refleksjon fører til en reflekterende prosess?*

Spørsmålene til informantene tar utgangspunkt i følgende 4 spørsmål men hvor oppfølgingsspørsmål tilpasses i møte med informant.

1. Hvilken erfaringer har informantene, samt hvilken muligheter tenker de ligger i bruken av reflekterende team i dag?
2. Hva erfarer informantene, fremmer en reflekterende prosess?
3. Hva legger informantene i Tom Andersens utsagn "praksis før teori"?
4. Hvilke personlige egenskaper vektlegger informantene som viktig for å utvikle dyktighet i det å legge til rette for reflekterende prosesser?

Empirisk spørsmål for diskusjon.

Er det slik at bruken av refleksjon som terapiform, innen postmoderne retninger, omtales og tenkes benyttet likt?

Jeg forstår det slik at ordet "refleksjon" både i Milano-modellen og Jaakko Seikkula's praktiske arbeid med nettverk og problemer knyttet til psykose arbeid, benyttes hovedsaklig som hjelp for tilstedeværende terapeuter. Narrativ terapi og bruk av reflekterende team etter Tom Andersen's ideer benytter refleksjon med henblikk på klient, nettverk og profesjonelle.

Gjennom mitt daglige arbeid har jeg erfart at klienter har uttrykt ulik fornøydhet i etterkant av en terapi samtale. Det er derimot i etterkant av samtaler med bruk av refleksjon, og hvor klient har vært spesielt fornøyd, at jeg har spurt meg selv; - hva var det som virket? Hva var det de som reflekterte gjorde, konkret eller klarte å få formidlet? På en side har jeg lyst å bruke meg selv og mine kollegaer, men det er klientenes tilbakemeldinger som har ført til at dette tema har opptatt meg. Engasjementet for dette tema "tok helt av" etter møte med en kvinne som hadde vært plaget med invalidiserende stemmer gjennom spesielt de siste 5 år. Hun fortalte at hun sluttet å snakke som barn. Begrunnelsen var opplevelsen av at hennes ord ikke lenger hadde betydning innen familien. Få ord og "ingen" å snakke med førte til uønskede stemmer. Hun fikk nye ord og tanker som hun kunne benytte i sitt liv etter hver samtale. Etter dette ble oppmerksomheten min rettet mot jobben det reflekterende team gjorde.

"Reflekterende Prosess" - Kan jeg gjøre dette begrepet tydeligere, få egne og andres øyne opp for denne unike arbeidsmåten?.

Hvordan er det mulig at "en annen ordens forandring" kan skje nesten umiddelbart etter en slik time med "en god refleksjon".

1. Teori:

a. Teoretisk perspektiver

Mitt teorigrunnlag vil være bygget på en språkssystemisk forståelse. Kanskje kan det være nyttig og se på et språklig møte mellom det moderne og det postmoderne. Det vil også kunne være spennende å prøve å forstå mine antagelser om forskjellig bruk av ordet refleksjon, ut fra sosialkonstruksjonistisk forståelse av bruk av begreper. Med utgangspunkt i en ide av at ordet refleksjon er beskrevet for tilfeldig og ikke gjør deltagere i det reflekterende team nok redskaper til å gjøre en god nok jobb. Det betyr at jeg må sette meg inn i en del av det som går inn under begrepet postmodernisme. Jeg vil fokusere på språkteoriene. Muligens fra Milano, men sannsynligvis vil jeg begrense meg fra "speilet ble snudd". Jeg antar at det er en god ide å gå gjennom en stor del av Professor Tom Andersens artikler som jeg har samlet i sin helhet. Med utgangspunktet i Tom Andersen, for meg, sparsomme beskrivelser på hvordan reflektere i et reflekterende team, tenker jeg at det kunne være en ide i tillegg snakke med de personer som stod ham nær og som han kontinuerlig gjennom mange år luftet sine tanker med. For øvrig vil jeg benytte meg av litteratur knyttet opp mot språkssystemisk forståelse. Her tenker jeg bl.a. på samarbeid med John Shotter, Jaakko Seikkula, Harlene Anderson, Harry Goolishian, m.f.

Jeg har en forhåpning om å få hjelp til avgrensninger som igjen kan føre til mulighet for dype meg i litteratur knyttet opp til teorier og filosofi knyttet til utvalget.

2. Tidligere forskning

Jeg har søkt gjennom bibliotektenester på nettet, uten å finne direkte forskning på måter å utøve refleksjon på i bruk av reflekterende team. Viser til en hovedoppgave av psykolog Jane Kjøterø. Er overbevist om at mange studenter har omtalt bruk av reflekterende team, men ikke nødvendigvis med den vinklingen jeg til nå undrer meg over. Jeg har også nylig fått tak i en hovedoppgave "Fra mangfold til dilemmaer" En etter undersøkelse av et familieterapeutisk behandlingstilbud med bruk av reflekterende team på en barne – og ungdomspsykiatrisk poliklinikk; av Catharina Selmer.

3. Metode:

Jeg har sett på to ulike fremgangsmåter mht forundersøkelser / forskning. Jeg ser frem til å motta veiledning og en å diskutere med som kan føre til at jeg finner en fremgangsmåte som passer til det jeg ønsker å undersøke.

a. Aksjonsforskning:

Er en kvalitativ metode. Et forskningsstudie som knyttes opp til konkrete problemstillinger, og hvor en forsker tett på virksomheten eller området en vil forske på. Dette er i motsetning til forskning som gjøres hvor forskeren trer in n i et om råde som utenforstående. Formålet med aksjonsforskning er å ha en direkte og umiddelbar påvirkning av forskningsområdet. Målet er å bidra til å finne løsninger på menneskers praktiske problemer i en virkelig situasjon. Den klassiske aksjonsforskningen kommer fra ideen om at en problematikk forstås best i forsøket på å endre den. Det sees på som viktig at det er et godt samarbeid mellom aksjonsforskeren og de som forskningen omhandler. En gjensidig innsikt i hva som vil fungere best for å oppnå ønsket endring, er hensikten slik jeg oppfater det. Det er likeledes lagt opp til at alle eller alle parter som er involvert vil kunne ha utbytte av forskningsprosessen. Ideen om aksjonsforskning bygger på forestillingen om at ny kunnskap om egen situasjon stimulerer individet til økt nysgjerrighet og ønske om å lære mer.

b. Samforskning

En annen måte å foreta en forskning på er det Tom Andersen kaller "Innenfra forskning". Behandlingsforskning er forskning av behandlingspraksis. Fokus 1/ 1996; Forskning av behandlingspraksis: Hva skal eller hva bør en slik forskning være? Denne kjennetegnes ved at klient og terapeut snakker om det som er innenfor rammene av klientens interesser og muligheter. Klient og terapeut blir begge deltagere i dette samarbeidet, hvor klienten har særlige erfaringer om sitt liv og terapeuten særlige erfaringer fra å snakke med klienter. De meninger klientene har om definerte problem eller tema og det språk det formuleres ved hjelp av, blir sentralt i samtalen mellom klient og terapeut. Kunnskapen som fremkommer formuleres i klientens språk. Terapeuten må hele tiden fornemme hvordan det er for klienten å være tilstede i samtalen. For terapeut og klient blir dette reliable målinger på den kunnskap som kan sees på som byggesteiner i et kunstverk. Etter hvert som ny kunnskap tas inn vil det forandre eks. Både terapeut og klient. For meg er det slik at det er etter og i samtaler med klienter jeg oppdager interesse for å fordype meg i spørsmål på hva er det som virker og som fikk denne forandringen til å skje akkurat her og nå. Behandlingsforskning er meninger er meninger og meninger er språklige konstruksjoner. Meninger er skapt i en bestemt kontekst i en bestemt tid.

Etter å ha lest Tom Andersens nevnte artikkel kom jeg til å tenke på de mange utsagn fra en klient som har medført at jeg har fordypet meg i de mange spørsmål knyttet til bruken av reflekterende team.

Intervjue noen av de som kjente Tom Andersen godt og sammen med han over år. Hva ville Tom ha sagt om dette?.

Som min klient nylig sa: " Når jeg snakker så "fær" orda bare ut og jeg vet ikke hvor de blir av. De som reflekter sende mine ord tilbake, i tillegg kommer de med flere nye ord. Æ treng ordan, dem e viktig, ja dem e viktig for alle". "Æ e forundra over at mennesker kan legge så mye forskjellig i samme ord"

4. Tidsplan sette datoen for når jeg skal levere og regne seg frem, lage et kart over tidsdisponering. Leverer 1 mai 2011.

5. Referanser

Litteratur:

Andersen Tom; (mai 2001) Et samarbeid av noen kaldt psykoterapi; uttrykksfylte bånd og meningsfylte uttrykk, fått av forfatteren publisert i Rønnestad H.M. og Von der Lippe A. The kliniske intervjuet, side 313 – 333. Oslo Gyldendahl 2002.

Andersen Tom; (1998) What do you see if you look into that word? Tales from family Therapy, life-changing clinical experiences, Thomas Frank N., Nelson Thorana s.; The Haworth Press New York.

Andersen Tom; (1996) Forskning av behandlingspraksis: Hva skal eller hva bør en slik forskning være? Fokus på familien 1/1996.

Andersen Tom; (1995) Klienter og terapeuter som samforskere for å øke terapeutens sensitivitet. Fokus på familien;

Andersen Tom; Kommentarer til t artikler om forskning. Fokus på familien 2/1994, side 126-131.

Andersen Tom; Utposten 1991; 20 "Det uttrykte ord skaper personen"

Harlene Andersen og Harold Goolishian; (1995) "Klienten er eksperten; En ikke – vitende tilnærming til terapi, "fra boken Therapy as social construction, 1992; oversatt av Helle Risgaard 1995; Forum 3/95.

Andersen Carl C; Ellingsen Guro M. Havrevold; "Gregory Bateson – en innføring" naturen som mentalitet og mentalitetens natur; Samtiden 3, 1992.

Anderson Harlene; (2003) Samtale, sprog og terapi, et postmoderne perspektiv: hans Reitzeks forlag København ISBN 87-412-2525-2

Bagge Randi Frieda; "prosessintervju" som terapeutisk virkemiddel. Fokus på familien; 2/2002, side 125-136.

Gergen Kenneth J., Gergen Mary, "Sosi al konstruktion – ind i samtalen" Dansk psykologisk forlag; ISBN 978-87-7706-419-7

Hårtveit Håkon; Livsløgner og løgnhistorier; Fokus på familien 2/2003 side 76-89.

Jensen Per; Hvordan kan "den store psykoterapidebatten" påvirke forståelsen av familierapiforskningen? Hvilken terapeut har det beste tilbudet til hvilken klient.

Kjøterø Jane; Psykolog Fordypningsoppgave: "Hva kan være virksomt i refleksjon i reflekterende prosesser?" (jeg har fått en kopi hos henne)

Marnar Torben; Kom - lad os snyde problemet: Kapittel VI. Reflekterende team og terapeutens ansvar. Michael Whites bruk av reflekterende team. Side 96 – 106.

Lois Shawver; (2001) If Wittgenstein and Lyotard could talk with Jack and Jill: towards postmodern family therapy; The Association for Family Therapy and Systemic Practice.

Reichelt Sissel, Skjerve Jan:(2007); Fallgruer I broken av reflekterende team I veiledningsgrupper. Fokus på familien side 178-190.

Aksjonsforskning; Wikipedia GNU free Documentation License

<<http://no.wikipedia.org/wiki/Aksjonsforskning>>

Grounded Theory;

<http://www.ub.uib.no/elpub/2000/h/710001/index-Kapittel-4.html>

2361 Ord

Jeg skal ikke gå i Tom Andersens fotspor, jeg er en praktiker og kliniker, men dette blir min vei videre i et forsøk på å forstå.

Tileggs skrift ettersom jeg leser.

Innledningen

Betrakter meg selv som en erfaren kliniker, som innimellom trenger å lese faglitteratur som hjelp til å forstå hva som oppstår i klinikken. Det er fortrinnsvis ved å lese andres arbeide og erfaringer ny kunnskap om eget arbeid oppstår.